

SYDTHY ÅRBOG
2021

Udgivet af:
Egnshistorisk Forening for Sydthy

Redaktionsudvalg:
Jenny Kobberø, Syrenvej 3, 7755 Bedsted Thy, tlf. 51 31 64 35
E-mail: jennykc47@yahoo.dk

Helge Thinggaard, Klostergade 34, 7770 Vestervig, tlf. 97 94 12 42
E-mail: helge.thinggaard@hotmail.com

Bjarne Madsen, Gisselbækvej 5, 7752 Snedsted, tlf. 97 94 58 03
E-mail: agjogbm@gmail.com

Tage Holdgaard Andersen, Klostergade 38C, 7770 Vestervig, tlf. 24 43 28 30
E-mail: tage-holdgaard@hotmail.com

Egnshistorisk Forening for Sydthy
(se side 92)

EAN 978-87-88919-43-1
ISSN 0900 2103

Forsidemotiv:
Jættestuens gravkammer, Lundehøj.
Foto: Lars Bjarke Christensen/Slots- og Kulturstyrelsen

Bagsidemotiv:
Lundehøj-jættestuen genindvies ved Fortidsmindedagen i foråret 2021.
Foto Charlotte Boje Hilligsø Andersen, Museum Thy

Bogens typografiske tilrettelægning, sats, tryk og reproduktioner
er udført af Dantryk A/S - 97 95 20 00
Skriften er 10,6 punkt Focus

Omslaget er Antik Cover og papiret Profi Silk 115 gr.

Indbinding er udført af Centrum-gf

SYDTHY ÅRBOG

2021

Udgivet af

Egnshistorisk Forening

for Sydthy

INDHOLDSFORTEGNELSE

Forord	
<i>Redaktionen</i>	5
Herfra min verden går... min barndom i Spolum	
<i>Gerda Braad</i>	6
Kaffetradition på Vester Ulsted - til hverdag og fest	
<i>Britta Nielsen</i>	18
Vandring i Sankt Thøgers fodspor	
<i>Jenny Kobberø og Jarl Ingerslev</i>	23
Det var dengang...	
Bedsted Elektricitetsværk 1908 - 1914 / Thy Højspændingsværk 1914 - 2000	
<i>Poul Martin Kjær</i>	25
Jep Thomasen	
<i>Knud Rs. Handrup</i>	46
Lundehøj - istandsættelsen af en jættestue	
<i>Lars Bjarke Christensen</i>	48
1278	
<i>Evald Tang Kristensen, afskrift af Jarl Ingerslev</i>	57
Peter Isaacson	
<i>Poul Martin Kjær</i>	58
Husmandsbrug	
<i>Ebbe Skammelsen</i>	66
Husmandssang	
<i>Chr. Larsen</i>	71
Lodbjerg Fyr	
<i>Jenny Kobberø</i>	72
Lidt om mine slægtninge fra Heltborg	
<i>Kirsten Dybdahl</i>	74
Ravkongens døtre	
<i>Marie Markvad Andersen</i>	78
Styrmanden fra Stockholm	
<i>Jimmy Munk Larsen</i>	80
Fra museets arbejdsmark	
<i>Jytte Nielsen</i>	86
Egnshistorisk forening for Sydthy	
<i>Henrik Eriksen</i>	91
Kontakt til foreningen	
<i>Redaktionen</i>	92

Forord

Redaktionsudvalget

Mennesket er et historieskabende væsen, men er også et reflekterende et af slagsen, for det er først med mennesket, at naturen slår øjnene op og får øje på sig selv.

Enhver fødes ind i en kultur og civilisation, i et samfund, i en slægt og familie og ind i et sprog. Vi bliver selv historie, lige så vel som hin enkelte er en historie, et liv, der bliver fortalt og talt om.

Vi møder verdenshistorien i lærde værker, danmarkshistorien på samme måde, men alt dette udspringer i det lokale, der summer sig op på samme vis som »mange bække små gør stor å«.

Over det ganske land er der lokalhistoriske foreninger, hvis virke og viden om en egn bidrager til det samlede billede af forgangne tider.

Sydthy Årbog er denne egns bidrag.

Umiddelbart kan artikler i denne 2021-udgave synes at stritte til alle sider, men det kan kun betragtes som et charmerende træk, der retrospektivt også har gjort sig gældende i tidligere udgaver. Det brogede billede er netop fascinerende ved at vise, hvor mange facetter lokalhistorie har.

Blot fire eksempler:

1) Vi føres vidt omkring i Jimmy Munk Larsens velskrevne og faktamættede beretning om styrmand Mathias Österberg fra Stockholm - en mand, der omkom ved den femmastede bark, Carl XV's forlis ud for Nørre Aalum, i Agger Sogn i 1861.

Alle de omkomne fra forliset er begravet i en fællesgrav, der kan ses på Nørhå Kirkegård.

Ak ja, navne som Jernkysten og Jammerbugten taler for sig selv.

Det gør kaptajnens ramsaltede søforklaring også. Læs selv hvordan!

2) Sikker på land er vi i Britta Nielsens fortælling om kaffetraditionen på Vester Ulsted. Vi er tilbage i 1950'erne, og med omdrejningspunkt i kaffebordet får vi også et indblik i en bonde- og landbokultur, der ikke er mere. Britta Nielsen er opvokset på Vester Ulsted, men bor nu i Vestervig.

3) Vi bliver på land. I Bedsted. Herfra beretter Poul Martin Kjær om Bedsted Elektricitetsværk 1908-1914 og om Thy Højspændingsværk 1914 - 2000. Beretningen er dels en grundig redegørelse for en løbende teknologisk udvikling og dens betydning for et lokalområde, dels en historie om snurrige medarbejdere; en historie, som Kjær forvalter med lune og troldsplint i øjet!

Artiklen er imidlertid så lang, at redaktionsudvalget har set sig nødsaget til at splitte den op.

4) Endelig har Lars Bjarke Christensen fra Slots- og Kulturstyrelsen forlenet os med en indsigtsfuld artikel, »Lundehøj - istandsættelse af en jættestue«. Her er vi tilbage i bondestenalderen; på 5000 års afstand! Som læser imponeres man over alle de informationer, dygtige arkæologer kan uddrage af fund og levn.

Disse fire artikler er ikke fremhævet, fordi de er bedre eller mere interessante end det øvrige indhold, der er at finde i årbogen. De viser blot den kronologiske og emnemæssige spændvidde.

Fra redaktionen skal der lyde en stor tak til alle, der har bidraget med stof, artikler og ideer til denne 2021-udgave. Vi tror, der er noget for enhver smag og håber derudover, at vi fremdeles må blive begavet med gode bidrag og indlæg. Uden dem ingen årbog.

God læselyst!

Herfra min verden går... *- min barndom i Spolum*

af Gerda Braad, Sunds

Dalager

Jeg er født den 14. april 1937 på Dalager, en gård i Spolum, Vestervig sogn. Min far, Georg Dichmann, er født i Rødding, Vildbjerg Sogn den 16. april 1903, og min mor, Mette Kirstine Larsen, er født på Spolumgård den 27. juli 1904. Min fars Søster Jenny var blevet kæreste med en møller fra Hurup, og hun havde til grundlovsfest på Ashøje "medbragt" min far, og så vidt jeg ved, var det der, mine forældre fik "øje på hinanden". Det udviklede sig til kærlighed, og de ville gerne giftes. Det havde hele tiden været meningen, at min far skulle overtage Stensholm efter sin far, men min morfar, Kristen Nielsen Larsen, var meget ked af, at hans eneste datter skulle bosættes så langt fra Thy, og derfor delte han sin jord mellem sine to børn. Mor fik den ene halvdel, og mine bedsteforældre samt min morbror, Graves Johan Peter Larsen, blev boende på gården, Spo-

lumbgård, og så kunne der holdes bryllup den 12. december 1929. Mine forældre gik straks i gang med at bygge en gård på deres del af jorden, og den fik navnet Dalager. Det var slidsomt arbejde især for min far, der med to arbejdsvogne med jernhjul efter hinanden hentede al den grus, der skulle bruges til støbning af sokler og betongulve i stald, lade og stuehus. Gruset blev hentet i Agger, en tur på godt 10 km, og da hestene kun kunne trække et halvt læs grus op fra havstokken, måtte der aflæsning af det næstsidste halve læs til, inden det sidste kunne hentes fra stranden, og det aflæssede blive læsset op igen, inden turen gik hjemad. Når han nåede hjem, var dagen også brugt. Men det blev et godt resultat efter datidens forlangende. Der var centralvarme, men ikke et egentligt badeværelse, kun et lille toilet. Til gengæld var der en håndvask i børneværel-

serne ved siden af soveværelset. Når vi skulle vaskes, foregik det som regel i køkkenet, hvor det var muligt at få varmt vand fra vandgryden i komfuret, men det var på den tid alt sammen luksus. De fleste af mine skolekammerater havde ikke indlagt vand og derfor heller ikke toilet. De besørgede bagved køerne og hentede vand udenfor ved pumpen.

Gerda.

Da far var en dygtig landmand og mor en dygtig kone, klarede de krisen i 30-erne uden de store problemer. De havde aldrig vanskeligt med at finde tjenestefolk, og i 30-erne skete endog det, at en karl søgte pladsen og var tilfreds, hvis han bare kunne få kost og logi.

Min bror Kristian blev født den 21. november 1931 og var altså enebarn, indtil jeg kom til verden i 1937. Da jeg var et år gammel, døde min morfar og min morbror blev gift. Min mormor fik på det tidspunkt bygget hus på Dalager på det sted, hvor der egentlig var påtænkt en fjerde længe til gården, men den var aldrig blevet bygget, så det var en perfekt plads til et aftægtshus, idet man fra dagligstuens vindue kunne følge med i alt, hvad der foregik. I min verden var min bedstemor en del af familien, og så længe hendes kræfter rakte, gik hun

Gerdas bedstemor.

hver dag over i vores køkken og tilberedte middagen til alle (8 personer), spiste med og gik så hjem til sig selv.

Jeg husker min bedstemor, den eneste af mine bedsteforældre jeg har en klar erindring om, som en ret frodig kvinde, der altid havde

Gerdas forældre, bedsteforældre, bror og Gerda.

tid til mig, når jeg gerne ville spille ludo eller lignende. Hun lærte mig at spille 500 med rigtige kort, men da de rigtige kort ikke var velset hjemme, kunne hun lynhurtig stryge kortene ned i sit skød under forklædet med opfordring til at tage strikketøjet frem, hvis mor viste sig på vej over gårdspladsen. Det er også hende, der har lært mig at strikke, en kunst jeg har mestret, siden jeg var 5 år. Hun havde også tid til at lære mig at lave mad. Så skulle jeg møde ved 17-tiden ligesom en anden kogekone, og så lavede vi en middag for to, og det var stunder, jeg rigtig kunne glæde mig til og glædes ved.

Jeg var ikke ret gammel, før jeg meget gerne ville gå ude sammen med min far både i marken og i stalden. Når der om vinteren skulle fodres om eftermiddagen, var jeg også gerne til stede. Roerne skulle raspes, hvilket jeg godt kunne hjælpe med, og når det var overstået, smagte et stykke nyraspet kålrabi slet ikke så tosset. Bedre smagte dog en gulerod, som far havde taget i lommen, før jeg blev hjulpet op på høloftet gennem en lem over fodergangen. Herefter svingede min far sig let op samme vej.

Gerda.

Først skulle der smides hø eller halm ned til foder og til strøelse, inden vi satte os vel tilrette i høet, og far fandt sin lommekniv frem, skrabte guleroden og puttede skrabet i min mund. Aldrig siden har en gulerod smagt så godt, og hyggestunden var ubeskrivelig – det var virkelig intenst, varmt, dejligt og fuld af kærlighed.

Dyrene

Ude i stalden blev tiden aldrig lang, også selv om jeg gik der alene, og det gjorde jeg tit. Om vinteren var der en dejlig varme, som kom fra køerne (rød dansk malkerace) og grisene, og nogle år også et par får, som, hvis moderen fødte mere end 2 lam, også gav mulighed for, at et af lammene skulle have sutteflaske for at overleve. Sådan et lam blev meget kælent og kom straks springende, når sutteflasken var på vej. Far gjorde meget ud af, at dyrene havde det godt og var i fin stand, hvorfor det ofte blev til flotte præmier på dyrskuet i Hurup. Billedet af præmiedyrene er en ko (den med horn) og hendes 3 døtre, der havde fået ærespræmie.

Præmiedyr.

Jeg kunne rigtig godt lide at ligge i båsen ved en lille kalv, som var både blød og varm. Der var altid frisk mælk at drikke - direkte malket ned i munden fra min yndlingsko, og jeg var ikke særlig gammel, inden jeg fandt ud af den måde at slukke tørsten på. Grisene holdt til i grisestier (bøwle), men det var kun de helt små, der var søde. Når en so skulle fare, skulle der holdes vagt ved hende, så de nyfødte, (der straks de kom ud, skulle gnides tørre med en halmvisk) ikke kom ind under hende og blev klemt ihjel. Helt alene var jeg sjældent i stalden, da vores hund som regel holdt mig ved selskab.

Kvik.

Jeg husker den lille foxterrier Kvik, som havde en væsentlig opgave i at hente kørerne ude på marken, når de skulle hjem for at blive malket. Far skulle blot løfte Kvik op, så den kunne se kørerne, så kunne den hurtigt springe af sted og halse bagefter og få dem gennet hjemad. Den næste hund var en rottweiler, og den var opdraget til at varetage forskellige opgaver. Feks. kunne den passe på kyllingerne, når kyllingehuset hen på sommeren blev placeret ude på marken i nærheden af gården. Far så lagde sin jakke ved huset og gav hunden ordre på, at den skulle ligge der, indtil han kom hjem og kunne lukke den lille lem, så ræven ikke skulle komme og tage for sig af delikatesserne. Der var også altid flere katte, som alle var så tamme, at de smøg sig om benene på os, når vi var i nærheden. Det var meget spændende, når vi opdagede, at en af kattene havde fået killinger. Det var vigtigt at finde, hvor de var blevet født, så vi kunne gøre dem tamme helt fra små. Som regel var det på loftet over stalden, og for at finde dem måtte jeg følge efter moderen, når hun havde drukket mælk i stalden ved malketid om aftenen, for da gik hun oftest op til sine unger. Mange gange skulle jeg kravle efter hende ind i høet gennem en smal gang for at finde dem inderst i hullet. Når de først var fundet, var det en daglig glæde at følge deres udvikling. Når de blev så gamle, at de forlod reden og begyndte at ville lege, kunne der gå lang tid med at lege med dem, køre dem i dukkevogn

og made dem med ske. Meget af denne leg som så mange andre lege foregik næsten altid sammen med min kusine Bodil, som blev født på Spolumgård, da jeg var 2 år. Det kan jeg selvfølgelig ikke huske, men i min erindring legede vi sammen hver dag. Blev vi uenige, gik vi bare hjem, men der gik ikke lang tid, før vi igen gik ud for at se efter, om ikke den anden igen var på vej, så vi kunne optage legen. Hos min morbror kom der flere børn til – et hvert 3. år indtil nr. 5, da kom nr. 6 efter kun et år. Da jeg ikke havde små søskende, var jeg meget glad for at lege med og passe de små kusiner og fætre; mens Bodil vist syntes, at det var dejlig fredeligt at lege hjemme hos mig, hvor ingen små forstyrrede os. Vi legede rigtig meget ude, i lade og stald og i vores lysthus, der stod i vores forhave og var et rigtig hyggeligt lille hus. Vi var dyrplagere, har jeg siden fundet ud af. Vi fangede fluer og rykkede vingerne af, så vi bedre kunne styre dem, og vi fangede også græshopper, som vi tog bagbenene af med samme formål, men vi troede virkelig ikke, de kunne føle smerte, når de ikke klagede sig. Om sommeren var det også i lysthuset, at de fleste måltider blev indtaget, og far tog sin middagslur på den chaiselong, der stod i huset. Det var også rigtig hyggeligt at opholde sig der i de lyse sommeraftner.

Kusine Bodil med mindre søskende.

Krigen

Under krigen, som brød ud, da jeg var 3 år, husker jeg i glimt forskellige hændelser. Ty-skerne havde tit øvelser omkring gården, og

når de hørte en flyvemaskine, løb de under stuehusvinduerne helt inde ved muren, så de var svære at få øje på. Jeg husker også den dag, da der blev sat mørklægningsgardiner op i dagligstuen, ligesom jeg husker nætter, hvor der var luftkrig i nærheden, og mor havde hentet bedstemor over til os og gik rundt med et stearinlys, så ingen kunne se, at der var lys i huset. Det husker jeg som noget uhyggeligt. Far var ikke tyskervenlig, men han kunne ikke stå for en ung knægt på omkring 15 år, der hver aften kom ind i stalden, når der blev malket, og han fik lov til at drikke al den varme nymalkede sødmælk, han kunne.

Gerda viser beskyttelsesrummet.

Min far lavede et beskyttelsesrum oppe i haven. Det var gravet ned under jordhøjde, og derefter muret op med hvælvet tag og en skorsten i midten, så det var muligt at tilslutte en kakkellovn, hvis det blev nødvendigt at flytte derop. Den må været bygget ret solidt, da den

ikke var faldet sammen, da jeg viste stedet frem til mine nærmeste på min 75-års fødselsdag.

Efter krigen blev det stadigvæk brugt, men til opbevaring af æbler, hvoraf vi købte flere kasser hjem fra Fyn hvert eneste efterår. Flere gange om vinteren blev de æbler, der endnu ikke var fortæret, gennemgået, og æbler med pletter af råd selvfølgelig sorteret fra og anvendt til lækker æblegrød. Det var lidt eventyrligt at opholde sig i denne mørke kælder, der kun blev oplyst af en petroleumslampe, og om sommeren var det et godt gemmested. Under krigen stod den bil, som vi var fælles med morbror om, gemt væk et eller andet sted, og al transport foregik med hesteforspand.

Heste.

Vi havde tre arbejdsheste og en kørehest. Arbejdshestene var, som ordet siger, beregnet til at trække de forskellige maskiner i marken. Når far arbejdede i marken, kunne jeg få lov til at sidde på en sæk på en hest. Jeg var godt spændt fast med et reb, så jeg ikke skulle falde af hesten, hvis jeg faldt i søvn, hvilket vist ikke skete så sjældent. Det var ret søvndyssende at blive vugget stille og roligt frem og tilbage gennem marken, mens fuglene sang, og solen skinnede fra en altid skyfri himmel. Kørehesten, som altid var en flot og elegant hest, blev kun brugt til at trække jumben, når vi skulle i byen til selskab, hente varer i Bedsted eller til kirke i Vestervig om søndagen. Det var lunt og godt at sidde i jumben godt pakket ned med tæppe over knæene. Hændte det, at vi var på aftenbesøg og kørte hjem i mørke, krøb jeg ned i bunden af vognen, hvor jeg kunne ligge og sove.

Engang skulle vi passere jernbanen sådan en mørk aften, og da det var under krigen, blev alle kommanderet ud af jumben, så de tyske vagtposter kunne undersøge, at vi ikke var sabotører. Det husker jeg som noget uhyggeligt. Nogle år skete det, at en af hestene fik føl, og det var noget af en oplevelse at følge føllets fødsel, der foregik i et aflukke i hestestalden og blev nøje overvåget af far. Der skulle passes på, at alt gik, som det skulle. Føllet blev hurtigt kendt med mennesker, så det var let at komme det nær, og skulle moderen spændes for en vogn eller andet, fulgte føllet bare med – løsgående ved siden af sin mor. De fleste købmandsvarer, som mor kunne bestille i brugsen i Bedsted, blev af bydrengen leveret op på mejeriet, og så var det mælkeemanden, der bragte dem hjem, når han kom tilbage med kærnemælk, skummetmælk og valle, som den mælk, han hentede tidligt om morgenen, var blevet omdannet til. Når mælkeemanden kom tilbage sidst på formiddagen, var det i godt vejr herligt at få en tur frem og tilbage på mælkevognen, når han skulle til Spolumgård og aflevere deres mælk.

Kristian og Gerda.

Skole

Min skolegang startede i Sejersminde Skole i "bete-klas", da jeg fyldte 7 år. Jeg skulle selvfølgelig have en skoletaske, men da det jo var under 2. verdenskrig, var det ikke noget, man bare købte. Mor og Bedstemor hjalp hinanden med at fabrikere en. Den blev syet af en vasket kornsæk, som blev foret med stof

fra en gammel kjole, og uden på klappen blev der broderet et fint mønster. Klappen blev lukket ned med et par knapper. Skolen havde to klasser: "stuer-klas og bete-klas". I "bete-klas" gik vi de tre første år, og vores lærerinde hed frk. Rasmussen. Der startede i alt 6 elever, 2 piger og 4 drenge det år, og vi skulle så lære at læse og skrive samtidig med, at lærerinden også skulle sørge for, at der fortsat blev udfordringer til de to øvrige årgange. Jeg husker det ikke som noget særligt, selv om mit sprog indtil da udelukkende havde været thybomål. På thybomål er der mange udtryk, som slet ikke findes på rigsdansk. Feks. sagde vi "en hus, æ hus og æ hu'es", når vi mente et hus, huset og husene. I det hele taget havde alle navneord indtil da været fælleskøn, og nu skulle vi så lære, at nogle var intetkøn, og der var en ny form for bestemthed og flertal. I stedet for hvor sagde vi "hu", i stedet for køer sagde vi kyker. Æ haw å æ fywer, havet og fjorden, og sådan kunne jeg blive ved, men jeg havde heldigvis ikke så svært ved at tilegne mig alt det nye sprogligt. Der blev uddelt mærkater klistret ind i hæfterne, når skriftlige opgaver var udført til lærerindens tilfredshed. Der blev – meget upædagogisk – uddelt flidspræmier hvert år. Et år fik jeg bogen "Tvillingerne" af Bertha Holst, og den står stadig på min bogreol.

Da vi kom op i "stuer klas", foregik undervisningenovre i en anden bygning, der også rummede en lærerbolig samt et opholdsrum,

Kristian og Gerda.

(vi kaldte det "æ liegstow"), hvor vi kunne være i tilfælde af dårligt vejr. Læreren, lærer Ulnits, blev jeg aldrig glad for af en bestemt årsag. Den første gang, vi havde katekismus for hjemme, var det ikke gået op for mig, at skriftsteder skulle læres udenad. Da det blev min tur, og jeg ikke kunne lire skriftstedet af, blev bordet trukket ud, og jeg skulle gå rundt om det, indtil jeg kunne det udenad. "Vor tro er en forvisning til det, som håbes, en overbevisning om ting, som ikke ses." Dengang sagde det mig ikke noget, men det blev lært, så jeg husker det endnu. Efter at have gået i "stuer klas" et år, kom jeg til optagelsesprøve til mellemskolen (en ret nybygget centralskole) i Vestervig. De fleste prøver havde jeg ingen problemer med, men vi havde ikke lært noget om procentregning eller brøker, hvilket resulterede i, at jeg kom op i 1. mellem på prøve grundet "hullerne" i mine regnefærdigheder.

Gerda og Ruth.

I mellemskolen havde vi dygtige lærere, som var inspirerende, og virkelig formåede at gøre det sjovt at gå i skole.

Der fik jeg også en rigtig god veninde, som også kom fra et "missionsk" hjem, og det gjorde, at vi blev drillet med, at vi var "hellige". Det var ikke altid så sjovt, især ikke hvis en af os var syge, så vi stod alene med drillerierne. Heldigvis klarede vi os godt fagligt, hvilket var en stor trøst i nøden. Efter 4 år var mellemskoleeksamen i hus i slutningen af marts 1952.

Gerda og Kristian som spejdere.

Spejderliv

Da jeg kom til at gå i skole i Vestervig, fik jeg også lov til at blive spejder. Der var bare det minus ved det, at der var temmelig langt at cykle, når der var spejdermøde. Det benyttede lokale lå ca. 7 – 8 km hjemmefra. Men lysten drev værket, og var det grimt vejr, forbarmede far sig en gang imellem og kørte mig i bil. Da jeg var blevet konfirmeret, blev jeg patruljefører, og jeg havde mange gode oplevelser i den grønne uniform.

Medhjælper

I mit hjem var der altid ansat 1 ung pige og 2 karle (en forkarl og en andenkarl). 1. maj og 1. november var skiftedage, hvis der skulle nye folk i pladserne. Den afgående måtte forlade pladsen over middag, og den nye ankom kort efter aftenmaden.

Det var altid spændende, hvad det var for folk, der nu skulle være "en del af familien". De medbragte selv kommode og/eller skab, som de kunne opbevare deres tøj i. Karlene boede sammen i et kammer i enden af stalden, og pigen boede oppe på stuehusloftet. Der var selvfølgelig ikke noget badeværelse i nærheden af karlenes kammer, så de måtte forrette deres nødtørft i stalden og vaske sig i malkemaskinerummet, hvor der jo heller ikke var varmt vand, men om vinteren kunne de få en kedel varmt vand med ud inde fra køkkenet. Der var en vandgryde i komfuret, og der var masser af varmt vand. Da madlavningen foregik på komfuret, blev vandet opvarmet ved samme lejlighed. Ingen af kamrene havde nogen form for opvarmning, så det var koldt at komme i seng om vinteren, når det frøs rigtig meget. Måske var det derfor, at den unge pige gerne ville have mig (en lille varmedunk) med i seng, hvad jeg ikke havde noget imod, men det var så koldt, at der kunne være rimfrost på dynen foran næsen, når vi vågnede.

I fars og mors soveværelse var der heller ingen varme, selv om der godt nok stod en radiator, men den blev kun lukket en lille smule op, når der var risiko for, at den kunne fryse. Det var altid let for mor og far at finde tjenestefolk, og ofte var det søskende til den, der forlod stedet, som blev ansat.

Fra en familie mener jeg, at vi havde i alt 5 af deres børn som tjenestefolk. At tjene på en gård var ikke forbundet med en masse frihed. Jeg tror, at både karlene og pigen kun havde fri hver anden søndag fra midt på formiddagen. Ikke noget med weekend; det ord var vist ikke opfundet dengang. Juleaften havde de også først fri lidt hen på aftenen, når vi havde spist - risengrød og flæskesteg med kartofler, brunede kartofler, rødkål, syltetøj og asier, og de havde fået deres gaver.

Fiskemanden kom vist en gang om ugen. Han kom cyklende rundt til ejendommene omkring os med et par kasser fisk på sin ladcykel, og så var der mulighed - den eneste mulighed, hvis man ikke var ved havet eller fjorden, når bådene kom ind - for at købe frisk fisk. Engang imellem fik vi også tørret fisk, som også smagte godt.

Brødkusken kom også til gården engang ugentlig. Så blev der købt flere store 4 pundes mørkt rugbrød, som blev opbevaret i kælderen, til de skulle spises. Det skete også, at mor købte en stang wienerbrød, men ellers var wienerbrød kun noget, far havde med hjem fra Bedsted, når han ville glæde mor, som meget gerne ville have wienerbrød.

Æggekusken hentede hver eller hver anden uge alle de æg, som vi ikke selv havde brugt i ugens løb. Jeg husker de store æggekasser, en stor trækasse med ca. 10 rammer med pap imellem. I hver kasse kunne der være 300 æg. Hvis vi havde flere æg, end der kunne være i den kasse, vi samlede æggene i, lagde æggekusken selv de overskydende æg i en kasse, han havde på vognen. Smadrede han et æg, puttede han det resolut i munden og spiste det. Det, syntes jeg, var "klamt".

Konfirmation

Vi begyndte at gå til konfirmationsforberedelse i 2. mellem, og i 3. mellem blev klassen konfirmeret den 1. oktober 1950. Det var for mig en meget stor dag, da jeg var fast besluttet på, at det ja, jeg skulle afgive, kom fra hjertet, og jeg opfattede det som et løfte for livet.

Efter starten på mellemskolen skulle jeg stadig hjælpe til i stalden ved aftenmalkningen. Som belønning fik jeg en jerseyko, som var helt min egen. For at få den malket om morgenen, skulle jeg hjælpe ved aftenmalkningen, hvilket jeg slet ikke var ked af. Foderet betalte min far, og mælkepengene gik i min lomme. Engang om måneden kom der en kontrolassistent til gården. Han skulle tage prøver af mælken både ved aftenmalkningen og morgenmalkningen og kontrollere fedtprocenten i mælken fra hver ko. Det gav sammen med den mælke-mængde, min ko leverede, mulighed for at

Gerda som konfirmand.

regne ud, hvor mange penge, der skulle i min lomme, når afregningen fra mejeriet kom, vist engang om måneden. Da jeg var færdig med 4. mellem og havde aflagt prøver i slutningen af marts, ville jeg gerne fortsætte på Hurup Realskole, så jeg kunne få en realeksamen, men det, mente mine forældre ikke, var nødvendigt. Jeg skulle være ung pige i huset hjemme på Dalager. Det var et godt og lærerigt job, og jeg havde de samme pligter, som pigen i huset altid havde haft. Min mor ville have det rent og pænt i hus og have, så hver dag havde sine rutiner med sengeredning, rengøring - også i karlekammeret - madlavning, opvask m.v. Det var også kvindernes opgave at passe høns og kyllinger. Vi fik hvert forår en masse daggamle kyllinger leveret. De blev anbragt i det fritstående kyllingehus, hvor der midt i huset stod en kakkelovn. Den havde en stor "paraply" af blik omkring sig, som kyllingerne kunne holde sig varme ved, når de ikke havde en hønemor at

kravle ind under. Hanekyllingerne blev slagtet, når de var store nok til det, og hønnikerne levede videre, blev flyttet over i hønsehuset og begyndte at lægge æg, når vi kom hen på efteråret. Min mor fik alle æggepengene.

Haven.

Det var også kvindearbejde at passe haven. Vi havde en stor flot have, prydhave og urtehave, og vi var stort set selvforsynende med frugt og grønt. Det var et stort arbejde at få plukket bær, jordbær, ribs, solbær, stikkelsbær og frugt, tre sorter blomster, to sorter pærer og mange sorter æbler. Alt blev syltet og hængt, så de kunne holde sig gennem vinteren. Der blev plukket ærter og bønner, som også blev hængt; rødbeder og gulerødder blev nedkullet til vinterbrug. Spinat og salat blev brugt frisk, og i det hele taget var min mor god til at til lave en sund og varieret kost med årstidens råvarer. Bagest i havebilledet ses en lille skov, i hvis træer vi kunne samle mange forskellige fugleæg, der blev bragt ned, ofte i munden, så de ikke gik i stykker. Forsigtigt blev de pustet ud, så de kunne gemmes i cigarkassen inddelt i rum og foret med vat.

Vaskedagen var en særlig dag. I bedstemors hus, hvor vaskedagen foregik, var der et stort bryggers med en gruekedel. Dagen før blev der stillet tre zinkbaljer op, og der blev opløst soda, som tøjet så blev lagt i blød i. Tidligt næste morgen, inden karlene kom ind til morgenmad, fyrede mor op under gruekedlen, så der var varmt vand, når der var spist. Mor havde

Gerdas mor.

en vaskemaskine, som selvfølgelig skulle trækkes med håndkraft, men det var alligevel meget lettere end at skrubbe det beskidte tøj på et vaskebræt, som det blev gjort, før der kom en vaskemaskine til. Fars arbejdstøj var dog ofte så beskidt, at det måtte en tur på brættet for at blive helt rent. Proceduren var så den, at først blev alt den fine hvide vask vasket, så det ikke så fine hvide. Endelig det pæne kulørte, og på

den måde rangerede tøjet, så der blev brugt mindst mulig sæbe og vand. Skyllningen foregik udelukkende i koldt vand, og når det var hvidt tøj, blev der i det sidste hold skyllevand puttet blånelse, så tøjet blev endnu hvidere at se på. Når der var samlet vask fra 6-8 personer i en hel måned, er det ikke svært at regne ud, at sådan en vaskedag kunne blive meget lang. Når det var sommer og godt vejr, blev tøjet selvfølgelig hængt ud på en masse snore, og arbejdstøj og andet groft tøj blev lagt ud på hækken i haven. Om vinteren blev bedstemors loft brugt til tørreplads. Når tøjet var tørt, blev det lagt sammen og derefter rullet på rullen, der stod på vores loft. Der skulle helst være to til det arbejde, så den ene kunne trække rullen, der havde to træbomme, som kørte mod hinanden, og den anden lægge tøj i og tage det fra igen. At trække rullen kunne jeg sagtens gøre, inden jeg blev særlig gammel.

Slagtedag. Det skete en gang imellem og altid til jul, at der blev slagtet en gris eller et lam. Jeg kunne ikke lide processen med at tage livet af et dyr, men når først det var dødt, ville jeg gerne være med til resten. Blodet blev samlet op i en spand, og for at det ikke skulle koagulere skulle der røres i det, mens det løb ned i spanden. Af det friske blod blev der lavet blodpølse, der blev puttet i randforme og kogt. Det blev serveret med sirup og sukker og smagte faktisk godt. Når grisen var skåret op, faldt indvoldene ud, og lever, hjerte og tyndtarm blev taget fra. Lever og hjerte kunne bruges stegt, mens der forestod et større arbejde med at rense tarmen, så den kunne bruges til medisterpølse eller spegepølse. Når grisen var helt "tømt" og alle svinebørsterne fjernet, blev kadaveret lagt på en stige og bundet fast i benene, hvorefter den blev rejst op og stillet et køligt sted i lade eller maskinhus indtil næste dag. Dagen derpå blev grisen så parteret. Noget af flæsket og forskellige kødstykker blev saltet ned i saltkarret, der havde sin plads i madkælderen. Der blev lavet sylte af skanker og hoved, der blev hakket fars til frikadeller, og der blev lavet leverpostej og medisterpølse. Der blev også smeltet en masse fedt af, og når det var krydret, blev det brugt som smørelse

på brødet. I min mund smagte det især godt med lidt salt og ost ovenpå. Det var som regel også en sådan fedtemad med ost, der var i den avisindpakkede madpakke, karlene havde med i marken sammen med en flaske mælk til deres "formiddagskaffe". Da hjemmefryseren ikke var opfundet dengang, var den eneste mulighed for at opbevare maden i længere tid at salte eller henkoge det, og det blev også gjort med forskellige ting. Senere blev der mulighed for at leje et rum i et frysehus i Bedsted, og det var et stort fremskridt og en stor lettelse i husholdningen. Nu kunne det lade sig gøre at nedfryse madvarer – både kød, bær og grøntsager, men da der endnu ikke var opfundet plastik, skulle man først pakke ind i frysepapir. Det var ret kraftigt og ligesom voksbehandlet. Derefter brunt papir udenom og endelig bundet tæt sammen med en god snor, så pakken var så tæt som mulig. Nu var det pludselig muligt at slagte en mængde hanekyllinger på en gang og "bare" lægge dem i frysehuset.

Høsttid - en traktor er kommet til.

I høsttiden skulle kvinderne malke kørerne om aftenen, så selvbinderen kunne køre, helt til duggen faldt på om aftenen. Som kompensation for de lange arbejdsdage tog mændene en formiddagslur, indtil der ikke var mere dug i kornmarken. Inden selvbinderen - med tre heste forspændt - kunne slippes løs på marken, høstede min far den yderste omgang rundt om alle marker med en høle, så kornet der ikke blev trådt ned. Negene blev bundet med håndkraft og lagt til side, så selvbinderen kunne klare resten. Det var en travl tid. Negene, som selvbinderen spyttede ud skulle stilles i hobe så hurtigt som muligt i tilfælde af regn. Selv-

binderen var min far og min morbror fælles om. Den kørte hele dagen, da min morbror og min far hver kunne levere tre arbejdsheste. På den måde kunne de skifte heste hver 3. eller 4. time, så der blev en tiltrængt pause for dem. Anderledes let gik det, da vi fik en traktor til at trække selvbinderen. Så skulle der godt nok to mand til arbejdet: en til at køre traktoren, og en til at sidde på selvbinderen, men far og morbror hjalp stadig hinanden.

Når alt korn på begge gårde var høstet, kom dagen, som var en højtidelig festdag for alle. Det kaldtes "opskår", og det blev fejret med maner. Det meste af den dag blev der bagt æbleskiver i begge hjem, og det blev til rigtig mange af slagsen. Når det sidste korn var høstet, samledes alle fra begge gårde - 15 - 16 personer, store og små - omkring selvbinderen, og der blev lagt neg rundt, så alle kunne sidde ned, og kvinderne kom med æbleskiver, sodavand og kaffe. Aldrig har æbleskiver smagt bedre, og når der så var en hel sodavand til hver, var det bare fantastisk - den rene luksus. Hestene fik en mulepose og nogle spande vand. De skulle også "nyde", at kornet var høstet. Når de opstillede neg i hobene efter nogle dage var tørre og modne nok til at blive kørt ind i laden, foregik det med to arbejdsvogne efter hinanden. Jeg kunne godt få lov til at køre heste eller traktor langsomt frem, mens en karl forkede negene op til den, der stod på læsset og lagde negene på en bestemt måde, så det kunne blive så højt som muligt. Faldt det af på hjemvejen, måtte man læsse det igen. Til sidst blev jeg "smidt" op, hvorefter vi kunne køre hjemad. Læsset blev kørt ind i laden, hvor kornet blev læsset af, så det kunne ligge tørt og godt. Da jeg blev 13-14 år, kunne jeg også klare at lægge negene på vognen, hvilket kunne frigøre en karl til andet arbejde. Først når det blev vinter, og der ikke var noget markarbejde, var der god tid til at tærsk kornet. Vi havde selv et tærskværk, men på de små ejendomme rundt omkring os, lejede de et tærskværk og fik så deres korn tærsket på én dag. En rigtig festdag, hvor mange mænd var involveret.

Om vinteren var der altid meget sne. Vejene blev ikke ryddet med sneplov, men hver

gård og landejendom skulle stille med folk til at skovle vejen fri. Det var tit besværligt, da sneen kunne ligge i så store driver ind over vejen, så telefonpælene næsten var dækket. Skulle vi hjemmefra, f.eks. med mælk til mejeriet, blev den fragtet i kane, som kørte ud over mark og vej, alt efter hvor det var muligt for hesten at komme frem. Snefogeden havde været rundt og sat halmvisker op for at markere "vejen". Det var ret spændende at komme med på en tur til Bedsted, ligesom det var herligt at kælke, når der var kommet så meget sne, at vi kunne starte helt oppe fra det øverste af staldtaget.

Feriebarnet Annelise og Gerda.

Feriebarn

Et særligt kapitel var et feriebarndom, som kom i flere somre - dels to fra Sydslesvig og dels en fra København. Jeg husker ikke, hvilke år det drejer sig om og heller ikke, hvornår det var den ene eller den anden, men jeg husker, at drengen Kurt fra Sydslesvig kom med en kuffert større end ham selv. Den var fuldstændig tom, så jeg forstod på de voksnes snak, at hans forældre åbenbart håbede, at den var blevet fyldt op, når han kom hjem. Desværre var han tyvagtig, så det blev kun til den ene sommer. Pigen Antje var også fra Sydslesvig, og Annelise var fra København, og de havde en alder, så det passede med en legekammerat til mig. På billedet ses jeg sammen med Annelise. Efter at have aftjent "værnepligten" som ung pige i huset, havde mine forældre indset, at det var bedre, at jeg kom på seminariet i Nr. Nisum. I august 1953 kom jeg i forberedelsesklassen.

Jeg var den første i familien i den generation, der tog en mellemskoleeksamen, og den første der tog en videregående uddannelse - jeg blev lærer i 1958.

Kaffetradition på Vester Ulsted

- til hverdag og fest

Af Britta Nielsen, Vestervig, opvokset på Vester Ulsted

Kaffebordet hørte til den daglige rutine i Thy tilbage i 1950'erne. På Vester Ulsted i Vestervig sogn - på den nuværende adresse Ulstedvej 7 - blev der dagligt dækket op til kaffe flere gange om dagen, og hverdagen havde dermed sine pauser mellem arbejdet i stald og mark. Kvinderne havde ansvar for alt inden for stuehusets fire vægge, mens mændene tog sig af arbejdet udenfor. Oprindeligt var Vester Ulsted en fæstegård under Vestervig Kloster, men blev frasolgt omkring 1788. I folketællingen fra 1930 ses det, at udover ejerparret og deres tre børn var der inde en pige til hjælp. Ude var der både forkarl, andenkarl og tredjekarl samt en røgter. Altså ca. 10 personer. Omkring 1945 bestod besætningen af 9 heste, 20 køer, 48 ungvæg, 100 svin og 5 får.

I 1950'erne var der lidt færre folk, men så nok lidt flere daglejere i roe- og høsttid. Landbruget i 50'erne var præget af en trinvis øget mekanisk- og teknisk udvikling, som gjorde arbejdet lettere i husholdningen og på marken. Dermed kunne man spare en mand eller pige, og det var positivt i en efterkrigstid, hvor midlerne var små. I de følgende afsnit beskrives den daglige kafferutine på Vester Ulsted i Vestervig sogn, og herefter beskrives kaffetraditionen under festlige lejligheder som fx en fødselsdag.

Morgenkaffe kl. 7 efter morgenmalkning

Pigen og gårdens kone stillede an kl. 7 med morgenkaffe, når karlene og ejeren var færdige med at malke, og til kaffen hørte fløde og sukker. Af mad var der havregryn og -grød

Karle og pige med arbejdsheste på Vester Ulsted i 1933.

En mejetærsker benyttet på Vester Ulsted. De første mejetærskere brugte en halmryster for at skille kornet fra strået, og kornet blev herefter samlet i sække, mens halmen blev strøet ud af maskinen, mens den kørte.

med mælk og sukker og en "fikn mellemmad". Det vil sige en lille hjemmebagt mellemmad af typisk sigte-, eller franskbrød. Fikn betyder fin i betydningen lyst brød og er derfor ikke grovbrød (rugbrød). Til brødet kunne der være ost og marmelade eller kun smør. Efter en halv times morgenkaffe fortsatte karlene arbejdet på gården, mens pigen og gårdejerens kone begyndte forberedelser til formiddagskaffe kl. 10.

Formiddagskaffe kl. 10 med grovbrød og pålæg

Formiddagskaffen bestod af kaffe med sukker og fløde til, og til kaffen var der grovbrød med leverpostej, spegepølse og ost. Efter en god halv time fortsatte karlene arbejdet i marken, og kvinderne forberedte nu en forret og en hovedret til middagspausen kl. 12.

Middagspause - "øjn" - kl. 12 med forret og hovedret

Dagens solide måltid blev serveret midt på dagen, og hver dag serveredes to retter. Forretten var typisk grød eller vælling. Af grød var der fx risengrød, vandrisengrød med æbler, vandgrød kogt på knækkede bygkerner eller fløjlsgrød,

som var mælk kogt med kartoffelmel. Alle disse typer grød serveredes med enten smørklat og strøet kanel eller smørklat og kun sukker

Karlen gør mælkejungeme klar på Vester Ulsted i 1933. En hestevogn kommer hver morgen og henter den friske mælk til mejeriet i Vestervig.

samt koldt saftevand eller mælk. Vælling kunne være rismelsvælling, glosuppe kogt med mælk og sagogryn, kæmemælksvælling eller bollemælk, som var kogt mælk med melboller. Rismelsvælling, glosuppe og bollemælk var med strøet kanel. Hovedretten bestod af frikadeller eller stegt lever og altid en ugentlig fiskedag.

Ofte var der om søndagen suppe eller om foråret nyslagtede hanekyllinger. Med mad til en børnefamilie, en pige og fire karle, var det besværligt for gårdejernes kone og pigen at stå og lave pandekager, og derfor var en ovnret som flæskepandekage populær. Det var en pandekagedej i en bradepande med flæsk i, dertil sukker. Retten var nem at lave, og den mættede godt.

Kødet hentedes fra saltkar eller andelsfrysehus og forberedes

Kælderen fungerede som køleskab, hvor maden blev saltet. Her var store saltkar med forskellige ting. Stribet flæsk eller rent spæk, som er fedtlaget på en gris i typisk et 5 cm tykt lag. Når pigen skulle lave aftensmad, tog hun spækket op af karret med hånden, skyllede det under vand, skar det ud og ristede det på panden. Saltkarret kunne også indeholde lungepølse, som er pølser med hakkede lunger fra grise, og det blev altid godt krydret.

Da rent kød bliver for saltet af at ligge i saltkar, var denne type kød opbevaret i en lejet boks i frysehuset i Vestervig. Typisk fik børnene besked på at hente kød hjem til weekenden og fik nøglen med i skoletasken. Til kødet hørte sovs, kartofler og grønt. Enkelte gange serveredes i stedet for forret en efterret, som fx pandekager, tykmælk med revet rugbrød og sukker eller frugtgrød med mælk. For at retterne skulle mætte bedre var der til næsten alle for- og efterretter serveret rugbrød ved siden af som tilbehør.

Andelsfrysehuset i landområderne

I 1950 begyndte landområderne at få andelsfrysehuse. De havde den samme organisationsform som brugsforeninger, slagterier og mejerier. Pengene til byggeriet blev lånt i den lokale bank, og andelshaverne betalte herefter en leje

for at have adgang til frysehuset. Fryseboksen, som Vester Ulsted havde lejet, lå i Vestervig.

Om forberedelser til tykmælk

Det kunne også ske, at der til efterret blev serveret tykmælk, og så var der gjort forberedelser allerede dagen før. Pigen satte ca. 12 dybe tallerkner og en ekstra skål på bordet i køkkenet og hældte varm mælk i, som var friskmalket fra køerne. Oven i den varme mælk blev hældt en lille smule kold kæmemælk, og en meget varm tallerken blev lagt over hver portion. Tallerknerne og skålen stod i køkkenet natten over, og varmen gjorde mælken tyk indtil næste dag, hvor den tidlig morgen på serveringsdagen blev sat i kælderen for at være kold, når den skulle spises. Efter middagsmaden, "ojn", tog alle sig en lur og fortsatte derefter arbejdet.

Eftermiddagskaffe kl. 15 og en "fkn mellemmad"

Til eftermiddagskaffen blev serveret en "fkn mellemmad" eller et stykke hvedebrød (kringle). Hvis der var rester fra kaffebordet dagen før, serveredes disse. Det kunne være sandkage, kringle eller lagkage. Efter eftermiddagskaffen genoptog karlene arbejdet, mens pigen og gårdejerens kone forberedte aftensmad til kl. 18. Det var pigens pligt bl.a. at vaske gulve hver dag og vaske vinduer en gang om ugen. Hun vaskede tøj og slagtede kyllinger, og om vinteren sad hun sammen med kvinderne om eftermiddagen i stuen og strikkede eller broderede. Efter skoletid og i ferier var børnene af og til med ude og hjælpe til med at hakke roer og få høsten i hus.

Aftensmad kl. 18, rester fra middagsbordet

Aftensmaden bestod af brasede kartofler (ristede spæktern fra saltkarret og kartofler) samt rester fra middagsbordet, og der var traditionelt brød med forskelligt pålæg som frikadeller, spegepølse, leverpostej og ost.

"Nætter" - kaffe efter kl. 20

Nætter var en aftenkaffe, som især pigerne deltog i. Kun nogle karle deltog, andre var ude

Pigen på Vester Ulsted med et broderi i 1933.

og føjte. Til nætter var der kaffe og et enkelt stykke sandkage, småkager eller kringle. Det daglige kaffebord på Vester Ulsted i 50'erne bestod dermed af fire kaffepauser samt middagsmad og aftensmad. Kaffebordet lagde derfor en fast ramme om hverdagens arbejde, hvor det var kvindens pligt at sørge for, at mad og drikke stod på bordet i rette tid, når karlene og gårdejereren kom ind fra markarbejdet.

Kaffebordet ved festlige lejligheder

Kaffebordet ved festlige lejligheder og højtider var væsensforskelligt fra det daglige kaffebord. Her blev stillet an med flere forskellige typer lagkager, skærekager og småkager, og rækkefølgen lå altid fast. I det følgende beskrives kaffebordet på Vester Ulsted til en fødselsdag. Invitationerne blev stilet til gårdejerfamiliens familiemedlemmer - for eksempel bedsteforældre, kusiner og fætre, og invitationen blev typisk givet til aftenkaffe kl. 19.30.

Richs kaffeerstatning og madam blå

Gården i Vester Ulsted havde elektriske kogeplader, og når der skulle laves mange kopper kaffe, blev en gryde med vand sat på pladen. Når vandet var varmt, blev der puttet bønner på blandet med lidt Richs, for i efterkrigstiden var det almindeligt at bruge kaffeerstatning. Blandingen skulle lige koge, hvorefter den blev

hældt over i en madam blå kaffekande med stof kaffepose. Herfra hældte pigen kaffen over i en porcelæns- eller sølvkande. Husmoderen havde samlet på porcelæn og dug, siden hun var ung, og et fuldt dækket kaffebord med dug, porcelæn og forskellige lag-, skære- og småkager viste familie og venner, at hun havde de rette kvaliteter som hustru og kvinde.

Hvedebrødskringle og walesboller

Der serveredes hvedebrødskringle, som enten var bagt med kardemomme, rosiner og sukker eller kanel og sukker. Der kunne også være walesboller, som var lavet af en kerne af vandbakkelsesdej rullet ind i butterdej og dypet i perlesukker.

Gemmekagerne - til hverdag og fest

Sodakage eller sandkage, som den hedder i dag, var en formkage bagt på en enkel opskrift af smør, sukker, æg og mel. Kagen kunne også skæres igennem og lægges sammen og smøres med smørcreme, hvorefter den blev drysset med nougat. Det kunne også være en marmorkage, hvor halvdelen af dejen var iblandet kakao og blev til et mønster, når kagen blev bagt og skåret ud. Skærekagerne hørte til den type kager, der blev præsenteret først på kagebordet og blev også kaldt gemmekager, fordi de havde den kvalitet, at de kunne holde sig i lang tid.

Brun lagkage, flødeskumslagkage og kniplingskager

Efter skærekagerne, blev brun lagkage og flødeskumslagkage serveret. Brun lagkage var lagt sammen med smørcreme og pyntet enten med glasur lagt i et mønster af mørk og lys glasur eller med ensartet brun glasur drysset med mandler eller kokosmel. Flødeskumslagkage blev serveret med creme, syltetøj og makroner. Der blev bagt tynde blødekager (kniplingskager) lagt sammen med flødeskum. De blev hurtigt serveret, fordi de ellers blev bløde.

Fem slags småkager på bordet

Efter skære- og lagkager fulgte småkagebordet, og her var mindst fem forskellige slags.

Der var sukkerkringler, som blev lavet af en dej på mel, smør, og fløde. Når dejen var rullet til tynde pølser og formet til kringler, blev de sat på fade. Derefter penslet med vand og banket ud i perlesukker og herefter puttet på plade og sat i ovn.

Til småkagebordet hørte finskbrød, korenderkager, kokosmakroner, havregrynskager, søsterkager og krumkager. Sidstnævnte blev taget direkte fra ovnen og hurtigt lagt hen over et kosteskæft, hvor de efterhånden, som de blev kolde, automatisk fik den krumme form. Der var også chokolade-kyskager med hjortetaksalt, og undertiden kunne man være så heldig, at der var »tyggegummi« indeni. Alt blev lagt på småkagefade og -skåle og sat på bordet. Der blev serveret kaffe, som kopperne blev tomme. Cigaretter, cerutter og cigarer blev sendt rundt til sidst. Til jul blev der serveret bl.a. vaniljekranse og hestetænder.

"Hestetænder" af gærdej

Opskriften til hestetænder er en almindelig gærdej lavet af gær, mælk, mel, salt, margarine og æg. Dejen rulles ud i tre eller fire lige lange pølser, som sættes tæt ved hinanden, så de hænger sammen, når de er bagt. Når de er kolde, skæres de ud i ca. 1 cm tykkelse og pensles med smør og drysses med kanel og sukker på begge sider. Derefter tørres de i ovnen på ca. 125 grader. Kagerne ligner hestetænder.

Strikketøj og kortspil

Kvinderne strikkede, og mændene spillede kort, efter de havde været i stalden for at se på besætningen. Midt aften blev damerne budt en sodavand i glas, og mændene fik en enkelt øl. Der blev afslutningsvis igen budt tobak rundt til både mænd og kvinder. Sortimentet var bredt med to forskellige slags cigaretter med og uden filter foruden cerutter og cigarer. Stuerne blev røgfylde, som aftenen skred frem. Når gæsterne skulle hjem, kunne de få serveret sveske- eller abrikosgrød, frisk frugt eller en fromage. Svesker og abrikoser skulle købes i butik og var derfor lidt fint. Det kunne også være en hjemmelavet gul budding med saftsovs.

Hestetænder lavet af gærdej med strøet kanel.

Det traditionelle kaffebord til hverdag og fest

På Vester Ulsted i Vestervig lå den daglige rutine i 1950'ernes Thy fast forankret omkring kaffebordet, og det var væsensforskelligt fra hverdag til fest, men altid fulgt af en tradition, som er gået i arv i generationer. Det traditionelle kaffebord i Thy kan stadig opleves ved kulturelle begivenheder i lokalsamfundet og har tydeligvis rødder, der rækker langt tilbage til en tid, hvor kvinden tilbragte en stor del af sit liv i et køkken.

Kilder:

- Adriansen, Inge: *Det sønderjyske kaffebord et tredje sakramente*, 3. udgave 2010.
 Buhl, Bettina: *Historien om danskernes mad i 15.000 år*, 2010.
 Hauch, H m.fl.: *Danske landmænd og deres indsats*, 1945.
 Olesen, Bodil og Jytte Thorndahl: *Da danske hjem blev elektriske 1900-2000*, 2004.
 La Cour, J.C.B.: *Danske gårde*, 2. samling, 1914.
Danske Gårde i tekst og billeder, 1987.

Vandring i Sankt Thøgers fodspor

Af Jenny Kobberø, Bedsted

Torsdag den 2. september inviterede Museum Thy og Egnshistorisk Forening for Sydthy til en køretur i egne biler i den lokale helgen Sankt Thøgers fodspor. Charlotte Boje H. Andersen, formidlingsinspektør ved Museum Thy og Henrik Eriksen, formand for Egnshistorisk Forening for Sydthy, stod for aftenens program.

Mødestedet var ved Sankt Thøgers Kilde på den "Nedre" Kirkegård i Vestervig. Ifølge legenden var det den tyske præst Thøger, som i 1030'erne på en sejlads fra Norge led skibbrud ud for Thys kyst. Han kom i land ved Vestervig og gik i gang med at kristne thyboerne. Det hedder sig, at han byggede en første kirke af "ris og kviste", som senere blev den første sognekirke. Denne kirke af træ blev senere erstattet af en imponerende korskirke opført i hugne kvadersten. Ved en senere udgravning heraf har man blotlagt og fremhævet omridset af denne kirke. I forbindelse med det sted, hvor han kom i land, sprang der en kilde, som efter sigende var meget helbredende, hvis man mod en mønt drak af den. Især var vandet godt

for øjne, høreelse og bevægeapparat. Kilden og Sankt Thøger blev starten på det store marked omkring kirken i mange hundrede år. Ved klosterkirken, nu Vestervig Kirke, ser man tegn på sten, som genbruges her, efter at sognekirken efter Reformationen var nedlagt og revet ned.

Demæst kørte man til Kildedal 4 ved Hassing, hvor endnu en Sankt Thøgers Kilde stadig findes. Henrik Eriksen fortalte, at her gjorde handelsmænd på vej til Vestervig Marked ofte holdt, for at dyrene kunne vandes, og ellers få forplejning. Der verserer historier om trolde og katte, der kom frem Sct. Hansaften. Kilden skulle især besøges denne aften, da vandet netop da havde særlige evner til at helbrede "særlig lamhed".

Aftenen sluttede ved Hassing Kirke, som formodes at være den ældste kirke i stiftet. Bemærkelsesværdigt var det, at der i kirkemuren er indmuret et "spedalskhedsvindue", hvor de uønskede måske kunne følge gudstjenesten og få del i nadveren.

Dette lille sagn er taget fra Evald Tang Kristensens Danske Sagn fra Thy, som de har lydt i folkemunde, og afskrevet af Jarl Ingerslev, Vestervig.

En karl, som tjente på Vestervig Kloster, havde hørt tale om, at heksene samledes og dansede rundt om Thøgers kilde hver Sct. Hansaften, men kun den, som havde kirkegårdsmuld på hovedet kunne se det. Han dristede sig da til sådan en aften at gå ind på kirkegården og tage muld på hovedet, og da det så blev henad midnatstid, kom ganske rigtig heksene og gav sig til at danse om kilden. Da han havde set på dem det, han vilde, tog han sin kat, som var fulgt med ham og kastede den ind imellem dem. Han gik så hjem og til sengs, men lige som han var ved at falde i søvn, hørte han en kat mjave ved kammerdøren, og i den tanke det var hans egen kat, som var kommen og vilde ind, som den plejede, stod han op og lukkede døren op. Aldrig så snart han havde gjort det, så vrimlede det ind med katte, der rev og bed om sig, så det var grueligt, i sin nød greb han en gammel kårde, der var sat fast med spidsen i loftet, og med den huggede han løs på kattene, indtil han sårede en af dem, med skrig og jamren flygtede de alle sammen bort, men næste dag rygtedes det, at en kone i Vesterby havde fået et slemt sår i låret, og hun blev krøbling alle sine dage.

Sankt Thøgers Kilde på den gamle kirkegård i Vestervig.

Ved Vestervig Kirke.

Soluret på kirkegårdsmuren i Vestervig.

Sankt Thøgers Kilde på Kildedal 4 ved Hassing. Fotos: Tage Holdgaard Andersen.

Det var dengang...

Bedsted Elektricitetsværk 1908 - 1914

Thy Højspændingsværk 1914 - 2000

Af Poul Martin Kjær, Bedsted

An/S Thy Højspændingsværk. Billedet er antagelig fra sidst i 40'erne.

Selskabets ældste kendte telefonnumre.

Forord

Jeg har forsøgt hovedsageligt at lade min fortælling dreje sig om tidligere medarbejdere, nu og da også med omtale af deres familier og borgere her i Bedsted i øvrigt, som jeg har haft kendskab til, og som på et eller andet niveau

har haft berøringsflade til Thy Højspændingsværk, men så langt fra dem alle.

Jeg har også forsøgt at gøre fortællingen så lidt "nørdet" og så korrekt som muligt, men teknik, arbejdsmetoder m.m. er selvsagt omtalt.

I min ansættelsesperiode samt ved kollegers hjælp, har jeg/vi gennem årene omhyggeligt samlet og gemt historisk materiale om "firmaet", dets livsbane og dets gennem tiderne medarbejderstab, som trofast har leveret varen uanset vejrligets til tider rasende forsøg på at forhindre dette.

Desværre forsvandt en del værdifuldt historisk materiale under "fusioneringen" til selska-

bet Thy Mors Energi, uden at det efterfølgende er blevet genfundet.

Taknemlig er jeg på læsernes vegne for oplysninger og billedmateriale, som jeg har modtaget fra bekendte, familien Kryger fra Esbjerg, samt endog fra børn af tidligere ansatte på Thy Højspændingsværk.

Hvad ikke indgår i fortællingen, som det vil være for omfattende at bringe her, er/bliver afleveret til Sydthy Egnshistorisk Arkiv i Hurup. Meget om Thy Højspændingsværks virke og dets medarbejdere er for øvrigt allerede at finde på arkivet i Hurup, og en del billeder kan findes på internettet.

Desværre er det tyndet meget ud i tidligere medarbejdere fra min periode samt i den periode, hvorunder fortællingen er skrevet, hvorfor det har været mig en sand fornøjelse at fortælle den lille del af historien om nogle af dem og om "Værket", som jeg har kendskab til.

Der har altid eksisteret noget så måske gammeldags som korpsånd i selskabet. Den kunne ikke undværes; den var en nødvendighed for det vigtige samarbejde, der skulle røgtes for døgnnet rundt - året rundt at få transporteret vores livsvigtige - vekslende - lindt-flydende energi ud til Ans¹ Thy Højspændingsværks daværende lokale ejere.

Januar 2018

Poul Martin Kjær, Bedsted

Før Thy Højspændingsværk

For mange år siden fortalte en nu afdød kollega mig, at der engang har ligget et elværk på samme matrikel, som Thy Højspændingsværk er beliggende. Han fortalte mig også, at direktørboligen, Vestervigvej 76, tidligere havde været opført i Hassing, men at huset, sten for sten, var flyttet fra Hassing til Bedsted. Om dette er rigtigt, vides ikke, men usandsynligt er det vel ikke. Derimod vides med sikkerhed, via et gammelt endeligt skøde fra 18. februar 1909, at en Peter Severin Johannesen, Bedsted, køber tre parceller (tilsammen 1183 al²) af tidligere gæstgiver, P. C. Knudsen, Give (tidl. Bedsted-kroejer). Købesummen var 591,50 kr. (41.246, i 2019 kr.) På parcellerne opførte han privatbolig samt driftsbygningerne, som efterfølgende

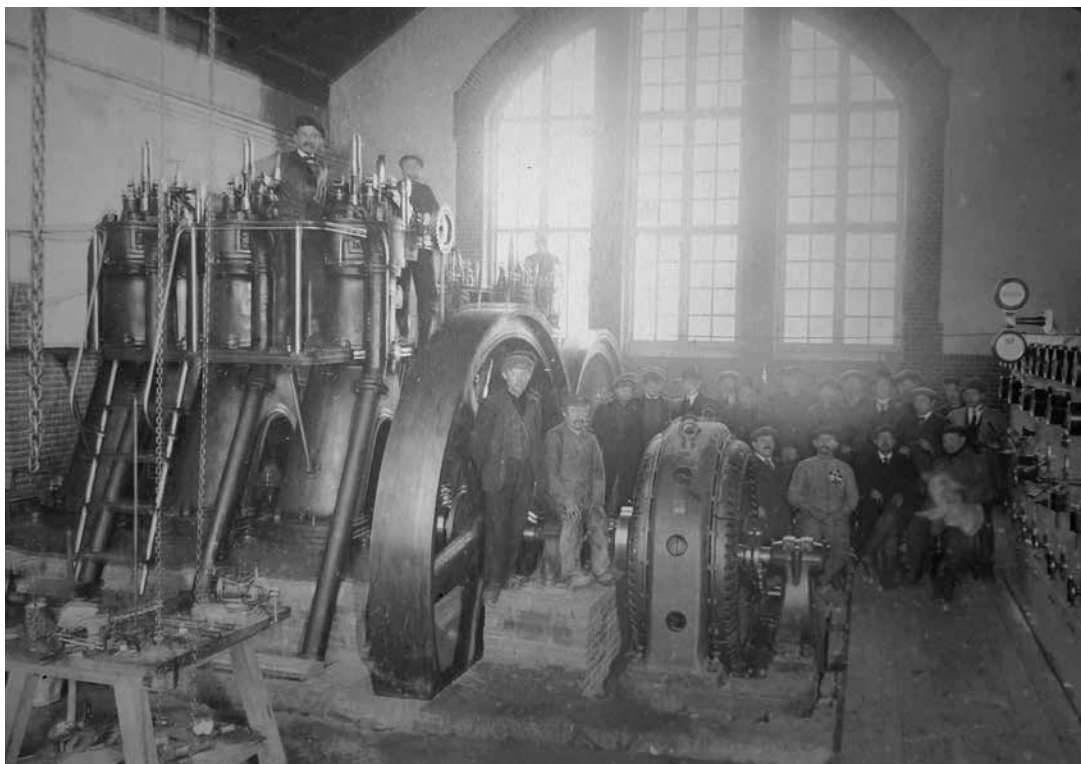

Ældste kendte billede af Bedsted Elværk (privatejet) og af Thy Højspændingsværk. Thy Højspændingsværks bygninger, som de fremtrådte i perioden 1915-1920. De hvide bygninger er i 1907-1908 opført af ejeren af Bedsted Elværk, Peter Severin Johannesen. Den store maskinhal blev bygget af murermester, Thomsen, Vinderup, der vandt hovedentreprisen den 4. maj 1914.

skulle blive starten på elektrificering af Bedsted og i første omgang nærmeste omegn. Imidlertid, som det nævnes i skødet, så har Johannesen allerede opført bygninger på de købte parceller, inden skødet er underskrevet!

I 1999 blev der på det lokale Egnshistorisk Arkiv i Hurup fundet nogle gamle avisudklip, som omtaler mødeaktivitet i "Bedsted Gæstgivergård" mellem tekniske specialister og kommende elforbrugere i forbindelse med etablering af et nyt elværk i Bedsted.

Det gamle jævnstrøms-eltværk er ikke direkte nævnt i omtalen, men der kan, mellem linjerne godt tydes, at der år forinden var en elforsyning til Bedsted og nærmeste omegn, inden man opførte Thy Højspændingsværk. Gennem nogle år har jeg "vendt mange sten" i håbet at finde nyt om det gamle elværk, men uden held. Kirkebøger fortalte dog, at elværksejeren og hans kone havde sat børn i verden. For 12-14 år siden (2005) lagde jeg en efterlysning om det gamle elværk ud på internettet. Efter ca. et års tavshed reflekterede en dame, fru Kryger fra Esbjerg, på min efterlysning. Hun kunne fortælle mig, at det var hendes farfar, Peter Severin Johannesen, født på gården "Højris" i Ettrup - 30. maj 1878, der byggede, ejede og

Den oprindelige maskinhal (1915-1920), før den blev udvidet. Alle personer og hunden er ukendte. Vinduespartiet er endnu genkendeligt synlig på "Friplejehjemmet".

drev det første elværk i Bedsted, samt at hun gerne ville stille sine oplysninger om sin farfar til min rådighed. Her følger Krygerfamiliens oplysninger (citāt):

"Den 1. april 1905 forpagtede min farfar et stykke mosejord under "Østerkær" (moseområde ved Hassing red.). Her gik han i gang med tørveproduktion, hjulpet af en ikke uanseelig medarbejderstab. Min far har fortalt mig, at farfar anskaffede et lokomobil, som blev monteret på en tømmerflåde. Den blev brugt til at ælte massen med, til fremstilling af tørvener. I september 1905 giftede han sig med min farmor, mejerske, Kirsten Mari Rasmussen fra Søften ved Århus. Hun havde været ansat som mejerske på Andelsmejeriet "Enigheden" i Villerslev. Den 1. august 1906 antoges min farfar, Peter Severin Johannesen, som uddeler i Hassing Brugsforening. Den 1. maj 1908 fratrådte han sin stilling, idet han i mellemtiden havde påbegyndt opgaven at bygge et elektricitetsværk i

Bedsted. I november måned 1908 var elværket ved at være færdigt, og den 19. november 1908 blev der tændt elektrisk lys i Bedsted for første gang. Min farmor, Kirsten Marie, fødte samme dag min far. Det fortælles, at jordemoderen råbte ud til min farfar, der gik og arbejdede med maskinerne:

"Johannesen, nu må De se og blive færdig med det lys; det ender med, at barnet bliver født, inden lyset kan tændes". (red. privatbolig og elværk var sammenbygget, antagelig kun adskilt ved en dør).

Min far, Arne Johannesen, så således dagens lys den 19. november 1908, og samtidig også det første elektriske lys i Bedsted".

Den 19. november 2008, 100 års dagen for tilstedeværelsen af det første elektriske lys i Bedsted, havde jeg inviteret fru Kryger og hendes nærmeste familie til Bedsted for at markere dagen og bese Vestervigvej 76, (tidl. direktørbolig) hvor hendes bedsteforældre

*Elværksejer Peter Severin Johannesen
(1878-1956).*

havde boet, medens de ejede og drev deres private "Bedsted Elektricitetsværk" indtil 1914. På besøgstidspunktet ejedes Vestervigvej 76 af selskabet, Thy Mors Energi. Huset var udlejet, men lejereren åbnede gæstfrit dørene, så fru Kryger igen kunne bese sine bedsteforældres hjem omend nu med en nyere indretning. Tilfældigvis vejrede Dannebrog fra selskabets flagstang under besøget, hvilket familien Kryger fandt værende en værdsat gestus fra selskabets side. Jeg måtte imidlertid forklare dem, at ingen i selskabet havde nogen anelse om mærkedagen og slet ikke om det gamle Bedsted Elværk, hvorfor flaghejsningen måtte være møntet på en anden intern for mig ukendt begivenhed.

At der var generator og drivkraft til at producere energi, samt forbrugere til at aftage den, fremgår af nedenstående. I en panteobligation fra 11. februar 1909 kan bl.a. læses: (citater)

Under pantsætningen er desuden indbefattet det på ejendommen værende elektricitetsværk

med samtlige til dets drift hørende maskiner og inventardele, hvoraf fremhæves:

1 Gasmotor (Sugegas) af Krampner & Jørgensen fabrikat no. 2287.

1 Dynamo, 16 hestes kraft af Th. B. Thriges fabrikat no. 3526,

1 Akkumulator, 60 stk. batterier,

1 Lokomobil no. 223

Samtlige elektriske ledninger med tilhørende pæle, og alt øvrigt inventar til Værket, løst og fast.

Videre er skrevet:

Vi underskrevne beboere i Bedsted, der har indgået kontrakt med Peter Severin Johannesen, angående vores forpligtigelse til at aftage vores lysforbrug fra Værket i Bedsted, nemlig:

Skomager, C. B. Christensen – Cykelfabrikant, J. L. Christensen – Brugsforeningsud-deler, Rose – Portør, K. Krabbe – Skomager, O. Eriksen – Ølhandler, J. Kappel – Købmand, Chr. Weye, - Stationsforstander, Worm – Bager, V. Madsen – Postbud, P. Andersen – Postbud, Mads Pedersen – Vognmand, N. S. Frederiksen – Maler, N. Eriksen – Snedker, N. Lykke – Træhandler, P. C. Christensen – Trikotagehandler, S. Jacobsen – Maler, L. P. Madsen – Slagter, O. Ekmann – Tømrer, P. C. Christensen – Dyrlæge, J. R. Marrebæk – Sadelmager, J. Jørgensen – Slagter, J. Christensen, indestår herved som kautionister og selvskyldnere, in solidum, for den prompte og skadesløse opfyldelse af enhver debitor efter denne obligation påhvilende forpligtelse (citater slut).

Efterfølgende producerede "Bedsted Elektricitetsværk" elektricitet sikkert til stor glæde for den lille forbrugerskare som antagelig med tiden er vokset. I første omgang var den del af byen, som lå "ovn æ ban" (jernbanen), ikke med blandt forbrugerskaren, selvom nogle havde tegnet sig som kunder. Det skyldtes, at man måske havde problemer med DSB om at få ledningsanlægget ført under eller over banelegemet. Sådan noget tog sin tid.

Om det gamle jævnstrømselværks forholdsvis korte eksistens i Bedsted er der ikke fundet mange oplysninger udover indsatte notits fra Thisted Amts Avis fra den 16. august 1911 refererende det fatale ulykkestilfælde, hvor elek-

tricitetsværksejer Johannesens medarbejder, Valdemar Fink, Hørdum brækkede et ben. Desuden vidner ret mange lokale avisannoncer om salg af tørv, hvilket tilsyneladende var en ikke ukendt bibeskæftigelse for elværksejeren, mens han også var brugsuddeler i Hassing. Det nye elværks glansperiode varede ikke så længe, for allerede i 1913 har en håndfuld lokale mænd planer om at etablere et stort elektricitetsværk i Bedsted, som skal producere vekselstrøm til store dele af Thy.

Der er derfor foregået forhandlinger mellem disse mænd og elværksejer, Peter Severin Johannesen. Forhandlingerne endte med, at han solgte sit "Bedsted Elektricitetsværk" til de ansvarlige for etablering af Thy Højspændingsværk. Overtagelsen skete den 15. december 1914. Salgsprisen var 18.267 kr. (Red. ca. 1,4 mill. i 2018).

Forinden havde man i Thisted Amtsavis, (underskrevet af en ingeniør, J. F. Knudsen) udlitteret bygning af en "værkbygning" (maskinhal red.), hvilket faktisk skete to gange. Første gang var der kun to, som havde indgivet tilbud, hvilket man ikke var tilfreds med. Efterfølgende ønskede man en ny, men denne gang en hovedlicitation på "værkbygningen", som den var benævnt i licitationsdokumentet. Den 4-5-1914 oplystes, at licitationen var vundet af muremester Thomsen, Vinderup. De tekniske installationer gik til andre danske firmaer.

Peter Severin Johannesen var tilsyneladende en alsidig mand. Således var han i 1901 et af de første bestyrelsesmedlemmer i Bedsted og Omegns Foredragsforening. Han var dengang bosiddende i Hassing. Ligeledes var han for en periode forpagter af Bedsted Afholdshotel.

For øvrigt kendte elværksejeren allerede nogle få mennesker her fra Bedsted, idet han havde aftjent sin værnepligt sammen med bager V. Madsen og skrædder Mortensen. Dette venskab holdt hele livet med gensidige besøg hos hinanden.

Familien Johannesen forlod efter salget Bedsted og flyttede til Jerne ved Esbjerg. Her havde et udvalg, nedsat af den lokale borgerforening, besluttet at lade opføre et elværk i byen Jerne. Hvordan kontakten til Peter Seve-

Ulykkestilfælde.

Paa Bedsted Elektricitetsværk skete der igaar Aftes et beflaageligt Ulykkestilfælde, der let kunde have kostet et Mennejseliv. Bestyreren af Værket er for Tiden bortrejst, og hans Arbejde varetages derfor af en ung Mand fra Hørdum, Valdemar Fink. Denne vilde igaar Aftes jætte Maskinen i Gang, men fik Benet i Aleneme, hvorved det brækkedes. Da han var alene paa Værket, kunde han ikke tilkalde Hjælp, men maatte jlebe sig til Skræder Mortensens Hus, hvor man selvfølgelig straks tog sig af ham og fik tilfaldt Læge, hvorefter han jortes til Sygehuset i Skoldby.

Avisomtale af ulykke.

rin Johannesen blev gjort vides ikke, men fakta er, at han på Fasanvej i Jerne opførte et af ham ejet elværk, som han senere solgte til Esbjerg Kommune.

Grundlæggeren af den første elektricitetsforsyning i Bedsted elværksejer Peter Severin Johannesen døde i 1956.

Hvorfor i Bedsted?

Det har nok altid undret mig en smule, hvorfor energikilden for Thy, Thy Højspændingsværk, først som producent og senere som distributør, skulle få sin placering i Bedsted og ikke i en af de omliggende, dengang måske mere dominerende, byer som Hørdum, Vestervig og Hurup. Vestervig med sit dommersæde og byens respektable historie må have været en magtfaktor i området også dengang, men byen blev måske forbigået som emne, da jernbanen sidst i forrige århundrede kom til Thy, men ikke til Vestervig, og byen dermed ikke fik muligheden for at sikre sig en vigtig forsyningslinje, som et elværk også dengang var så afhængig af.

Derfor må det antages, at de projekterende ingeniører slet ikke kiggede ad Vestervig til.

Akvarel af "Driftsbestyrerboligen", udført af en af byens produktive kunstnere Aase Bjerre. Billedet er signeret i 1951, måske som en gave til daværende driftsbestyrer Anton Jensen.

Men så Hurup da. Her havde man allerede Danmarks første dieseldrevne elværk kørende, men heller ikke Hurup blev aktuel. I stedet for ville skæbnen, at både Hurup- og Vestervig Elværk m.fl. ad åre tabte "el-pusten", hvorfor de senere hentede deres energibehov ved Thy Højspændingsværk og solgte den efterfølgende videre i deres eget høj- og lavspændingsnet.

Efter min opfattelse kunne Thy Højspændingsværk - måske driftsmæssigt bedre - have været placeret i Hørudum, som var om end ikke mere i vækst end Bedsted, der ikke nåede Hørudum til sokkeholderne med hensyn til udvikling. I Hørudum havde man allerede i 1886 et fællesmejeri, og byen kan bryste sig med at være den første stationsby i Thy, som fik forbrugerafregnet elektricitet fra eget elværk, ganske vist kun en dag før Hurup, men alligevel! Allerede i midten af 1880'erne begyndte de første er-

hvervsdrivende at nedsætte sig i Hørudum. Retten i Vestervig oprettede en underafdeling på Afholdshotellet i Hørudum, hvor småsager kunne behandles. Allerede i 1891 åbnedes Thys første telefoncentral her, Thisted by undtaget. Teknisk set ville Thy Højspændingsværk, hvis det var blevet placeret i Hørudum, have vundet visse fordele, distributionsmæssigt, men det ville have været umuligt for de ansvarlige, som gav opstarten til Thy Højspændingsværk, at forudse, idet ingen kunne have nogen forestilling om, hvor langt nord- og sydpå nettene ud i fremtiden skulle føres. En energikilde, hvad enten det er vand, varme eller elektricitet, fungerer meste økonomisk, hvis kilden er placeret ca. midt i det net og den belastning, som kilden skal forsyne.

Det blev i Bedsted "Værket" kom til at ligge. Her voksede det sig til at være byens stør-

ste arbejdsplads; en virksomhed, som helt fra starten naturligt har tiltrukket udefra kommende arbejdskraft med "ekspertise" og teknisk viden om det produkt, "Værket" skulle fremstille.

Gennem årene har mange familier hentet deres udkomme her og levet med og af det. Lokale håndværkere, handlende og udenbys leverandører har mærket givtigheden af at have "Værket" i ordrebogen. Tørv, olie-, transformator- og kabeltromletransporten fyldte engang godt på DSB's skinner. Tonsvis af kobberledninger og kabler har det været nødvendigt at flytte fra ind- og udland til Thy. Tusindvis af træmaster og dynger af andet el-materiel er, ligeledes med lastbiler, transporteret op gennem Jylland og plantet i thylandsk jord.

Tilflytter

Jeg var tolv år, da jeg sammen med min familie i august 1951, flyttede fra Thisted til Bedsted. Min mor havde uddannet sig til jordemoder og blev af Thisted Amt tildelt stillingen som distriktsjordemoder med bopæl i Bedsted. Med til stillingen hørte en dejlig stor bolig, Nørregade 10 (Morup Møllevej), som her og nu endnu ligger der, dog ikke med funktion som jordemoderbolig, men i skrivende stund som byens flotteste, nænsomt nyrestaurerede privatbolig!

Jeg husker endnu et smertende førstegangsindtryk af mit nye hjem.

Kogefaciliteterne i den forladte Thisted-lejlighed, Frederiksgade 2, bestod af gasapparater, medens de i Bedsted bestod af elektriske kogeplader. På datidens kogeplader kunne man ikke umiddelbart med sikkerhed se, om pladen var tændt og dermed var varm, hvorfor jeg samme dag, som vi bosatte os i Bedsted - i uvidenhed om elektricitetens kunnen - placerede den ene håndflade på en brændende varm kogeplade. Det, der skulle have været en spændende dag, hvor jeg skulle have lært vores nye hjem og den dejlige have at kende, blev til en pinefuld eftervirkning af elektricitetens formåen. Mit nye liv i Bedsted var naturligvis fremmed i forhold til, hvad jeg havde oplevet i Thisted. Noget af det første, jeg bemærkede, var at til næsten alle boliger i Bedsted hørte der mindre og større stakke af pindebrænde. Efterhånden

som jeg kom ud blandt jævnaldrende, fandt jeg snart ud af, at en stor del af Bedsted-husfædres fritid gik med at save gamle master op til brug som brændsel i kakkelovnen.

Dengang var der ingen fjernvarme i byen, og oliefyret stod ikke i mange hjem, men der var let adgang til at købe gamle master på højspændingsværket. I mange år gik de som varmt brød; man havde endog ventelister på højspændingsværket nøje styret af lagermændene Chr. Kappel, derefter Herluf Gravesen og senere Mogens Bonde. Masterne blev også brugt som hegnsstolper, og mange kubikmeter træ er blevet savet op til private mennesker i familiefirmaet Worm i Gl. Bedsted, for at blive anvendt som bygningstømmer. Også min far gik i gang med mastesaveriet; hans hjemmelavede savbuk står nu i mit redskabsskur.

Lagerforvalter Christian Kappel.

Masteeventyret blev senere gjort "spedalsk", idet masterne var imprægneret med skrappe kemiske forbindelser, aldeles ude af trit med

rigets centraladministrations nye bestemmelser for, hvad mennesker havde godt af at omgås. Det blev på det nærmeste forbudt elværkerne at sælge visse årgange gamle master.

Jeg startede min skolegang i Bedsted Stationsby Skole, (hvor Hopla i dag har til huse). Skolens førstelærer og daglige leder var Niels Dybdal. Derudover bestod lærerkræfterne af lærerne Karl Overgaard og frk. Dagmar Jensen. Senere blev lærerstaben udvidet med familien Primdahl.

Det var lidt af en omvæltning at flytte fra en "moderne" skole, som Thisted Borgerskole var dengang, til Bedsted Stationsby Skole. Jeg forlod en skole, hvor der i undervisningen også indgik fag som sløjd, gymnastik (i gymnastiksal, skam), botanik, naturhistorie, skolehave og end- og svømning - til en skole, hvor undervisningen stort set var dansk, regning og religion og lidt fodbold på byens gamle fodboldbane og ikke ret meget andet. Men hvor kunne mine nye lærere og skolekammerater dog det hele. Mange sværds slag havde jeg med bl.a. katekismen; en sådan var jeg ikke tidligere blevet præsenteret for.

Første dag i skolen var ikke en succes. Jeg startede med at få "en advarende pegefinger" af Svend Åge. Årsag, fordi jeg talte "fornemt", hvorfor det måtte være på sin plads at få "en finger", så man kunne lære det lokale sprog ordentligt. Svend Åge og jeg blev i øvrigt rigtig gode venner; han var den første elev, som inviterede mig med til sin fødselsdag.

Jeg fik gode venner for livet i den korte tid, jeg gik i skole i Bedsted, som blev afbrudt, idet jeg efterfølgende fik min skolegang på den "berømte" Hurup Private Mellem- og Realskole.

Teknikken og familien Rølle

Som mange tolvårige drenge er, var også jeg interesseret i mekanik, hvorfor jeg snart fik indrettet mig et lille værksted i et af jordemoderboligens udhuse, hvor mange spøjse dingenoter så dagens lys. Byens boghandler, Asbjørn Rølle blev snart en af mine gode venner, følte jeg. En dag viste han mig en drengebog, hvis indhold var simple tegninger af elektriske diagrammer over konstruktioner, som kunne vække en tolv-

årig drengs fantasi. Selvsagt ønskede jeg mig brændende denne bog, og som det ofte sker i eventyret, så fik jeg bogen i fødselsdagsgave. Den står endnu trofast i min boghylde.

Jeg blev for resten senere på det nærmeste medarbejder i Rølles firma, Bedsted Boghandel, medens jeg var elev på Realskolen i Hurup, idet jeg blev en slags fremskudt bydreng for Rølle. Nu og da var der behov for, at en bog skulle indbindes eller have indgraveret navn. Dette udførte bogbinder Munkholm, som boede i Bredgade lige ved Realskolen, hvorfor det var en nem sag for mig at aflevere bøgerne til bogbinderen, når jeg nu alligevel var i Hurup, for nogle dage senere at returnere dem færdiggjorte til Rølle. Jeg modtog som honorar hvert år ved juletid en gave fra familien Rølle, som regel selvsagt i form af en bog. Gavens indhold var i god tid forud aftalt, så derfra var jeg altid sikker på at få, hvad jeg ønskede mig (Cai Schaffalitzky de Muckadell- drengebøgerne var for en periode favorit). Gudrun og Asbjørn Rølle var i deres dagligdag tilsyneladende meget alvorlige mennesker, men jeg oplevede dem begge humørfyldte og livlige og med hjerter af guld.

Produktionen

En lille produktion af et "*instrumentbræt til montering på enhver frisk drengs cykelstyr*", som mit reklameslogan lød, så dagens lys i min "produktionshal", skuret ved jordemoderboligen. Instrumentbrættet var nu ikke andet end en pære, der ved hjælp af en omskifter kunne tænde og slukke henholdsvis dynamolygten eller brættets pære. Min produktion var simpel, men de gik som varmt brød; et par stykker blev eksporteret helt til Thisted til et par gamle trofaste skolekammerater, som endnu ikke havde glemt mig.

Instrumentbræt er måske lidt flot at kalde det; det blev fremstillet i firmaet karetmager Chr. Krogsgaard, som havde sit velkendte værksted lige over for mit hjem på Morup Møllevej.

Jeg lavede dem selv af kassererede finerstykker og med god brug af værkstedets værktøj og 1. klasses håndværkerhjælp af Chr. Krogsgaard og hans sønner, Herman og Hjalmar.

Hvis jeg kunne se, at jeg ville være i vejen på karetmagerværkstedet, havde jeg snedker, Christian Christensen i baghånden; han var vores nærmeste nabo. Han håndsamlende og leverede dagligt smørdritler til det lokale Bedsted Andelsmejeri. Leveringen af disse skete på en meget speciel vist nok selvgiort håndskubbet tohjulet vogn. Snedkerens daglige transport til mejeriet af disse hørte med til gadebilledet i Bedsted. Snedker Christensen var morgenmand. Når vi havde liggende gæster, kunne de opleve at vågne alt for tidligt, vækket af flittige hammerslag; selvsagt ville de gerne vide, hvem det var der øredøvende hamrede så tidligt. Svaret var, at det var ikke "Jens Vejmand" men snedker Christian Christensen!

Han lavede som sagt blandt mange andre ting disse smørdritler, der som færdiglavet produkt blev holdt sammen af pilegrene, som var flækket på langs. For at gøre pilegrenene smidige at arbejde med anbragte han dem i et vandfyldt trækar, som var placeret bag ved hans værksted, skjult i skellet ind til vores have. Af en eller anden uvis grund havde jeg og mine besøgs-kammerater for vane at lade vandet i snedker Christensens vandtrug med det til følge, at han en dag tilfældigt - med fast blik - spurgte mig, om jeg havde kendskab til "pisselugten" fra hans vandtrug. Med ligeså tro-skyldige, nedslåede øjne som muligt bedyrede jeg, at det havde jeg bestemt ikke, men jeg følte efterfølgende jorden brænde under mit og vennernes forehavende, hvorfor vi øjeblikkeligt stoppede "pissieriet". Efter nogen tid betroede snedkeren mig med blink i øjet, at nu var "pisselugten" da heldigvis forsvundet! Han havde bestemt ikke fortjent den behandling. Mindet om ham og hans kone Helga gør godt at tænke på engang imellem! Som tilflytter har nogle sikkert startvanskeligheder med at komme i kontakt med de indfødte. Den skavank har gener fra min morfar holdt i ave, har man fortalt mig. Jeg har og havde også som dreng meget nemt ved at få kontakt med andre mennesker, så intet mærkeligt var der i, at jeg også blev gode venner med byens to konkurrerende cykel-handlere Chr. Nørgaard og Christoffer Lykke. Naturligvis måtte jeg en gang imellem have

pungen op, når jeg manglede et eller andet til min produktion, som de havde på deres værksted, men tit var slutreplikken: "Jamen så rend da med det"! Hvad de ikke vidste, var, at vi nu og da var konkurrenter, idet jeg også beskæftigede mig med reparation af cykler, selvom den syssel kun var i det små. De to herrer, som for længst er væk, hjalp mig tit med teknikken, når problemerne ikke kunne løses af de tilgængelige småvidenskabelige udredninger, som fandtes i "Rølles bog".

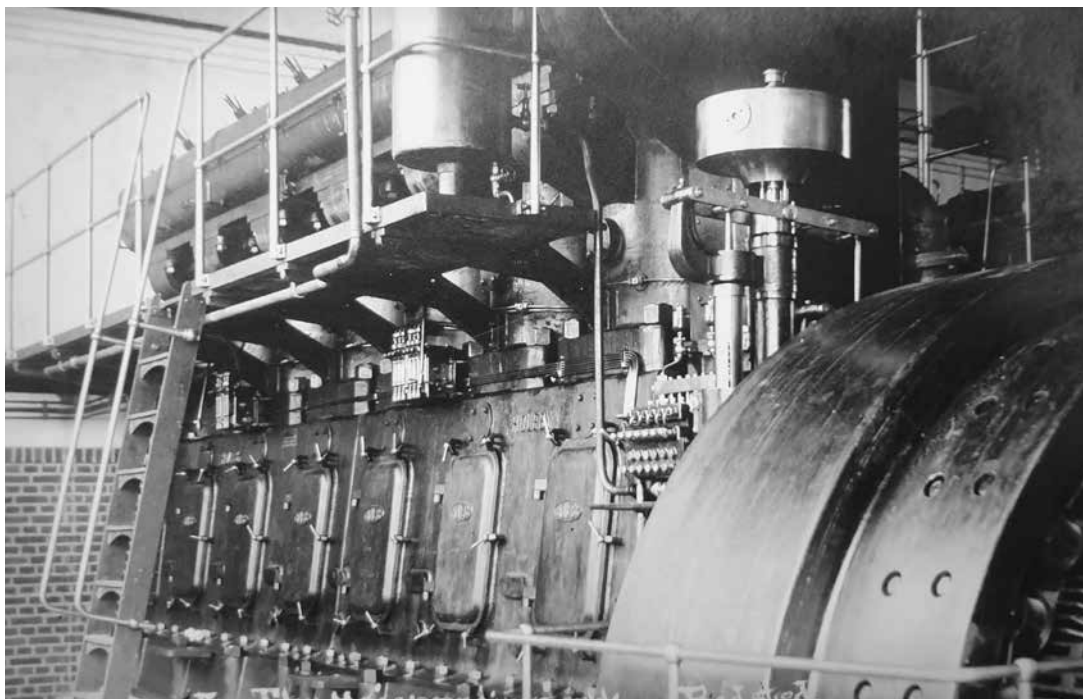
Foden indenfor

Der gik ikke lang tid, inden jeg opdagede Thy Højspændingsværks eksistens, dengang byens største virksomhed.

Det var nu ikke nemt at overse eller rettere at overhøre "Værket", som var dets daglige navn, for næsten lige meget hvor man befandt sig i bymidten, så kunne man høre dets pulserende liv, forårsaget af fem sortglinsende, i mine øjne, kæmpe maskiners stempelslag. Ikke alle var tilhængere af de ryster, maskinerne lavede, selvom der var gjort meget ud af funderingen, som skulle forhindre ryster. For Højspændingsværkets nærmeste naboer var der behov for at lægge stofservietter mellem husmødrenes fine porcelæn, ellers larmede det utilsigtet, har man fortalt mig.

Maskinerne udviklede naturligvis en masse varme så for at hjælpe på cirkulationen og dermed miljøet inde i maskinhallen, lod man ofte en af de store, flere meterhøje halvdøre til maskinhallen være åbne, hvilket indbød os drenge til at få et afspærret kig ind i hallen, hvor maskinerne stod på række. For mig var det et fantastisk syn at se og høre dieselmaskinerne drøne rundt. Nogle af maskinmestrene havde børn, som naturligvis, indendørs, havde adgang til at kontakte "far", når madpakken skulle afleveres, eller hvad ærinde nu kunne være. Jeg var dybt misundelig på de børn, som næsten frit havde adgang til alle herlighederne.

I lange tider måtte jeg nøjes med at hænge på halvdøren, alt imens jeg ihærdigt prøvede at få en snak i gang med maskinhallens personale, og omsider lykkedes det for mig en dag at få adgang til maskinernes verden.

En af selskabets Burmeister & Wain dieselmotorer, som man startede ved hjælp af lufttryk.

Thy Højspændingsværks ældste værksted, som det omtrent så ud da jeg blev ansat. I mange år var der kun én enkelt telefon til deling mellem drifts- og linjeafdelingen. Den ses på væggen over stolen.

En af maskinmestrene var Villiam Buus. Han boede sammen med sin kone, Camilla og deres søn, Svend omme i Østergade. Buus var i sin fritid, blandt mange andre sysler, minkfarmer, knallertejer og biavler. Engang havde en bisværm slået sig ned i vores have, hvorefter

Buus blev tilkaldt, hvilket var mit første rigtige møde med Buus. Måske var Buus' erhvervelse af bisværm den, der gav mig adgang til Thy Højspændingsværks maskinhal, hvem ved?

Bekendtskabet med ham udviklede sig i hvert fald til mange besøg på "Værket" og endte med, at jeg nu og da var med Buus, også på nattevagt og som regel i weekender, idet jeg jo helst skulle passe min skolegang i vågen tilstand!

Det var meget spændende at færdes i maskinhallen og opleve de mange interessante ting, der foregik. Jeg tror ikke, det støder Buus, i hvilke "maskinhaller" han end måtte befinde sig nu, når jeg fortæller her, at han var et "snakkehoved", men for en nysgerrig 12-årig var hans snaksalighed en guldgrube, som jeg og mange andre øsede af. Når noget helt specielt skulle fremstilles i min "produktionshal" på Morup Møllevej, og himstregimsen krævede en drejebænk eller andet specialværktøj, som jeg ikke rådede over, så var det Buus, jeg trak på. Han var i mine øjne en sand virtuos til at bruge drejebænken, men det tog sin tid, for der skulle

Fundaments møtrik fra en af dieselmotorene.

jo både forklares, snakkes om løst og fast samt holdes styr på 100/dele millimetrene.

Drejebænken stod endnu i mange år på Thy Højspændingsværk, hvor jeg efterfølgende ofte i min fritid har brugt den, huskende Buus og hans "brugsanvisning". Flere år senere blev det mig tildelt at sælge samme drejebænk, idet den blev overflødig i forbindelse med en større ombygning af maskinhallen. Jeg udsøgte mig blandt købere en driftig ung mand med egen virksomhed som kronprins til at overtage drejebænken, idet jeg fornemmede, at den hos ham ville få et "godt, nyt hjem"! Imidlertid kom jeg snart ned på jorden igen, da det efterfølgende blev fortalt mig, at "kronprinsen" øjeblikkelig havde skaffet sig af med drejebænken; måske solgt den som skrot, hvem ved?

Buus døde som pensioneret maskinmester i 1979.

Maskinmestrene

Da maskinerne producerede var der hertil knyttet fire maskinmestre; foruden Buus var der Otto Olsen, Tage Rokkjær, Niels Høgild og Poul Jensen samt 1. maskinmester, Karl Christensen, med flere, før de her nævnte. Olsen var den ældste. Han gik på pension, efter at produktionen i 1966 stoppede. Poul Jensen flyttede til Thisted, hvor han fungerede som faglærer på Teknisk skole. Karl Christensen lod sig pensionere fra sin stilling og levede

til sin død i 1988 i Bedsted. De to resterende maskinmestre fortsatte deres gerning på Thy Højspændingsværk til efterfølgende at udføre andre opgaver, lige godt og vel indtil pensionsalderen. Rokkjær beskæftigede sig med tegnings- ajourføring- og kopieringsopgaver samt nu og da mindre maskinmesteropgaver.

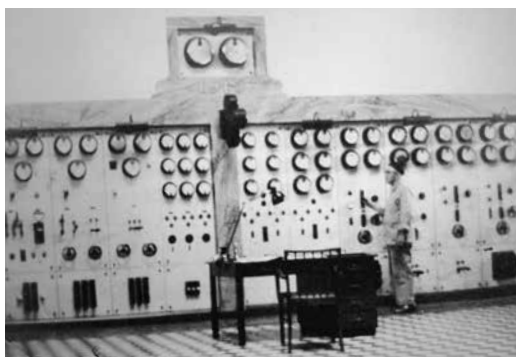
Maskinmester Tage Rokkjær.

Niels Høgild overtog rollen som 1. maskinmester efter Karl Christensen men uden at have maskiner til rådighed. Han og de andre mestre oplevede at se maskinerne blive destrueret og fjernet. Da jeg i 1967 startede som assistent på Thy Højspændingsværk var betongulvet i maskinhallen flere steder brudt op og lå som store gabende sår efter de fjernede maskiner, og som sådan så maskinhallen ud i flere år, indtil man nødtørftigt reparerede gulvet og senere foretog en ombygning som inddrog størstedelen af maskinhallen til lageranvendelse.

Sammen med vagthavende maskinmester var der en eller to "smørere" til stede under en vagt. Det var borgere her fra byen. Richard Bang, Aksel Nielsen og Jens Daniel var nogle af "smørerstaben". Alle er de her ikke mere, flere har der været, men heldigvis fik jeg senere lov til at være ansat sammen med de tre af dem som medarbejder på Højspændingsværket og derved lære dem at kende.

Maskinmester Niels Høgild.

Thy Højspændingsværks maskintavle er under overvågning af maskinmester Otto Olesen.

Smørerne

Var en stillingsbetegnelse for det mandskab, som gik maskinmestrene til hånd i driften omkring dieselmotorerne m.m. Da jeg i 1967 blev ansat på Thy Højspændingsværk, var der tre tilbage, som efterfølgende var blevet omskolet til at udføre opgaver, som ikke havde det mindste med smøring at gøre. Af smørere m.fl. har der gennem årene været flere. I en gammel protokol ses navne som maskinpasser Christen Carl Christensen (1917), maskinpasser Jens Sørensen (1917), fyrbøder Thomsen (1918),

arbejdsmand L. Christensen (1918), arbejdsmand Carl Sørensen (1918) og arbejdsmand Chr. Skovsted (1918). Årstallene er antageligt det år, de fik ansættelse på Thy Højspændingsværk. Kun de tre nedenfor nævnte, har jeg kendt. En af dem var Richard Bang. Han var en selvgjort, belæst mand og flittig skuespiller ved lokale dilettantforestillinger, ser jeg, og flittig læserbrevsskribent; desværre har jeg ikke gemt Richards avisskriverier, men derfor er de ikke tabt for dem, som ønsker at se, hvad han troede, debatterede og tænkte, for det hele ligger på det lokale, offentlige avisarkiv i Hurup. Han elskede at skulle holde weekend. Faktisk steg humørbarometeret et par grader ved tanken om at kunne hengive sig til de kendte og ukendte russiske forfatters skrivelser. I mandagens frokostpauser fortalte han vidt og bredt om sine oplevelser med Dostojevskij m.fl. Det kunne være lidt af en opgave at følge Richard, når han rigtig lod sig rive med af weekendens oplevelser ud i den finere russiske litteratur, men han var værd at lytte til. Richard gik i mange år altid i gummistøvler, når han var på arbejde, det uanset, om det var sommer eller vinter. Om sommeren hævdede Richards fødder så meget, at han brugte en del af sin middagspause til at sidde ude i bruserummet med fødderne i lindrende sæbevand og med et saligt blik i øjet. Man vidste altid, hvor han var at finde i den sidste del af middagspausen. Dette selvpineri, affødt af forkert fodtøj, fortsatte år efter år, indtil nogen omvendte ham; men det holdt hårdt, at få den "stokkonservative" Richard til at anskaffe sig et par træsko, som efterfølgende gav Richard en lettere gang resten af livet her på jorden.

Et højspændings luftledningsanlægs tre kobberledere er anbragt på isolatorer, som er fast monteret på et af jern fremstillet trekantprofil. Er man så heldig endnu i skrivende stund at kunne se et sådant anlæg i funktion ude i naturen, er der stor mulighed for at "trekanterne", som de hedder, er fremstillet af en meget omhyggelig Richard. Trekkanterne er svejset sammen, idet de skal kunne holde til belastninger skabt af ekstremt vejrlig. Richard fremstillede dem i hundredevis. Blandt elfolk er omhygge-

lighed sådan, at hvis et eller andet utilsigtet går i stykker, så sover man ikke ordentligt, før man ved, hvad årsagen til hændelsen er.

Smører og svejser Richard Bang.

Der er set mange trekanter vredet til uken-delighed, men man så aldrig en af Richards svejsninger svigte. Som beskrevet svejsede Richard meget, og han røg meget, pibe og cigaretter uden filter. Over Richards svejsbord var efter ordre fra Arbejdstilsynet blevet monteret et udsugningsanlæg, hvis funktion var at bortlede den skadelige røg, som svejsningen forårsagede. Tit blev Richard af vores direktør, Torben Andersen, bebrejdet for, at han ikke havde tændt for udsugningen, når han svejsede, men hans argument for at undlade dette var, at han syntes, at cigaretten smagte bedre, når den blev nydt sammen med indtagelse af svejserøgen!

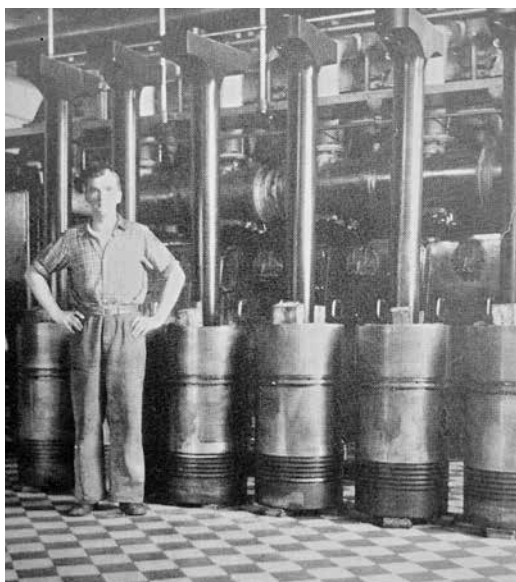
Røgen, både den han betalte for, og den han fik løn for, satte sine spor på Richard. Han startede dagens arbejde med at kaste sig ud i et gebommerligt hosteanfald, under hvilket hans ansigt skiftede farve flere gange. Var pauserne mellem hosteanfaldene for lange, blev man be-

kymret for, om der endnu var liv i Richard, men det lykkedes ham altid at hive lidt luft ind, så livet endnu engang blev forlænget!

Aksel Nielsen var, da man producerede el på "Værket", som nævnt smører. Jeg og min søster Inge kom en del i hans hjem, da jeg var dreng. Jeg, kun fordi Aksel havde to underskønne døtre Rosa og Elin! Aksel var desværre i april 1967 ude for en alvorlig ulykke, medens han fungerede som medarbejder i maskinhallen. Under et revisionsarbejde i selskabets højspændingsrum kom han for tæt på nogle strømførende højspændingsskinner med det til følge, at han ved berøring af disse blev alvorligt forbrændt. Han blev fra den daværende Thisted Flyveplads i Sennels med helikopter overført til København Kommunes særlige afdeling for svære forbrændinger. Den hurtige helikoptertransport skyldtes, at en af flyvevåbnets helikoptere tilfældigvis den dag var på øvelsesflyvning over Thy. Resultatet efter behandlingen blev, at han mistede størstedelen af den ene arm, men aldrig sit gode humør. Efterfølgende blev Aksel udstyret med en protese. Aksel fortsatte sit job på "Værket" men ikke som smører og altmuligmand. Han blev overført til administrationsafdelingen, hvor han også der udførte forhåndenværende opgaver. En af disse var at ajourføre et af "Værkets" kartoteker over elforbrugere ved hjælp af en "printograf", hed maskinen vistnok. Hver forbrugers data blev præget på en tynd metalplade til montering i printografen, hvilket krævede "fingerfærdighed" og akkurateesse. Det var beundringsværdigt at se Aksel udføre dette arbejde med kun én hånd og protesen til hjælp. Det af protesen, som skulle erstatte hånd og fingre, endte i to bevægelige led, som han i et snuptag også kunne åbne en øl med samt civiliseret spise en mellemmad med.

Den sidste tredjedel af smørestaben var Jens Daniel. Han udgjorde en meget lille tredjedel, for Jens var ikke ret stor. Når maskinmestrene lavede hovedeftersyn på en maskine, var der behov for en inspektion af rummet på dieselmotoren, hvor stempelstangen bevægede sig op og ned. Hertil kunne Jens også bruges, idet hans lidenhed gjorde ham i stand til at kravle

igennem inspektionshullet og dermed opholde sig inde i maskinen. Det er næppe sandsynligt, at konstruktøren af dieselmotorer på Burmeister & Wain havde i tankerne, at den del af maskinen skulle inspiceres, som det blev gjort på Thy Højspændingsværk. Medens jeg kendte Jens, havde han konstant bøvl med maven. Jens var livet igennem storryger - Queens, den Blå -, garanteret uden filter. Bød nogen ham en filtercigaret, bed han filteret af. Nogle år efter sin kone Thoras død fik Jens ophold på plejehjemmet i Vestervig. Den allersidste gang, jeg besøgte ham der, var han ikke at finde på sin stue, men jeg fandt ham nede i plejehjemmets kælder. Her var han storrygende sammen med "gutterne" i gang med et alvorligt kortspil. Da han så mig, spurgte han henkastet, uden at fjerne blikket fra kortene: "Hva vil du"? Jeg fornemmede, at tidspunktet for mit besøg var dårligt valgt, og dog, for jeg så ham aldrig siden!

Maskinmester Tage Rokkjær foretager her rutinemæssigt maskineftersyn.

For at holde maven i ave indtog Jens store mængder af natron. Når Thora, Jens' kone, om morgenen klargjorde hans madpakke, var en del af den en gammel ridset sodavandsflaske med patentprop fyldt med vand samt et ved købmanden indkøbt brev natron.

Når maven krævede sit, rev Jens et hjørne af natronbrevet, åbnede munden og dryssede en passende portion ned i gabet. Herefter tog han en ordentlig slurk af vandflasken, skyllede munden godt og sank så hele herligheden. At natronkuren gjorde Jens godt, kunne tydeligt høres af hvem, der end var i nærheden af Jens. Han bøsede (af begge ender) af hjertens lyst og fik derved "systemet godt blæst ud", som han plejede at sige.

I mange år var det min opgave at planlægge, afsætte og forhandle de luftledningsanlæg igennem, som der var behov for at etablere. Hertil var det en gang imellem nødvendigt at være to mand om opgaven ude i marken, når nye linjer skulle afsættes. Min hjælper hertil var Jens. Han var blevet "ledig smører", da maskinerne blev stoppet. Han havde haft forskellige opgaver, inden jeg startede, men blev på et tidspunkt afgivet til mig. Vi drog ud om morgenen, kørende i en dengang misundelsesværdig Land Rover (109 modellen, skam). Firhjulstrækere med eget spil; dem var der ikke mange af i Thy dengang. Jens og jeg har været overalt i Thy. Hermed menes på Thys lande- og markveje og også langt væk fra disse, idet højspændingsanlæg har det med at være gemt så langt væk i landskabet som muligt, når det er muligt. Jeg havde selvsagt behov for at kontakte de lodsejere, som kunne blive impliceret i et projekt. Under et sådant besøg ved en landmand opholdt jeg mig i stuehuset sammen med manden. Pludselig kom hans kone styrtende ind; helt forfjamsket var hun. Stakåndet berettede hun, at hun havde gået i sin have, hvor hun hørte uartikulerede lyde fra den i nærheden parkerede Land Rover. Hun var sikker på, at hun havde hørt "rallelyde" derfra. Jeg kunne berolige konen med, at det bare var min medhjælper Jens, som havde taget sig et skod natron. Hun var tvivlende, hvorfor jeg hentede ham og kunne fremvise en sprudlende glad Jens for familien.

Jens bandede meget og havde det med højlydt at sige nøjagtig, hvad han tænkte. Det første kunne være lidt pinligt, når man sad samlet ved et kaffebord i et "pæner" hjem, det andet kunne være grinagtigt.

Smører/montør Jens Daniel.

Engang, hvor vi kørende var på vej ud i en mark, mødte vi markens ejer, som havde besøg af dyrlægen. En ko lå i græsset med et opspilet yver. Jens og jeg var naturligvis nysgerrige og stillede os derfor an for at følge begivenhederne med koen på nærmeste hold. Landmanden spurgte bekymret til diagnosen, som dyrlægen forklarede med, at koen var blevet stukket i en af patterne af en bestemt type flue, som for tiden florerede. Da den havde taget uheldig skade, ville det være nødvendigt at amputere patten!

Dyrlægens dom gav et øjeblikkelig stilhed, som blev brudt af Jens, der spøgefuldt, højlydt bemærkede, at han faktisk "her og nu skulle pees", og om dyrlægen nu troede, det gik an, så længe den flue fløj rundt, idet han jo nødigt ville ende i koens slutsituation". Alle morede vi os kosteligt over den kvikke replik. Jeg fandt optrinnet værdigt til at blive optaget under Jyllands Postens dengang "Lune Jyder", hvorfor jeg sendte historien dertil, men uden respons fra avisen. Jeg har nu også altid været en tumpe til at forklare mig, eller fortællingen var måske lidt for vovet, hvem ved?

Uret i maskinhallen

I maskinhallen udgjorde maskintavlen nervecenteret i alt, hvad der foregik af drift af diesel-motorerne og generatorerne m.m. Tavlen var spækket med instrumenter, som blev aflæst, og aflæsningerne blev noteret på dertil indrettede lister. Aflæsningerne huskes udført hver halve time og sirligt protokolleret. Nogle af disse protokoller er heldigvis bevaret på egnens lokale historiske arkiv i Hurup. Også jeg blev på mine vagter som dreng tildelt små, men kun ufarlige opgaver, naturligvis overvåget, idet det jo var et farligt miljø, vi var omgivet af. Min allerførste opgave, som jeg måtte løse uden opsyn, var at sørge for, at maskinhallens ur var trukket op. Uret sad over maskintavlen, så for at trække det op skulle det gøres fra en stige. Jeg var rævestolt over at være betroet denne min første opgave på en rigtig arbejdsplads. År efter min ansættelse på højspændingsværket blev uret nedtaget og lagt på lager.

År senere igen, så jeg uret fortsat liggende på lager. Da det var et dejligt stykke mekanik, fik jeg urkassen, som var af træ, shinet op og efterfølgende overladt urværket til byens urmager til et tiltrængt eftersyn. Uret fik derefter sin plads på mit kontor, hvor det i mange år talte timerne, når det altså blev "trukket op", nøjagtig som i min drengetid!

Organisationsplanen

Thy Højspændingsværks organisationsplan i mine drengeår og da jeg blev ansat i selskabet, husker jeg som værende:

- Driftsbestyrere: (daglig leder) Anton Jensen, efterfulgt af driftsbestyrer Torben Andersen, herefter direktør Kurt Thiessen og sluttelig direktør Jørgen Søholm.
- Bogholderiafdeling: Chr. Nielsen, ansat 1918-1928. Anders Skaarup Bangsgaard, ansat 1931-1934. Martinus Jensen, Frede Johnsen, Jens Christian Jørgensen.
- Installationsafdeling: Børge Simonsen, Egon Nicolajsen, Svend Christensen og Alfred Haarhøj.
- Linjeafdeling: Hans Emiel Nielsen, Knud Mygind Madsen, Jesper Kjær, Erik Norre Christensen.

- Centralen (Elproduktion) Drift: 1. maskinmester, Karl Christensen, 1. maskinmester, Niels Høgild, senere forfatteren, men uden maskiner!

Bogholderiafdelingen

For hver afdeling var der en ansvarlig. For bogholderiet var det bogholder Martinus Jensen, som havde en fortid som mejerist. Bogholderiets mandskab kendte jeg ikke meget til som dreng, men det kom jeg til senere hen. Iblandt dem var Peter Bach, Anna Skaarup, Aksel Nielsen, Jytte Thomsen og Jens Chr. Jørgensen, men der har gennem tiderne været flere. De nævnte er alle døde.

I nyere tid var Jan Madsen, Ulla Borggaard, Birthe Jensen, Ingelis Johnsen og Grethe Mortensen ansat.

Kontomedarbejder H. C. Lilleøre. Senere i karrieren formand for Thy Højspændingsværk.

Efter bogholder Martinus Jensen ansatte man Frede Johnsen som bogholder. Han kom fra en stilling i administrationen på Morsø Jernstøberi

med en afstikker til Thy Korn i Bedsted. Johnsen valgte på et tidspunkt at blive selvstændig. Han forlod selskabet med maner, forstået på den måde, at vi var nogle stykker, (med koner skam), som af TH's daværende direktør, Torben Andersen, blev inviteret med til en lille afskedsfest, som han ønskede at holde for Johnsen. Andersen havde - men under ansvar - sine sædvanlige spenderbukser på, som han altid havde over for sine medarbejdere. Gavmildheden strakte til langt ud på natten, så langt, at et par af nattens gæster brillerede ved (pga. synsforstyrrelse, ondt i håret og svimmelhed) ikke at være i firmaets tjeneste dagen derpå.

Bogholder Martinus Jensen.

Jens Chr. Jørgensen overtog bogholderstillingen efter Frede Johnsen.

Jørgensen havde jeg gået i skole med i Bedsted Stationsby Skole. Han brillerede med at være blevet udstyret med klæbehjerne og var absolut klassens dygtigste elev til glæde for sig selv og alle, han senere i livet skulle omgås. Som jeg var han også en ynkelig fodboldspiller. Jørgensens og således også mine fødder vendte forkert. Han kom i lære som købmand hos købmand Brønd Sørensen, Østergade i Bedsted, og jeg som elektriker i elfirmaet, J. Ph.

Facius, som lå overfor. Jens Chr. Jørgensen var en populær leder blandt sine nærmeste medarbejdere, hvis flertal var damer.

Kontormedarbejder Anna Skaarup.

Man fornemmede og høstede en smittende ro og balance fra afdelingen, som er få forundt. Ved direktørskiftet efter Kurt Thiessen stak Jørgensen fingeren i jorden, og den fortalte ham, at det var på tide at forlade firmaet, hvilket skete, da efterlønsalderen bankede på. Han anbefalede mig at gøre det samme begrundet med andre "dufte i bageriet".

Jørgensens store fritidsinteresse brugte han på nænsomt at passe og pleje sit dyrehold af høns, duer og grise; alt sammen residerende på privatadressen samt god hjælp til sine børn med diverse ombygninger.

Han valgte at lade sig førtidspensionere. I den anledning holdt selskabet en lille afskedsreception, til hvilken lejlighed jeg ville forberede en lille afskedstale til ham.

Til min tale ønskede jeg nogle oplysninger om bl.a. Jørgensens brillante skoleevner, hvis

Bogholder Jens Chr. Jørgensen.

det altså var muligt at fremskaffe disse. Det var det Førstelærer Niels Dybdals gamle protokoller fra Bedsted Stationsbyskole var at finde i et støvet kælderlokale på den nuværende Bedsted Skole, fortalte og fremskaffede pensioneret lærer Jensen mig.

Om talen var god, næppe, men det var spændende at skruer den sammen om en skattet medarbejder, som nu for altid forlod os.

Min gamle skolekammerat døde i april 2009, alt for tidligt. I forbindelse med denne fortælling om Thy Højspændingsværk har jeg efter-

Kontormedarbejder Jytte Thomsen har her fingrene i forbrugerkartoteket.

følgende ofte savnet min kollega Jørgensens klæbehejre, når jeg løb sur i tilbageblikkene. Den kunne have været mig til stor hjælp. Men han fik nogle dejlige år, som han levede stille og sorgløst sammen med sin familie og sine elskede dyr. Det var en fornøjelse, efter at han havde forladt firmaet, vist nok for os begge, fornemmede jeg, at løbe på hinanden og selv-sagt benytte lejligheden til få en sludder om gamle dage.

Bogholderiets kundeafregning

Det var selvsagt vigtigt, at Thy Højspændingsværk fik betaling for det elforbrug, som blev omsat til energi ude hos kunderne. Jeg tror, jeg har ret i, at da jeg blev ansat i selskabet, foregik måleraflæsningen endnu i forsyningsområdet af ansatte måleraflæsere, som hver havde deres forbrugerskare, hvilke de måneds/kvartalsvis skulle besøge og afregne med, for efterfølgende at aflægge selskabets bogholderi besøg i Bedsted og her aflevere de indkasserede penge.

Det kunne dengang være en langsomme-lig affære, da målerne ofte sad placeret på loftet og ikke som i vore dage udvendigt på en husgavl eller som nu "i skyen". Ofte skulle måleraflæseren vade igennem korn og katte-efterladenskaber for at få aflæst måleren. Desuden kunne vejrliget også forårsage hindringer for aflæserne. Ligeledes hvis ejeren ikke var hjemme, eller adgangen til måleren f.eks. var aflåst eller forhindret af en bidsk hund, ja, så måtte aflæseren komme igen en anden dag. Glemme skal man ikke, at dengang cyklede el-lær gik måleraflæserne rundt til deres klienter!

Senere blev det ved lov bestemt, at en installationselektricitetsmåler skulle anbringes uden-dørs og således placeret, at aflæseren havde uhindret adgang til måleren.

Endnu senere ansattes en fast måleraflæser, som ene mand, årligt, foretog aflæsningen i opdelte områder blandt selskabets ca. 14.000 elforbrugere. Den første aflæser var Svend Erik Knudsen, Jegindø, som senere blev afløst af Poul Erik Nielsen, Bedsted. Begge havde de deres hyr med adgang til fritids- og sommerhuse, da ejerne jo ikke alle var fastboende.

Det huskes, at de første måleraflæsere af Thy Højspændingsværk var udstyret med en rimelig stor "prangerpung", som vi endnu havde et eksemplar af liggende som et levn fra en svunden tid. Den var udført i solidt læder med Thy Højspændingsværks verdensberømte logo påstemplet.

Installationsafdelingen

I installationsafdelingen rådede installationsmester Børge Simonsen, hvem jeg også lærte at kende. Han var oprindelig ansat som kabelmesterassistent med kabelmester Emil Nielsen som chef, men da stillingen som installationsmester blev ledig, valgte han denne, hvilken han varetog, til han lod sig pensionere.

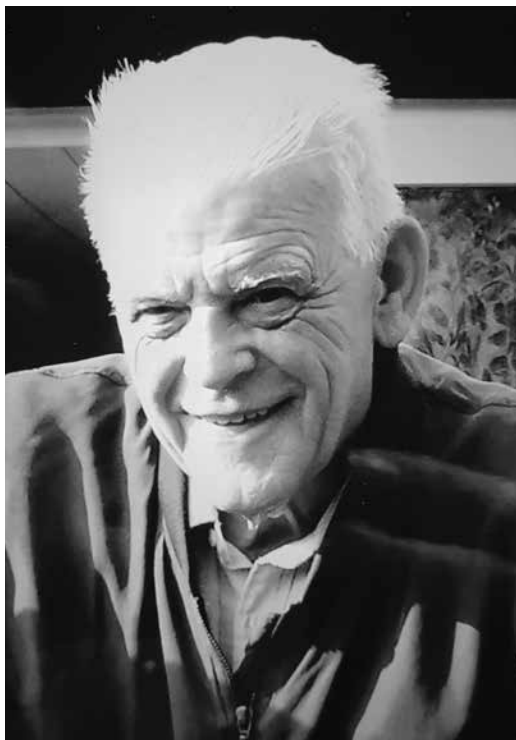
På underfundig vis blev jeg under min færd på "Værket" som dreng ven med ham, så godt, at jeg nu og da kunne snakke mig til et par gamle, udtjente elmålere, hvis indhold bestod af spoler, tælleværk og masser af skruer; lige hvad jeg kunne bruge i min "udviklingsafdeling" i skuret på Morup Møllevej.

Installationsmester Børge Simonsen.

Før Simonsen hed installationsmesteren Karl Gustav Hansen. Efter Simonsen tiltrådte Egon Nicolaisen stillingen. Hansen har jeg ikke kendt,

men jeg er i min dagligdag på "Værket" ofte blevet mindet om ham, idet han gennem tiderne havde udført en mængde flotte tuschtegninger af selskabets lavspændingsanlæg. Nogle få af dem fandtes indtil for få år siden. Det er fortalt, at det var Hansen, der udfærdigede Thy Højspændingsværks flotte og eneste, engang meget velkendte TH-logo.

Installationsmester Egon Nicolaisen.

Med bestemthed vides, at Karl Gustav Hansen forfattede en festsang, som blev afsunget i forbindelse med Thy Højspændingsværks 25-års jubilæum den 26. februar 1940, som blev fejret ved en festmiddag på Bedsted Kro. Gæsterne var selskabets bestyrelse og ansatte funktionærer; alle med ledsager.

Han forfattede ligeledes en sang i forbindelse med driftsbestyrer Anton Jensen og frues sølvbryllup samt dertil flotte tuch tegnede skitser af deres hjem på Vestervigvej 76, driftsbestyrerboligen.

Karl Gustav Hansen blev i 1942 udpeget til at udgøre det 12. udvalgsmedlem i en gruppe,

som fik til opgave at forestå oprettelse af Jysk Teknologisk Institut, som oplyst i en gammel avis.

Måler tekniker Alfred Haarhøj.

Simonsen var en meget flink, omgængelig mand. En gang imellem havde han sikkert vanskeligt ved at styre nogle af de lokale, iltre elinstallatører. Havde han slækket lidt på kravene og myndigheden over for disse, kunne det være svært for ham at håndhæve kravene og myndigheden, når og hvis der var brug herfor, men han mestrede diplomatiets kunst, når dette var nødvendigt. Hans "bibel", Stærkstrømsreglementet, lå altid inden for rækkevidde på hans skrivebord, men meget af det knudrede indhold havde han liggende i hukommelsen.

Med til installationsmesteropgaven hørte også at være den, der skulle "lukke for strømmen", når en forbruger var kommet for langt bagefter med betalingen. Man anede, at det i nogle tilfælde gjorde Simonsen uendelig ondt at skulle udføre denne handling, for man fornemmede, at han kun havde ønske om kun at

glæde og være gode venner med alle, hvilket er meget vanskeligt, når hovedopgaven var at skulle forvalte Stærkstrømsreglementet.

Om Simonsen gik følgende lille fortælling på "Værket":

En elmåler, som sad på loftet i et stuehus, skulle aflæses. Simonsen ringede til ejeren for at aftale et mødetidspunkt. Imidlertid ville ejeren ikke være hjemme, når Simonsen ankom, men han fik tilladelse til at forrette sit ærinde ved måleren på loftet. Da Simonsen ankom, åbnede han døren til bryggerset og noterede sig, at stedets meget venlige hund lå på sin plads i bryggerset.

En hejsetrappe i bryggerset gav adgang til loftet og måleren, hvorfra Simonsen i løbet af få minutter vendte tilbage til bryggerset. På bryggersbordet lå en gammel avis som Simonsen rev en flig af, hvorpå han skrev en kort besked til ejeren. Ærindet på ejendommen var hermed afsluttet, hvorfor Simonsen rakte ud efter bryggersdørens håndtag. I samme øjeblik forandrede den venlige hund sig til et sandt uhyre. Den gjorde ham ingen fortræd, men hver gang Simonsen rakte efter dørhåndtaget, rejste den børster og blottede truende tænder.

Efter nogle timers forløb kom ejeren hjem, og først derefter kunne Simonsen frit og uden skrammer forlade sin bidske kidnapper. Ejeren forklarede Simonsen, at hunden så det som sin opgave at passe på hjemmet, men da han rev hjørnet af avisen, opfattede hunden det som værende en meget forkert handling. Havde han ikke gjort det, kunne han frit og uantastet have forladt bryggerset!

Svend, Alfred og installationseftersyn

I installationsafdelingen var tillige ansat installationsassistent, Svend B. Christensen, Alfred Haarhøj og senere installationsassistent, Egon Nicolaisen, som år senere afløste Simonsen som installationsmester. Svend var gift med Bente, datter af Chr. Kappel, mangeårig lagermand på Thy Højspændingsværk. Kappel var endnu ansat på "Værket", da jeg blev ansat. Inden han kom til at fungere som lagermand, havde han i en årrække arbejdet som luftledningsmontør.

Svend Christensen var ikke ansat af Thy Højspændingsværk men af brandforsikringsvirksomheder. Hans arbejde bestod i at aflægge besøg ved især forsyningsområdets industri- og landbrugsinstallationer og gennemgå disse for fejl og mangler. Hans medhjælper var Alfred Haarhøj.

Gårdparti: Fra venstre driftsbestyrerboligen, 1. maskinmesterboligen og funktionær- og administrationsbygningen. Huset i baggrunden har tidligere tilhørt sadelmager, Chr. Brorson.

Nogle tog imod Svend og Alfred med åbne arme, medens andre var godt sure, når makkerparret dukkede op på gårdspladsen. Sure, fordi Svend og Alfreds besøg kunne koste dyrt, hvis elinstallationen ikke levede op til kravene, idet der via en sirlig håndskrevet rapport i tre eksemplarer: en til ejeren, en til Thy Højspændingsværk og en til brandforsikringen, blev det pålagt ejeren inden for en given tidsfrist at få installationen bragt i orden.

Ikke alle steder blev Svend og Alfred forståeligt nok budt på kaffe!

Svend var en meget omhyggelig og sirlig medarbejder i alt, hvad han foretog sig. Hans håndskrift var legendarisk, men han havde så sandelig også muligheden for at øve sig, for utallige er de rapporter, han gennem årene har skrevet.

Svend og Alfred var vidt forskellige i væremåde. Svend - alvorlig og fattet - vel vidende, at han "kunne noget", hvilket gav ham en udstråling af selvsikkerhed. Alt, hvad Svend rørte ved, blev afleveret i skønneste orden; intet var overladt til tilfældigheder.

1. maskinmester Karl Christensen.

Alfred var lattermild, livlig og hurtig til at flikke et eller andet sammen.

Han var i sin fritid ivrig radioamatør og fuskede lidt med bl.a. reparation af radioer. Jeg

husker fra drengeårene, at han fortalte om strandingen af "M/S Mulan" ved Lyngby i 1953, som han fulgte via sin hjemmelavede radio.

Alfred var gift med Betty. De havde tre drenge, hvoraf en, Jørgen, blev mig en meget god kammerat, idet han blandt meget andet også var flink til at låne mig datidens kulørte drengeblade "Kong Kylie" og "Hopalong Cassidy" og nu og da store broderen Peters mandeblad "Variete", som var noget af den tids mest vovede, hvis man (i tolvårsalderen) ønskede at se nærmere på, hvordan lækre tøser virkelig så ud indenunder!

Om morgenen, når Svend og Alfred skulle køre ud i forsyningsområdet, foregik der et lidt specielt optrin, syntes vi andre. Det var Alfreds daglige opgave hver morgen at hente Svends lædermappe og bringe den ud i bilen, selvom Svend skulle samme vej. Optrinnet gentog sig ved fyraftenstid, når mappen nu skulle anbringes ved Svends skrivebord.

Denne rytme havde de to oparbejdet over en årrække, og der blev ikke rokket ved den, før Alfred lod sig pensionere, hvorefter Svend selv måtte bære på sin mappe begge veje!

Artiklen fortsættes i Årbog for 2022.

Jep Thomasen

Af Knud Handrup, Heltborg

I de gamle bevarede retsprotokoller fra fortidens Hassing og Refs herreder, som opbevares på Landsarkivet i Viborg og er tilgængelige via internettet, findes et mylder af tidsbilleder flettet ind i kriminalsager, gældssager og større og mindre tvistigheder. Præsten Henrik Laursen i Vestervig har gjort en lille del af disse retssager tilgængelige for hvermand, mens mange, mange flere retssager stadig ligger ukendte hen. De følgende to eksempler viser noget om, hvad der er at finde i de gamle retsprotokoller.

En fjern forfader på min farmors side hed Jep Thomasen. Han var født i 1650 og var fæstebonde i Kjæstrup i Heltborg sogn. Han fremstår i de to følgende retssager.

I høst i året 1699 blev der en nat hos Jep Thomasen stjålet en hoppe. Den leverbrune hoppe var 3 år gammel og 4 måneder henne med føl, og da han havde haft den helt fra føl, må det have gjort ondt på mere end een måde at miste den. Tyven havde redet hoppen til Ribe, hvor den var blevet solgt til en hørkræmmer fra Flensborg for 5 lispund hør og nogle mark. På vej ud af byen var hørkræmmeren blevet stoppet af toldere og blev nødt til at give hoppen fra sig, fordi den ikke var fortoldet reglementeret. Hørkræmmeren med flere forfulgte så den mand, som tyven havde fået til at køre hørren derfra for sig. Manden, der kørte med hørren, blev indhentet af hørkræmmeren og hans følgesvende og tvunget til at aflevere hørren og måtte tillige aflevere en sum penge. Tyven havde altså sat penge til ved sit tyveri. Det fremgår ikke af justitsprotokollen, om Jep Thomasen fik sin hoppe igen. Det gjorde han vel, når den var tilbageholdt af myndighederne. Samme tyv havde kort før midsommer samme år stjålet to stude, en i Villerslev og en fra præsten i Visby. I løbet af samme nat havde tyven trukket studene over Agger Tange til Harbør. Efter et kort hvil der havde han så trukket studene videre til Lemvigegnen, hvor studene havde været på græs forskellige steder i kor-

tere tidsrum. Omsider havde tyven fået solgt studene til en af dem, der havde haft studene på græs. Derefter var studene ret hurtigt blevet solgt videre til Strandbygaard i nærheden af Struer. Omkring fem måneder efter tyveriet af studene må herredsfogeden i Hassing og Refs herreder være kommet på sporet af de stjalne stude, som blev genkendt, og tyven blev pågrebet. Tyven blev sat i arrest i Visby præstegård, hvor han allerede den første nat havde haft held til at komme fri af reb og slippe væk. Ude af fangenskab havde han også kunnet befri sig for det jern, der var sat på ham. Han blev dog hurtigt anholdt igen i Hvidbjerg Vesten Å. Ved retsmøderne aflagde tyven fuld tilståelse og tilstod samtidig at have stjålet Jep Thomasens mærplag¹. Efter tre retsmøder blev der afsagt dom, og efter loven var straffen for tyveri af husdyr at blive hængt i en galge. Den ovennævnte tyv var ud af en skidt familie, for en bror var også endt i galgen, og en anden bror var blevet dømt til hjul og stejle. Den omtalte tyvs forældre i Ettrup i Hurup sogn opdigtede senere falske anklager mod herredsfogeden og amtsforvalteren, som blev spillet ud imod hinanden, velsagtens for at få en slags hævn for deres sønner. Tyvens forældre havde beskyldt herredsfogeden og hans medhjælpere for at have været voldelige under en ransagning i deres hjem. I retten blev deres løgnehistorier pillet fra hinanden, men dommeren lod nåde gå for ret og fandt det vel ikke umagen værd at rejse tiltale mod de gamle og ludfattige forældre til de af bøddler aflivede sønner, så han lod dem slippe for tiltale og straf på grund af deres alderdoms aftagende forstand.

Jep Thomasens datter Jahan eller Johanne var blevet gift i 1704, og kort tid efter brylluppet blev hun sammen med sin mand stævnet for retten for at skyldte penge til Peder Madsen Dahl i Heltborg. Peder Madsen og Jahan Jepsdatter havde været kærestes, og på et vist tidspunkt havde Peder Madsen bedt Johanne

¹ En mærplag er en indtil 3 år gammel hest af hunkøn.

Jepsdatter om at opbevare 19 sletdaler for sig. Imidlertid havde hun så giftet sig med en anden mand og undladt at give Peder Madsen pengene tilbage. I retten vidnede Jep Thomasen, at Peder Madsen var jævnlgt kommet i hans hus i fire år, og at han havde lovet ham sin datter, som var hjemme hos sine forældre. Forholdet havde trukket ud og efterhånden varet i fire år, og Jep Thomasen og datter havde så syntes, at det efterhånden måtte være ved den tid, at der skulle inviteres til trolovelsesgilde. Peder Madsen havde så sagt, at det kunne ikke blive til noget, fordi han ikke kunne få sit pas, og mere fortæller retsprotokollen ikke om det. (Peder Madsen har været barnefødt i et andet sogn end Heltborg, ellers havde der ikke været problemer med at blive gift på grund af manglende pas. En mulighed er, at han stammede fra Helligsø eller Gettrup sogn, hvor der dengang var en præst ved navn Jacob Schive, som før havde nægtet at udstede pas og skudsmålsbog til personer, som tog tjeneste i et andet sogn.

Den omtalte præst var lige så umulig i sit embede, som en vis anden hr. Jacob blev i Helsing knap hundrede år senere, men det er en anden historie.) Så havde Johanne Jepsdatter og hendes far fået nok, og straks derefter blev hun så gift med Peder Christensen Soedborg fra Heltborg. Ved det afsluttende retsmøde indgik parterne forlig, og sagen afsluttedes i fred og fordragelighed.

(I retsprotokollen blev Johanne Jepsdatters mand kaldt den itzige mand, og så er det vel naturligt at spørge, hvad det ord itzige betyder. Det lyder umiddelbart tysk, og en gammel tysk/dansk ordbog oplyser, at itzig er et forældet og nedladende ord for en jøde. Denne forklaring giver bare ikke mening i den i protokollen brugte sammenhæng. I en samling af gamle danske ord, der er gået ud af brug, oplyses, at itzig betyder nogenlunde det samme som nuværende. Denne betydning giver god mening. Gode gamle Ludvig Holberg skal have brugt ordet et par gange i sine komedier.)

Lundehøj – istandsættelsen af en jættestue

Af Lars Bjarke Christensen, Slots- og Kulturstyrelsen

I slutningen af 2020 istandsatte Slots- og Kulturstyrelsen jættestuen Lundehøj, så den atter kunne genåbne for besøgende efter at have været afspærret i nogle år. Styrelsens restaureringsarkæolog fortæller om Lundehøj, jættestuerne og arbejdet ved gravhøjen.

fjernet mange gravhøje og andre oldtidsminder, så findes der alligevel her en så stor koncentration, at man i dele af Thy, blandt andet ved Vestervig, kan få en fornemmelse af, hvordan oldtidens kulturlandskab tog sig ud. Når man kaster et blik ud over landskabet, ses utallige

Efter endt istandsættelse kunne Lundehøj-jættestuen genindvies ved Fortidsmindedagen i foråret 2021. Som følge af coronapandemien var deltagerantallet begrænset og afstanden mellem deltagerne stor, ligesom der blev holdt tre indvielsesarrangementer på dagen. Foto Charlotte Boje Hilligsø Andersen, Museum Thy.

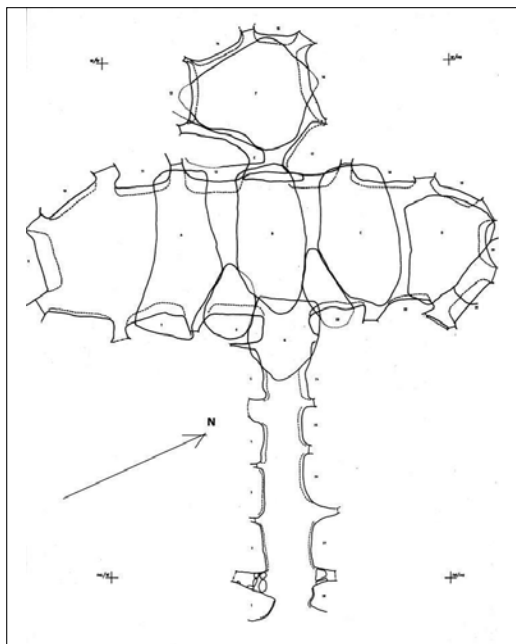
Oldtidslandskabet, jættestuerne og Lundehøj

Når man bevæger sig gennem det bølgende bakkelandskab, klitterne og den barske natur i Thy, kommer man for alvor tæt på fortiden. Næppe noget andet sted i Danmark ligger gravhøjene så tæt som netop i denne egn. Selvom der også her gennem århundreder – inden fredningsloven trådte i kraft i 1937 – er

gravhøje, og man fornemmer den kæmpemæssige "oldtidskirkegård", man befinder sig på. Historien bliver pludselig meget nærværende.

Lidt anderledes ser det dog ud, hvis man tager længere østpå mod Hurup. Selvom der også her i ældre tid engang har været en stor koncentration af gravhøje, så ligger de bevarerede høje mere spredt. Det betyder dog ikke, at der ikke også er store kulturoplevelser at

hente netop her. Hvis man en varm sommerdag passerer forbi Østergård og går turen op ad grusvejen mod jættestuen Lundehøj, møder der én et imponerende skue. Fra toppen af bakkedraget er der vid udsigt over markerne og vandet. I godt vejr kan man endda se til Karby på Mors, hvor Thorsbjerg-jættestuen ligger. Men mest imponerende er nok den jættestue, som ligger markant på toppen af bakkedraget.

Grundplan af jættestuen Lundehøj. Øverst ses bikammeret, i midten det store gravkammer og i bunden af tegningen selve indgangen til jættestuen. Svend Illum Hansen/Slots- og Kulturstyrelsen.

Lundehøj-jættestuen er på mange måder speciel. Den blev opført i bondestenalderen for mere end 5000 år siden som fællesgrav for nogle af de første bønder, som levede og arbejdede i Thy. Udefra ligner Lundehøj en kæmpemæssig jordhøj beklædt med græs og med et gravkammer bygget af store sten indeni. Det er objektivt set korrekt, men også en simpel forenkling af det arbejde, der er blevet udført og den konstruktion, man står overfor. Der er i virkeligheden tale om en grundig gennemtænkt konstruktion. Hele formålet med gravhøjens

konstruktion – udover naturligvis den indlysende, at den skulle fungere som gravsted – var, at de døde skulle ligge i en høj, der var tæt og tør. Hvis højen blot var opført af jord og store sten, ville regnvand sive ned i gravkammeret, så de afdøde lå i mudder og våde omgivelser. Det har man naturligvis gerne villet undgå, og derfor er jættestuer komplekse konstruktioner, hvor lag af f.eks. brændt flint, stenplader, ler og andre drænende konstruktionsdele skulle lede regnvandet væk fra gravkammeret og dermed væk fra højens indre. Dermed blev der skabt et stabilt og konstant klima. Mange af disse byggedetaljer er skjult for det blotte øje og bliver kun synlige, når en jættestue en sjælden gang kræver restaurering.

Når man kravler ind gennem den stensatte indgang og kommer ind i det mægtige gravkammer i højens indre med tontunge dæksten over ens hoved, så befinder man sig i en tidslomme, der går tusinder af år tilbage. Selvfølgelig er der ikke i dag bunker af knogler, lerkar og andre gravgaver i gravkammeret. Det må man en tur til Klekkendehøj-jættestuen på Møn for at få en fornemmelse af. I Klekkendehøj er nemlig indrettet en udstilling i en af højens to gravkamre, så man kan få en fornemmelse af, hvordan en jættestues indre kan have set ud, dengang de var i brug som gravsteder. Så i Lundehøj befinder man sig altså i et tomt rum. Til gengæld er der også her mange detaljer og finesser, som viser det højt specialiserede arbejde, det har været at bygge en jættestue – lang tid førend de ægyptiske pyramider blev opført, og dengang arbejdet nødvendigvis måtte udføres med håndkraft. Storstensgrave som Lundehøj kaldes med rette ofte for Nordeuropas ældste arkitektur.

Inde i gravkammeret findes således mange forskellige detaljer, som har betydning for den samlede konstruktion. Indlysende er selvfølgelig de store bærestens og dækstens betydning for kammerkonstruktionen, men mellem bærestenene ses også flade tørmursfliser – ofte af sandsten – der er stenalderens murerhåndværk. Tørmurene er med til at fastholde bærestenenes placering og sikrer også, at den bagvedliggende højfyld (f.eks. drænende

skærve- eller flintlag) ikke flyder ind i gravkammeret. I visse jættestuekamre er der mellem tømursfliserne fundet rester af 5000 år gammel birkebark, der har fungeret som en slags mørtelmasse mellem tømursfliserne. Netop de enkelte bevarede rester af birkebark i jættestuer både i Jylland, på Sjælland og Møn viser, hvor god og solid en konstruktion, der dengang blev bygget. Et utæt, fugtigt og vådt miljø ville naturligvis have medført en accelererende nedbrydning af disse organiske materialer, men mere end 5000 år senere kan vi stadig finde rester af birkebark fra bondestenalderen.

Det er ofte overvældende at komme ind i et gammelt gravkammer i en jættestue, hvor det virker til, at tiden mere eller mindre har stået stille i årtusinder. Men når man først har vænnet sig til mørket og sanseindtrykkene, så ses der i Lundevej også nogle ganske særlige ting, som man dog skal kende til, førend man opdager det. Unik er de indhuggede helleristninger i en bæresten ind til gravkammerets bikammer. Midt på stenen – og i det rette lys – ses bl.a. en indhugget menneskefigur i overfladen af stenen. Bikammeret – et lille ekstra gravkammer – til det store gravkammer, er også en ekstra byggedetalje, som primært ses ved jættestuer i Limfjordsområdet. Denne særlige byggeskik kunne tyde på, som også andre forskere har påpeget, at jættestuerne er bygget af enten egentlige byggesjak, eller at teknikken er givet videre i lokalområdet. Påfaldende er det i alt fald, at der forskellige steder i landet ses særlige byggeskikke og konstruktionstræk, som kun ses inden for et afgrænset geografisk område.

De mange tusinde stendysser og jættestuer, som opførtes inden for nogle århundreder, gik naturligvis af mode på et tidspunkt. Fællesgravene blev afløst af individuelle gravsteder, hvor kun en enkelt eller nogle få blev begravet i højene. I den følgende periode bronzealderen, blev de døde blandt andet begravet i egekister og tørveopbyggede gravhøje, som vi kender det fra de jyske gravfund som Egtvedpigen og Skrydstrupkvinden. Der er dog andre steder i landet eksempler på, at jættestuehøjene i andre tidsperioder er blevet genanvendt ved sekundære begravelser i højens sider. Under alle

omstændigheder gik jættestuerne med tiden ud af deres primære brug og henligger i dag som landskabsmarkører, mindesmærker og ikke mindst som en arkæologisk vidensbank på linje med gamle papirer og dokumenter i statslige og lokale arkiver, som er med til at fortælle en del af vores fælles historie. Lundevej er derfor en væsentlig og vigtig del af vores kulturarv.

Fredningen af Lundevej

Det var nogle solide konstruktioner, man byggede i bondestenalderen, hvilket også de bevarede jættestuer vidner om. Selv på 5000 års afstand er mange jættestuer stadig stabile og sikre konstruktioner, men andre er naturligvis også præget af tidens tand. De jættestuer, som oftest kræver en bevarende hånd, er ofte de gravhøje, som i senere tider er blevet mere eller mindre ødelagt. Navnlig i de tilfælde, hvor der er blevet gravet jord af højen, og hvor de drænende ler, flint- og stenlag er blevet genembrudt. Ofte tror man, at jættestuernes store sten er solide og uforgængelige, men et tydeligt eksempel på, at sådanne sten også kan nedbrydes, konstateredes ved restaureringen af Thorsbjerg-jættestuen på Mors i begyndelsen af 2000-tallet, hvor bunden af en af de store bæresten nærmest var rådnet op og smuldrede mellem hænderne på restaureringsfolkene.

Også Lundevej er i århundredernes løb blevet udsat for vind, vejr og menneskets påvirkninger. Selve jættestuens gravkammer blev genopdaget i 1837, da to lokale drenge var i færd med at grave i højen i forbindelse med anlæggelsen af en teglovn. Oplysningerne om fundet af højen nåede helt til København, hvor kong Frederik d. 6 betalte ejeren af Lundevej 200 rigsdaler for fredning af højen. I Slots- og Kulturstyrelsens arkiv findes originalen af denne aftale, som den daværende ejer, selvejer-gårdmand Jens Christian Nielsen underskrev, og som blev tinglyst i 1838.

Sagsakterne i styrelsens arkiv om Lundevej er meget omfangsrig. Gennem tiden har adskillige arkæologer og restaureringsspecialister været forbi for at udbedre større og mindre skader på højen. Ofte har der været problemer

Besøgende ca. 1900-1904	
1. Sørensen	Thisted
2. Kristiane Sørensen	Bjælling for Thistedvej
3. M. Sørensen	Vesthøj
4. Kristine Sørensen	Vesthøj
5. Maren Nielsen	Thisted
6. E. S. Thorsgaard	Thisted
7. P. Rasmussen	Thisted
8. Maren	Thisted
9. Høogaard	Thisted
10. Søren Løel	Ejersild
11. Maren Hansen	Kierstrup
12. Ernst Petersen	København
13. Kay Holst	København
14. Maren	København
15. Løjtnant Fauré	København
16. Thisted	Thisted
17. Viktor E. E. E.	Thisted
18. Kay Nielsen	København
19. H. P. Nielsen	Næstved
20. H. E. Sørensen	Næstved
21. Ingeborg Sørensen	Næstved
22. Eisebaert Sørensen	Næstved
23. Beier	Thisted
24. Ingeborg Beier	Thisted
25. Thomas Beier	København

Udsnit af besøgsbog for Lundevej-jættestuen ca. 1900-04. Slots- og Kulturstyrelsens arkiv.

med indtrængende vand, som gjorde ophold i gravkammeret til en våd, fugtig og en klam oplevelse. Dertil kom, at Nationalmuseet omkring år 1900 kunne konstatere, at jættestuen nu også havde fået en anderledes og mere alternativ funktion – nemlig som toilet for de

besøgende. Det var selvsagt en uholdbar situation. Ikke mindst fordi mange besøgende netop fandt vej forbi Lundevej for at opleve fortidsmindet og nyde udsigten.

Nationalmuseet – der dengang var myndighed for de fredede fortidsminder – indgik der-

Udsnit af Nationalmuseets besøgsfolder som de besøgende fik udleveret ved Lundehøj i 1920'erne. Slots- og Kulturstyrelsens arkiv.

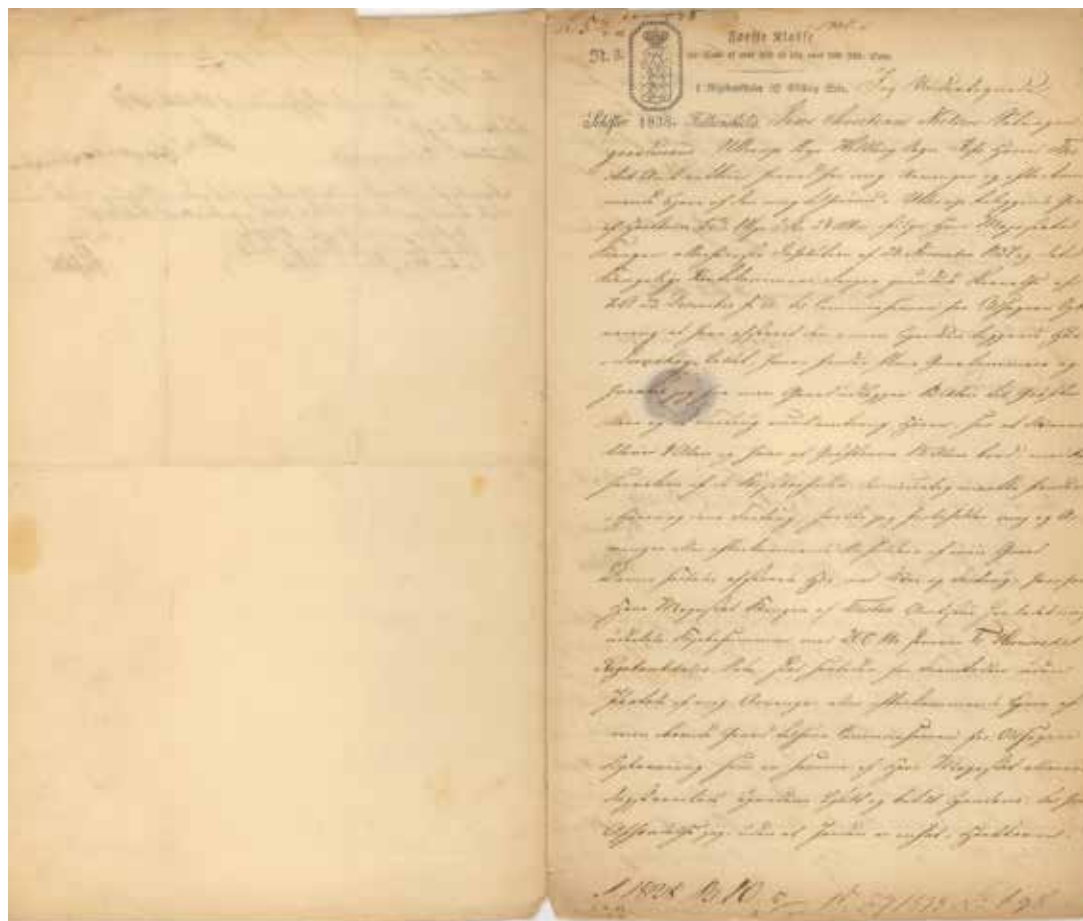
for aftale med ejeren om at holde opsyn med fortidsmindet, udlevere lys og en informationsfolder til de besøgende mod en beskedent betaling. Omkring år 1900 indgik Nationalmuseet adskillige aftaler med lokale lodsejere rundt om i landet om sådanne ordninger. Da der naturligvis skulle holdes øje med antallet af besøgende, blev der også oprettet besøgsbøger, hvor gæsterne skrev sig ind. Disse bøger er i dag for størstedelen bortkommet bortset fra en midlertidig besøgsbog fra perioden 1900-1904, som var i brug ved Lundehøj. Den befinder sig i dag i Slots- og Kulturstyrelsens arkiv, og heri kan man se, at jættestuen årligt besøgte af mange mennesker. Naturligvis mest folk fra lokalområdet, som eksempelvis pastoren i Vestervig, der besøgte højen sammen med 11 af sine familied medlemmer og venner samt amtmand Simony fra Thisted med frue og datter. Men der kom også besøgende langvejs fra som f.eks. Aal-

borg, København, Nordamerika og Irland for at nævne nogle af de mere eksotiske steder. Som det sidste sted i landet findes endnu ved Lundehøj den gamle besøgsordning, hvor familien Dieckmann gennem de seneste årtier har sørget for at fortælle om jættestuen og tage imod de besøgende.

Også i nyere tid er der blevet foretaget flere restaureringer af Lundehøj. Den største undersøgelse fandt sted i sensommeren 1993, hvor antikvar Torben Dehn og konservator Svend Illum Hansen sammen med en række arkæologer foretog en omfattende undersøgelse og restaurering af højen. Foruden et videnskabeligt sigte, hvor man ønskede at afklare højens opbygning, var det også et vigtigt mål med restaureringen at forsøge at få bugt med de problemer, der siden 1837 havde været med indtrængende vand i gravkammeret. De videnskabelige resultater af undersøgelsen og restaureringen i 1993 er tidligere blevet publiceret, så en nærmere gennemgang skal udelades i denne sammenhæng. I forbindelse med restaureringen blev der dog lagt en lermembran udover højen, for at få vandet ledt væk fra gravkammeret.

Det var dengang en forholdsvis nyudviklet metode ved restaurering af jættestuer. Dengang håbede man naturligvis, at man med membranen fik taget hånd om problemet med indtrængende vand og det fugtige miljø inde i højen.

Som flere thyboer sikkert husker, blev landsdelen en februar aften i 2010 ramt af et forholdsvis kraftigt jordskælv. Umiddelbart derefter blev Lundehøj ved et rutinetilsyn af styrelsens daværende restaureringsarkæologer Svend Illum Hansen og Jørgen Westphal besigtiget, og der konstateredes ret store gennemgående revnedannelser i en af dækstenene i gravkammeret. Da det vurderedes, at der var akut fare for sammenstyrtning, blev dækstenen omgående sikret ved fastmontering af rustfrie stålstænger, så konstruktionen atter blev stabil. Det vides ikke med sikkerhed, om jordskælvet forårsagede skaderne, men hverken ved restaureringen i 1993 eller ved et tilsyn i 2004 konstateredes revner i stenen.

Fredningsdeklarationen for Lundevej fra 1830'erne. Det originale dokument blev fremvist for de besøgende ved Lundevej ved Fortidsmindedagen 2021, og det var formentlig første gang siden 1838 at dokumentet atter var ved gravhøjen. Slots- og Kulturstyrelsens arkiv

Sikringen af Lundevej

Ved påsketid 2019 blev jættestuen atter besigtiget af Slots- og Kulturstyrelsen, og det kunne konstateres, at et ca. 100 kg tungt stenfragment i en dæksten i gravkammeret umiddelbart ved indgangen var i fare for at falde ned. Desværre havde den udlagte lermembran i 1993 ikke i tilstrækkeligt omfang kunne holde vandet ude af gravkammeret, hvorfor der i perioder af året var et fugtigt miljø inde i gravkammeret. Skiftende temperaturer med frost og tøvejr kunne desuden medvirke til, at det vandmættede stenfragment løsrev sig fra dækstenen. Det er indlysende, at risikoen for, at det 100 kg tunge stenfragment kunne falde ned, måtte føre til at

Lundevej-jættestuen midlertidigt måtte afspærres. Desværre sker det en gang i mellem, at stendysser og jættestuer må afspærres af hensyn til de besøgendes sikkerhed, men særligt ærgerligt er det naturligvis, når det sker ved en så besøgt gravhøj som Lundevej.

Slots- og Kulturstyrelsen foretager hvert år restaurering af enkelte stendysser og jættestuer, herunder foretages der en prioritering af, hvilke fortidsminder der skal istandsættes først. Det var derfor glædeligt, at det på budgettet for 2020 lykkedes at finde midler til restaureringen og sikringen af Lundevej-jættestuen. Også selvom det blev allersidst på året i november-december på et tidspunkt, som ikke er optimalt

for restaurering af fortidsminder. Istandsættelsen blev udført af restaureringsspecialisterne Jacob Noe Bovin og Lars Borgsted Hansen, samt denne artikels forfatter, der er ansvarlig for styrelsens restaurering af de stenbyggede gravhøje. Istandsættelsen i 2020 havde primært to formål. Dels skulle stenfragmentet sikres, så det ikke længere udgjorde en fare for de besøgende og dels skulle udfordringerne med vandindtrængningen i jættestuens indre gerne løses.

rustfri stålstænger, som blev boret ind i stenen. Mere synligt var arbejdet med afdækningen af højens overflade, hvor lermembranen fra 1993 blev frilagt. Lermembranen er nærmest at sammenligne med et forgængeligt gulvtæppe af ler.

Ved afdækningen klarlagdes muligvis årsagen til, hvorfor membranen fra 1993 ikke havde fungeret helt efter hensigten. Det skyldtes dels – hvad man også senere blev opmærksom på – at der skal en vis vægt oven på membranen, hvorfor det ovenpå liggende muldrag skal have

Jættestuens gravkammer. I forgrunden ses fragmentet af loftstenen (dækstenen) som var i fare for at styrte ned i gravkammeret. Foto Lars Bjarke Christensen/Slots- og Kulturstyrelsen.

Indledningsvis blev højen og det omgivende terræn opmålt digitalt, så den hidtidige tilstand blev dokumenteret. Selvom arbejdet måske kunne se noget voldsomt ud for de besøgende, der fandt vej til Lundehøj under istandsættelsen, alt imens græsdækket på højen var fjernet og store maskiner i gang med arbejdet, så var der faktisk tale om en nålestiksoperation. Stenfragmentet i gravkammeret blev sikret med

en vis tykkelse. Dels, at den membran, der var til rådighed dengang, var i mindre dele, så vand har mulighed for at trænge ned ved sammenføjningerne. Ved restaureringen i 2020 anvendtes en stor, sammenhængende lermembran, der visuelt nærmest ligner et stort industrigulvtæppe på en rulle, når det ankommer til stedet. Metoden med en stor sammenhængende lermembran er indtil videre kun anvendt et par

*Vandråber på undersiden af en loftsten (dæksten) i Lundehøj. Det våde miljø kan være med til at nedbryde den gamle gravhøj.
Foto: Lars Bjarke Christensen/Slots- og Kulturstyrelsen.*

En anden ændring ved Lundehøj er, at der er lagt nye dæksten på den inderste del af indgangen tættest ved gravkammeret. Oprindeligt – da jættestuen var i funktion som gravkammer – var der også dæksten over hele indgangen, men i senere tider har nogle fjernet disse dæksten. Det medførte, at højen stod med særdeles stejle skråninger ved indgangen. Udfordringen var imidlertid, at der var en stor luftcirkulation og ikke mindst klimapåvirkninger med skiftende temperaturer inde i gravkammeret. Videnskabelige målinger i Maglehøj-jættestuen på Stevn har vist, at det er en fordel, at klimaet inde i gravkammeret er stabilt af hensyn til bevaringen. Det er naturligvis i dag umuligt at skabe et fuldstændigt stabilt klima

Istandsættelsen af Lundehøj fandt sted sidst på året 2020, hvorfor en del af arbejdet fandt sted i den tidlige aftenrumning. Foto: Lars Bjarke Christensen/Slots- og Kulturstyrelsen.

enkelte andre steder, så det bliver interessant i fremtiden at se, hvilken effekt det vil få på bevaringen af højen. Den gamle membran ligger stadig i højen, så begge lermembraner er med til at lede vandet væk fra gravkammeret. Restaurering af de stenbyggede gravhøje er et specialiseret område og under stadig udvikling og fornyelse.

i en jættestue, hvor der er åbent via indgangen. Målet med de ekstra dæksten er dog at forsøge at mindske det skiftende klima inden i gravkammeret, hvortil kommer, at det ved overdækningen med dæksten og jord, samtidigt var muligt at få bredt lermembranen længere ud – og dermed lede regnvandet længere væk fra gravkammerets indre.

*Den nye membran lignede et stort industri-
gulvtæppe da det ankom til højen.*

*Foto Lars Bjarke Christensen/Slots- og
Kulturstyrelsen.*

Afspærringen er nu fjernet, lågen låst op og genåbningen blev fejret i foråret 2021, hvor Museum Thy og Slots- og Kulturstyrelsen bød indenfor i gravkammeret til årets Fortidsmindedag. Nu er det atter muligt at komme ind i Lundevej-jættestuen igen. Spørgsmålet er selvfølgelig, om det nu var sidste gang, at restaureringsfolk var i gang med sikringen af jættestuen. Selvom det positive svar selvfølgelig ville være et ja, så viser papirbunken i Slots- og Kulturstyrelsens arkiv om de løbende udfordringer med Lundevej, at man nok skal være forsigtig med at give for skråsikre garantier. Men forhåbentlig kommer sikringen i 2020 til at holde mange år ud i fremtiden, selvom det nu er dejligt at arbejde ved Lundevej i Thy.

*Udsnit af den nye membran der er lagt henover
Lundevej. Ved sammenføjningerne er et stort
overlap for at hindre vandet i at komme ned i
gravkammeret. Foto Lars Bjarke Christensen/
Slots- og Kulturstyrelsen.*

Litteratur- og kildeliste

Slots- og Kulturstyrelsens fredningsarkiv vedr. Lundevej-jættestuen.

Restaureringsberetning for undersøgelse og istandsættelse af Lundevej-jættestuen 1993 af Torben Dehn og Svend Illum Hansen.

Dehn, Torben 1997: "Restaureringen af jættestuen Lundevej i 1993" i "Sydthy Årbog 1997".

Hansen, Svend Illum 2001: "Manden i Lundevej. Helleristninger i danske megalitgrave" i Sydthy Årbog 2001".

Hansen, Svend Illum 2016: "Jættestuebyggerne. Arkitektur i Danmarks stenalder". Forlagsaktieselskabet Kahrius 2016.

Nielsen, Jytte 1991: "Lundevej – en jættestue i Sydthy" i "Historisk årbog for Thy og Vester Hanherred 1991".

Dette er en smagsprøve på et sagn, taget fra Evald Tang Kristensens Danske Sagn fra Thy, som de har lydt i folkemunde. Interesserede selv kan læse videre i hans spændende samlinger.

Afskrevet af Jarl Ingerslev, Vestervig.

I Hørdum boede en mand og en kone, de havde ingen børn. Manden var døvtum og hed Jens, konen hed Ane Harring. Disse ægtefolk levede meget lykkeligt med hinanden, han var væver, de var stræbsomme og samlede endog velstand efter deres huslige stilling. Men på en gang ændrede lykken sig, på en ubegribelig måde blev det ene stykke borte efter det andet, og en usædvanlig buldren hørtes, uden at mærke noget synligt kunne gryder, pottes og hvad de således kunne sætte fra dem på et sted, kunne på et øjeblik stå et andet sted. En dag som konen sad i hendes væv og vævede, faldt væven lige fra hverandt som det var klippet med en saks, men det mærkelige var at der just i dette øjeblik sad en som hed Anders Drejer og han kunne se det var en rødgløj strikkepind der kom og løb igennem væven. De havde en del gammelt sølvtøj som svandt hen og blev borte, og denne Anders Drejer kom der tit og han kunne se flere gange et stykke efter andet at skride ud og hen i nogle lergrave. Men han kunne ikke se hvem eller hvad det var der således havde denne kraft. Da de nu fornam at deres gode sådan svandt hen, så besluttede de at samle det bedste de havde i

en klædeskiste, samt låse den og få en broder hun havde der boede i Tøttrup til at køre den hjem til sig. Men han var knap kommen den halve vej før der blev en buldren i kisten, og hestene gik rent i stå og kunne ikke trække vognen. Han spændte fra og red tilbage til hans søster, da de kom tilbage og får kisten oplukket ser de at alt det bedste de havde lagt i den var henne.

Så kunne de køre kisten tilbage. Et par duer de havde under deres seng som plejede hver dag at more dem ude på gulvet, men siden denne forunderlige tummel blev i huset, så de dem aldrig uden for sengen og heller ikke hørte de dem, men de stod bestandig og hængte op til hinanden. Endelig udspurgte de en mand i Han herred som var klogere end andre folk. Til ham søgte de råd og hjælp, og han hjalp også. Mærkeligt var det at de lejede en mand til at udrette deres ærinde og den selv samme time han kom der kom duerne ud fra sengen og begyndte deres forrige kurren. Denne kloge mand sagde at ingen havde godt af det, det der således var borte det var kun til at optænde andres ulykke med.

Peter Isaacson, Utah, USA'

Delvis afskrevet i 2020 af Poul Martin Kjær, Bedsted

Peter Isaacson var en gavmild, ung troende mand, der efter sin dåb til Mormonbevægelsen, den 2. juli 1854, som 26-årig længtes efter at rejse til "Zion" (Utah, USA). Han sparede, hvad der svarede til 800 dollars sammen af sin løn som tømrer, så han kunne købe billetter til Amerika til sig selv og sin 18-årige søster, Maren². Men da hun besluttede sig for ikke at blive døbt, knuste det Peders hjerte, hvorefter han ganske enkelt forærede pengene, han havde sparet sammen til hendes rejse, til en anden mormonemigrant.

De første mormonmissionærer kom til Danmark 11. maj 1850

I 1849 – kun 20 år efter dens oprettelse – udsendte Mormonkirken som led i en ver-

densomspændende plan for første gang repræsentanter til Danmark. Den første mormonmissionær, der kom her til landet, 11. maj 1850, var den konverterede danske sømand, Peter Ole Hansen, som straks gik i gang med at forsøge at få familie og venner ind i den nye tro.

En måned senere ankom svenskeren, John Forsgren og amerikaneren, George Parker Dykes, der fra et ophold i en norsk koloni i delstaten Illinois, havde fået kendskab til nordiske sprog, samt mormonapostlen, Erastus Snow, der var gruppens formelle leder.

Fra denne gruppe spredte de mormonske missionærer sig ud over Danmark, hvorfor det var budbringere herfra, der som det efterfølgende er berettet, skulle komme til at gøre stærke indtryk på i hvert fald to af fortællingens hovedpersoner, Martha Clemensdatter fra Jegindø og Peder Olesen fra Sønderhå.

Dansk maleri skildrende mormonernes missionering i Danmark.

Fundet af mindestenen

En god bekendt af mig, Jonas Leed så tilfældigt under et besøg i København en mindre mindesten nedsat i brolægningen tæt på kajkanten af Amerikakaj.

Indhugget i mindestenen var at læse: Peter Isaacson Thisted 1854.

Mindeplade på Amerikakaj i København.

Han affotograferede stenen og sendte billedet samt spørgsmålet: Kender du ham?

Det gjorde jeg naturligvis ikke, men nysgerighed var vakt, hvorfor internettet m.m. blev undersøgt for, om det var muligt at finde historien bag den fundne mindeplade.

Det viste sig, at et drengebarn ved navnet Peder Olesen den 30. maj 1828 var blevet født i Sønderhå sogn (på Bakgaarden). Hans far var gårdmand, Isaak Olesen (med det fornemme efternavn Hiortzvang, som han dog ikke fik i dåben). Hans 1. kone Maren Andersdatter døde 30. marts 1825. Isaak giftede sig igen med Ane Margrethe Pedersdatter; viet i Sønderhå kirke den 18. december 1825.

Peder blev konfirmeret i Sønderhå kirke den 16. april 1843 og havde dermed hele sin barndoms opvækst i Sønderhå. Som 13-årig døde hans far (3. december 1841) efterladende moderen Ane Margrethe og syv børn. Hun giftede sig igen med Niels Christensen fra Hurup sogn, den 29. maj 1842 i Sønderhå kirke.

Danmark var i krig med Tyskland (antagelig

1. Slesvigske Krig 1848-50), hvilket forårsagede stor fattigdom i dele af landet.

Peder og en bror (Jens Nicolai Olesen f. 8-1-1832) tjente som soldater i denne krig. Peder overlevede sine to år i tjenesten; hans bror, som tjente senere, overlevede ikke krigen.

Mindeplade tæt på kajkanten.

Deltagelse i krigen var måske årsag til at Peder på et tidspunkt blev grebet af og konverterede til den mormonske tro og måske i håbet om derigennem at kunne få et bedre og rigere liv.

Efter konverteringen den 2. juli 1854 havde Peder, 26 år gammel, besluttet sig for at emigrere til staten Utah i Amerika, hvorfor han forinden ville aflægge sin mor et farvel-besøg, hvilket der blev en skuffende oplevelse, idet hans stedfar nægtede ham adgang til at besøge hjemmet, fordi han var "en af de her mormo-

ner". Peder så efterfølgende aldrig sin mor eller søster, Maren Bach Isaachsen³ (f. 28. august 1836), hvem han havde håbet ville konvertere sin tro og rejse med ham til USA. Han rejste derfor alene til Frederikshavn for at tilslutte sig ca. halvanden hundrede andre skandinaviske tilhængere af Mormonkirken, der her og i København var forsamlet, for efterfølgende at rejse til Salt Lake City, i staten Utah, USA.

Marta Kirstine Clemensen Dahl

Iblandt de forsamlede rejsende i Frederikshavn var Martha Kirstine Clemensen, hendes mor Maren (f. 1792), hendes bror Niels (f. 1820) og hendes søster Dorthe (f. 1828). Martha var født på Jegindø den 7. maj 1822. Hendes far, Clemens Nielsen Dahl, (1783-1839) der arbejdede som fisker, var blevet gift med moderen, Maren Christensdatter i 1815. Mange beboere på Jegindø var fattige, og Martha kunne huske, at der en aften, da hendes far kom hjem, ikke var andet at spise end kartoffelskrøl!

Martha blev ligesom sine søskende på nær Dorthe, som 14-årig sendt ud for at tjene hos

andre, hvilket var almindeligt dengang blandt fattige familier.

Martha arbejdede hårdt på en gård som tjenestepige med bl.a. også at binde nytærsket korn i neg og sanke korn. Om aftenen puttede hun sig under sin dyne, iført sine egne flittigt hjemstrikkede trøjer og strømper. I 1842 flyttede Martha hen til sine søstre Ane Margrethe og Mette (f. 1826).

I 1843 døde Mette af blodtab som en følge efter en tærskulykke. Hendes død var en af Marthas store sorger, som evangeliet senere gav hende forståelse af og fred med.

I 1853 blev Martas mor, Maren (der var blevet enke i 1839) grebet af mormonbevægelsen. Hun var således den første på Jegindø, der lod sig døbe til bevægelsen. Af glæden herved overtalte hun sine børn til at lytte til de mormonske missionærer, hvilket bevirkede, at Maren og hendes søskende Marta, Niels og Dorthe blev døbt. Hendes to andre søstre, Karen og Ane Margrethe valgte ikke at blive døbt og forblev i Danmark.

Peder Olesen og Martha Kirstine Clemensen var typiske for de tusinder af skandinaviske mormoner, for hvilke Jesu Kristi evangelium bragte håb og fred midt i deres lidelser og fattigdom. Motiveret af deres vidnesbyrd bragte disse hellige, villigt store ofre, og dertil forladte familier, og rejste tusinder af kilometer for at samles i USA. De bragte en høj arbejdsmoral med sig. Deres offervilje resulterede i styrke og karakter. Styrket af deres urokkelige vidnesbyrd opdragede de retskafne efterkommere, som blev pionerernes styrke.

Fra København til Salt Lake City

I København opdeltes man i grupper for at gå om bord på tre dampskibe med kurs mod Hull, England. Mange emigranter gik om bord på "Cimbria" den 24. november 1854, som kun gjorde et enkelt stop – tre dage efter i Frederikshavn.

Peder og Martha var blandt de, der kom om bord der.

Mens to andre afgangsdampskibe kom til England på kun få dage, løb hjuldamperen "Cimbria" ind i stormvejr tre gange. Hver storm

Martha Kirstine Clemensdatter

tvang kaptajnen til at vende tilbage til fastlandet. Der gik en hel måned, før "Cimbria" forankrede sig i Hull, hvorefter emigranterne rejste med tog fra Hull til Liverpool.

Sejlskibet "James Nesmith".

Forenet i glæde og forventning om bord på sejlskibet "James Nesmith" og sammen med yderligere mange emigranter forlod man Liverpool den 7. januar 1855.

Tretten døde undervejs før "James Nesmith" lossede sine passagerer i New Orleans den 23. februar 1856. Den næste dag gik passage-erne om bord i "Oceana", et stort dampskib, og sejlede med det op ad Mississippi floden. Yderligere 7 døde, før dampskibet ankom til St. Louis, Missouri, den 7. marts 1856. I St. Louis blev gruppen delt op igen. Peder kom sammen med dem, der tog afsted den 10. marts til Weston, Missouri omkring 480 kilometer nord for St. Louis. Også i den gruppe var pigen, Ane Poulsen, antagelig født i Thisted amt den 27-2-1831. Ikke meget er kendt om hende bortset fra, at hun forelskede sig i og giftede sig med Peder Olesen den 1. april 1855 i Weston, Missouri. Deres glæde ved ægteskabet var kortvarig; Ane døde af kolera to måneder senere, antagelig d. 16-7-1855. Med et knust hjerte forlod Peder den 10. august 1856 Weston, Missouri og ankom til Salt Lake City den 9. november 1856.

Jegindøfamilien - Martha, hendes mor og søskende - sammen med andre, forlod St. Louis den 12. marts 1855 på dampskibet "Clara". På vej mod Atchison, Kansas måtte de tage op-

hold i Leavenworth. Her døde der af kolera først 20 og senere 7 emigranter.

Marthas mor, Maren, døde ligeledes af kolera et stykke tid efter ankomsten til New Orleans.

Martha og hendes søskende, Dorthé og Niels, ankom til Salt Lake City den 7. september 1855 efter at have rejst næsten 13.000 kilometer over en lang periode. De delte sorgen over tabet af deres mor og savnet af Danmark, men var alligevel fulde af håb for, hvad fremtiden ville bringe. Alt, hvad de i fællesskab havde gennemgået, havde styrket deres mod og livslyst, skulle komme til at vare hele deres livstid.

Alle skandinaviske og i øvrigt europæiske emigranter, der alle havde forladt deres kultur og deres sprog, udløste naturligt et behov for indlæring. Sanpete County i det centrale Utah blev et naturligt samlingssted for mange skandinaviske emigranter.

Martha arbejdede i ca. et år i Salt Lake City, før hun flyttede til Ephraim sammen med sin bror og søster.

Peder, nu kendt som Peter, flyttede også til Ephraim efter sin ankomst til Salt Lake City i 1856.

29-årige Peter og 35-årige Martha, som havde mødt hinanden på sejlskibet "James Nesmith", genoptog deres bekendtskab og blev efterfølgende gift i foråret 1857.

Familien Isaacson holdt meget af Ephraim og nød lyden af dansk tale såvel som fra andre ting, der mindede dem om Danmark. De byggede et hus med fire værelser af soltørrede mursten, en god lade af kampesten og et kornmagasin, hvor de opbevarede flere tusinde skæpper hvede – et bevis på deres arbejdsmoral medbragt fra den gamle verden.

Et barnebarn husker Peter som en ordentlig mand, en som altid ønskede at være velfriseret, og at hans seng var redt samt iklædt rent tøj. Peter holdt "orden i sin brændestabel" og bar træsko, når han arbejdede ved køerne. Han tog altid skoene af, inden han gik ind i huset.

Martha, var med sit sorte hår og sine brune øjne, en undtagelse blandt danskerne med deres lyse hår og blå øjne. "Mors mørke øjne kunne virkelig lyne og tordne, når hun blev gal", erindrer hendes datter Anna Maria.

Martha fik ét barn, der var mørk som hende selv, nemlig hendes første barn, Peter Jr., der blev født den 1. juni 1858 og døde da han var 16 måneder gammel. Blot nogle få uger efter at lille Peter var død blev familien Isaacson andet barn, Isaac, kendt som "Ike", født den 9. december 1859.

Anna Maria, deres eneste pige, blev født den 26. juni 1863. Det sidste barn, Martin, blev født den 24. januar 1866.

Peter Isaacson var flittig og tænkte på fremtiden, hvorfor han og en ven købte en slåmaskine. Under høstperioden høstede og bandt de korn i neg for andre, dag og nat. Martha der havde arbejdet i så mange år med at binde neg ved håndkraft, kunne aldrig komme sig over denne eventyrlige selvbinder. Hun var forbløffet over, at det eneste, som man skulle gøre, var at sanke det overskydende spildte korn, hvilket hun af god vane altid gjorde.

Familien Isaacson opbyggede ved deres hårde arbejde en temmelig fremgangsrig gård.

Marthas høns hjalp med at skræmme græshopper væk, og de lagde æg, som Martha solgte. "Hun kendte og elskede hver høne og kylling", skrev hendes datter. "Hun lod aldrig én eneste fjer gå til spilde. Selv når en kylling døde, gemte hun fjerene til dyner og puder".

Far dyrkede kartofler og opbevarede dem i en enorm kule. Vi dyrkede også ærter, så mange, at vi også tærskede dem.

"Vi var meget heldige med at have god jord. Den eneste mulighed, som vi havde for at samle noget sammen, var fra det, vi kunne dyrke".

Peter købte et spand okser fra Texas, som han bl. a. gavmildt udlånte til et returvogntog, der skulle til Missouri for at transportere Mormoner og køre dem til Utah.

Black Hawk-krigen

I foråret 1855 måtte Mormon kirkens medlemmer forberede sig til krig mod indianerne i Black Hawk-krigen midt i udfordringerne med at etablere familier, gårde og kirken i Sanpete County. Peter gjorde tjeneste som kaptajn for 50 mænd. I den tre år lange krig skiftedes alle mændene til at stå vagt ved bebyggelsen.

Når mændene rejste i bjergene uden for

byen for at hente brænde til vinteren, rejste de af sikkerhedsmæssige årsager i grupper.

Den 17. oktober 1865 spændte Peter sine okser for. Ike på seks år tiggede sin far om at lade ham tage med for at samle brænde. Men Peter sagde nej. Mens 16 mand arbejdede i bjergene med at fælde træer, blev de omringet af en flok indianere, der var bevæbnet med buer, pile og geværer. En kugle hvislede forbi Peters hoved. Han greb sin økse og løb, idet han forestillede sig, at indianerne ville blokere vejen for dem alle. Det var netop, hvad der skete!

I alt 7 mand blev dræbt, inden resten nåede ind til byen. Helt alene gik Peter de 8 kilometer i kulden for at komme hjem vel vidende, at han havde mistet sin vogn og sine okser, men taknemmelig for at han var i live og ikke havde taget Ike med sig.

Hele denne hændelse slog Martha så meget ud, at hun mistede det barn, som hun ventede.

Lydig mod kaldelsen

Peter og Marthas familie blev hurtigt for stor til murstenshuset, så de begyndte at bygge et større hus af kampesten. I februar 1876, da det stod næsten færdigt, kaldte kirkens ledere Peter til at hjælpe med at kolonisere en koloni under "den forenede orden" i Arizona, som skulle blive kendt som Brigham City. Den lå godt 320 kilometer borte ved floden "Little Colorado River", i nærheden af det, der nu hedder Winslow; der skulle medlemmerne bygge en dæmning.

Peters vidnesbyrd gav ham den motivation og det mod, der skulle til for at adlyde kaldelsen til at forlade sin fremgangsrige gård og begynde forfra. "Peter Isaacson var en lydig mand", skrev et barnebarn. "Han gjorde, uden vaklen, som han fik besked på".

Mændene fik besked på at forlade deres familier, men forinden byggede de et fort til at beskytte alle efterladte. Martha og børnene blev i Ephraim. I slutningen af det første år kom Peter tilbage og hentede et læs hvede fra sine egne siloer for at skaffe mad til arbejdsmændene i Arizona. Det varede endnu et år, inden Peter kom tilbage til sin familie. Selvom det var svært for familien at rejse, "kunne vi ikke lade det

stoppe os", skrev Anna Maria. "Far var blevet kaldet af kirkens autoriteter til at rejse til Arizona, derfor rejste vi. Men mor længtes hele tiden efter sin bror og søster i Ephraim".

Seksten år i Arizona

Familien Isaacson lagde nu alle deres kræfter i at få Brigham City i Arizona op at stå. Peter var tilsynshavende ved alle gårdene og tjente som første rådgiver i biskoprådet.

Når han forberedte såsæd til hvede, åbnede han sækken, knælede ned og velsignede sæden, så den kunne vokse og blive moden til hans gavn og til velsignelse for dem, der led nød.

Martha havde altid travlt med børnene, hun strikkede strømper, kvilede tæpper, lavede dyner og sankede korn.

I 1881, efter fem års mislykkedes forsøg på at bygge en fast dæmning ved floden "Little Colorado River" ved Brigham City, rådede Kirkens ledere alle til at forlade kolonien. De skulle flytte 160 kilometer op ad floden og slå sig ned 13 kilometer nord for St. Johns i Arizona, et sted som de kaldte "The Meadows". På dette tidspunkt tjente Peter som biskop.

Samarbejdets ånd herskede, da familierne ryddede jorden og hjalp hinanden med at bygge hegn omkring hver families to hektar store stykker landbrugsjord. De transporterede bjælker ned fra bjergene og byggede et hus til hver familie. Den første vinter i "The Meadows" var hård. Med meget sparsom mad sultede mennesker og dyr næste ihjel. Den sæk hvede, som Martha havde sanket efter den sidste høst i Brigham City, udgjorde hovedbestanddelen af såsæd, da det blev tid til at så de første afgrøder i "The Meadows".

Familien Isaacson nægtede at slagte deres ko for at få mad. Dette viste sig senere at blive en stor velsignelse, da Martha lavede smør og solgte det i St. Johns sammen med ost og frugt.

Selvom hun aldrig selv lærte at læse eller skrive engelsk, var hun intelligent, havde god forretningssans og førte omhyggeligt regnskab med sine indtægter. Hun begyndte at sætte nogle af disse penge i en missionærfond til sine børnebørn.

Peter Isaacson.

Tilbage til Ephraim

I 1891 ønskede Martha at flytte tilbage til Ephraim i Utah, som lå 800 kilometer væk, så hun kunne være sammen med sin bror og søster og deres familier. Peter fulgte hende og deres søn Martin dertil, men han var nødt til at tage tilbage til "The Meadows" for at passe sin kaldelse som biskop. Det varede yderligere to år, inden han endelig blev afløst og kunne vende tilbage til Ephraim. Der byggede han det hus af kampesten færdigt, som han havde påbegyndt mange år tidligere, hvorefter han og Martha flyttede ind. Datteren Anna Marie og hendes familie flyttede til Utah i 1888 og boede der indtil 1900, hvorefter de flyttede tilbage til St. Johns.

Martin og hans familie, der boede i Ephraim, tog sig af Peter og Martha på deres gamle dage.

Martha døde den 13. december 1913 i en alder af 91 år, og Peter døde den 9. juni 1920 i en alder af 92 år.

Retskafne efterkommere

Peter og Martha gav afkald på deres familier, kultur og sprog, da de bosatte sig i De For-

enede Stater. Den arv som de gav deres efterkommere, var et resultat af forædlingen af det bedste, som de kunne give: deres vidnesbyrd, deres lydighed mod Kirkens ledere og samt villighed til at bidrage til de andre helliges bedste. Derved hjalp de med at etablere Kirkens kolonier og skabte en stærk familie med tre børn, 30 nulevende børnebørn samt Marthas søskende, Niels og Dorthes familier.

Marthas forstandige administration og missionærfond samt Peters livslange eksempel på gavmildhed og opofrelse gav Isaacsons børnebørn penge og motivation til efterfølgende at styrke mormonbevægelsens ord. Efter Marthas død fortsatte datteren Anna Marie administrationen af fonden og gennem familiens bidrag og investeringer i beboelsejendomme og anden fast ejendom gjorde denne fond det muligt, for hundredvis af Marthas og Peters olde- og tipoldebørn at påtage sig at viderebringe det mormonske kald.

Mange af Isaacsons talrige efterkommere, nu femte og sjette generation, mødes stadig en gang om året på gården i St Johns til familiesammenkomst med næsten 800 deltagere. Blandt de flere tusinde af Isaacsons efterkommere er der faste støtter som Thorpe B. Isaacson (1898-1970), rådgiver i det første præsidentskab, Rex E. Lee (1935-1996), forhenværende rektor på Brigham Young University, samt mange andre missionspræsidenter. Selv i dag henter disse efterkommere styrke fra deres trofaste og lydige danske forfædres, Peter og Marthas eksempel.

Monumentet på Amerikakaj i København

På et større areal ved kajen er der opført et monument, der markerer mindet om de danske mormoner, som grebet af den mormonske tro og blev nogle af de første danske, som vovede udvandringen til USA i 1852. Det er udformet som en kvindeskulptur, Kristina, til minde om de udrejste.

Hun var en unge pige fra Vendsyssel, der i 1856 emigrerede til Utah sammen med sine forældre, og var én blandt de ca. 17.000 danske mormoner, der udvandrede til Amerika.

Kvindefiguren er udført af billedhuggeren

Amerikakaj med skulpturen af Kristina stående midt på trappen

Familiesammenkomst i 2013 med medlemmer af Isaacson-familie fra Utah i Amerika på besøg.

Bakgaarden i Sønderhå, hvor Peter Isaacson tilbragte det meste af sin ungdom.

Fra venstre: Søren Bach Nielsen, Niels Chr. Bach Nielsen, Kieth Brown, Sharon Brown, Stine Bach Nielsen, Deboran Curtis, Dorthe Nielsen og hunden Mille.

Dennis Smith (f. 1942), der har skabt en symbolsk figur af hans oldemor, Kristina.

I brostenene, som området er belagt med, er der nedlagt små mindefliser med navne på udvandrere, deriblandt Peter Isaacsons.

Mindeparken med figuren Kristina i centrum blev afsløret den 6. juli 2000 netop på 150-året efter, at mormonerne fik rodfæste i Danmark. (Ref)

Kilder:

LaRene PorterGaunt,

"From Denmark to Zion", august 1999, (oversat til dansk af ukendt).

Sønderhå og Jegindø sognes kirkebøger.

Foto fra Amerikakaj: Jonas Leed.

STJERNEN-Kirkenyt: Årg. juni 2000. Mormonerne kom til Danmark 11. maj 1850.

¹ Døbte navn var Peder Olesen.

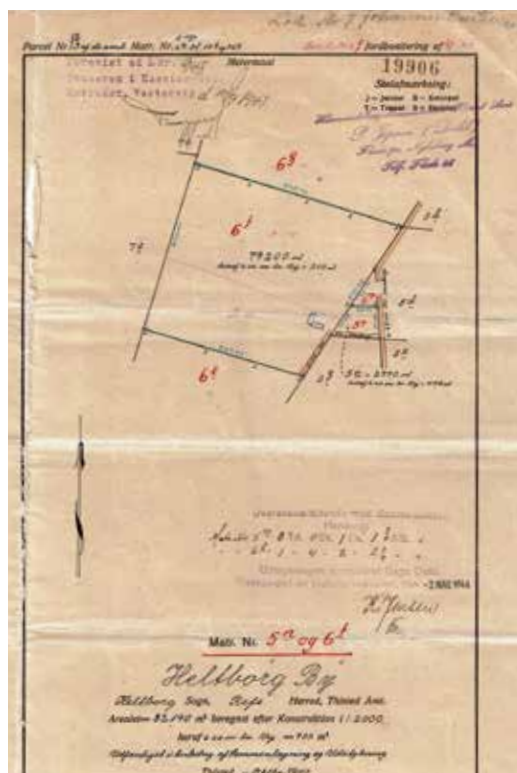
² Maren Bach Isaachsen var søsteren, som valgte at blive i Danmark, og blev gift to gange først med Nicolai Sørensen (Knattrup) med hvem hun fik fire børn. Nicolai Sørensen døde som 44-årig. Efterfølgende blev hun gift med Jesper Jensen, født 14. juni 1841 i Hørsted sogn, med hvem hun fik en datter. Maren døde den 11. september 1911 og blev begravet på Hørsted Kirkegård.

³ Det kan måske virke forvirrende, at broderen Peder har efternavnet Olesen, mens Maren, hans søster, tildeles efternavnet Isaachsen, men reglerne for navngivning var dengang en del flydende. De to førstefødte i børneflokket bar Olesen som efternavn, resten Isaachsen.

Husmandsbrug

Af Ebbe Skammelsen, Heltborg

Rundt om i vort land ligger der små klynger af mindre landbrug, som er blevet udstykket. Vi kender dem her i Sydthy som stednavne som Bubbel Mark, Astrup Mark, Vilhelmsminde Mark, Bisgård Mark, Præstegårds Mark og Toftum Mark. På sidstnævnte lokalitet har vi nu boet i over 40 år. Noget af det efterfølgende er noget, jeg er blevet fortalt, og noget er fra vores egen tid.

Matrikelkort

På østsiden af Toftumvej ligger der nogle ejendomme, hver især oprindelig på ca. 20 tdr. sæde, vort gamle thylandske mål for areal, svarende til ca. 8 ha. Disse ejendomme er udstykket fra gården Øster Toftum omkring 1. Verdenskrig. På vestsiden af Toftumvej ligger der 3 ejendomme, nr. 5, 7 og 9. De er udstykket

fra Vester Toftum i 1944. Nr. 5 har været vort hjem siden 1976, det vil sige, at den familie, der byggede ejendommen og flyttede ind, har boet der ca. 30 år, og vi har nu boet der i over 40 år. Det var nybyggere i ordets bogstaveligste forstand. De har fortalt, at det jo først og fremmest drejede sig om at få startet en produktion, og derfor var det stald og lade, der havde 1. prioritet. Det er på vores matrikel bygget i 1944, men pga. af knaphed på byggematerialer under 2. Verdenskrig blev stuehuset først bygget i 1945, så den første vinter boede familien bestående af Far Johannes, Mor Marie og deres ca. 4-årige pige Inger i sammenbygningen, en bygning mellem beboelse og stald og lade. Det blev senere indrettet til hestestald, og i dag har vi badeværelse i noget af det, og resten er fyrrum. Ole, som også i 1944 byggede nr. 7, men som var ungkarl og stammede fra Mors, har fortalt, at den første juleaften på Toftum Mark i 1944 holdt han sammen med den unge familie i sammenbygningen i naboejendommen.

Ålesaks.

Johannes, Marie og deres datter kom fra en plads på Tandrup, hvor Johannes var beskæftiget i marken. Han fortalte om, hvordan han en vinteraften havde stanget ål på Ove Sø. Det var en meget stor fangst. På et tidspunkt gik han hjem, men kun for at berolige Marie med, at han stadig havde det godt, og han gik tilbage på søen for at fortsætte stangningen af ål. Øverst oppe i laden har jeg stadigvæk ålejernet og det lange stykke tømmer, der blev brugt. For øvrigt kan jeg på udformningen af ålesaksen se, at det er min farbror, Peder Skammelsen i Skyum, der har fremstillet saksen - men i dag er det forbudt at fange ål på denne måde. Jordlovsudvalget havde købt hele Vester Toftum. På den anden side af vejen, som også var den jord, der lå længst væk fra ejendommen, blev der lavet tre ejendomme. Verner Vigsø, som var bestyrer på Vester Toftum, valgte først og tog den nordligste parcel. Den var også lidt større, for der var en gammel grusgrav på en bakkeside. Herfra blev der for øvrigt hentet masser af sand og grus til den nye hovedvej uden om Heltborg sidst i

1960'erne. I dag bliver hele stykket dyrket, men i tørre somre bliver der mange gange afsvedne pletter, der hvor muldlaget er for tyndt, og det stadig kun er sand, der er nedenunder. Denne ejendom kaldte Sagra og Verner Ny Toftum.

Ole byggede nr. 7 og kaldte denne ejendom for Margrethelund. Han havde tjent et sted, hvor han havde en meget god madmor, som hed Margrethe, og hun havde fortjent at give navn til hans gård.

Johannes og Marie byggede nr. 5, og Johannes kaldte den Toftdal med den begrundelse, at der gennem marken går en dal, og så er det en udstykning fra Vester Toftum. Jorden er populært sagt skubbet op til begge ender. Vester Toftum forblev i mange år en selvstændig gård med et pænt areal, men den er inden for de sidste år blevet nedlagt. Jorden er sammenlagt med en anden gård, og bygningerne er fjernet.

Et par bemærkninger mere til byggeriet. Tegningerne, som blev lavet til Toftumvej 5, er også brugt til Ginnerupvej 11 i 1946. Marie og Johannes er begravet på Heltborg Kirkegård.

Når nogle nybyggere skulle overtage hver

Gården Toftdal.

Marie og Johannes' gravsted.

deres parcel på et bestemt tidspunkt, så var der græs i det meste af det, den ene fik, og sort jord i det stykke, den anden fik. Derfor har jeg fået fortalt, at de byttede jord den første sommer. Så havde han med meget græs mulighed for at få korn og roer til næste vinter, og omvendt havde han med megen sort jord mulighed for at få kvæg på græs om sommeren og få lavet lidt hø til den kommende vinter. Man hjalp hinanden, og man havde brug for hinanden. Jeg har også hørt om engang, der kom bud fra Hurup station en søndag, at der stod en jernbanevogn med byggematerialer på stationen, og den skulle tømmes, så hurtigt som muligt. Måske skulle der betales for hver dag, den stod parkeret på stationen. Så spændte de tre nybyggerhusmænd hver deres heste for en vogn, og i løbet af søndagen blev jernbanevognen tømt.

I 1976 manglede vi et sted at slå rod, og vi fik mulighed for at købe den lille ejendom. På det tidspunkt var der ingen besætning på ejendommen. Der var en Allis Chalmer traktor, en plov, en stubkultivator, en fjedertands harve

og en gammel såmaskine uden liftophæng. Johannes havde de sidste år drevet landbruget uden besætning - kun med planteavl - en enkelt driftsform, såede byg i det hele om foråret og høstede det, når det blev modent. På det tidspunkt kom tankbilen fra Andelsmejeriet Frem i Hurup til seks ejendomme hver dag for at hente mælk. Alle ejendomme havde nogle søer og leverede nogle slagtegrise til slagteriet. Vi kunne levere grise til slagteriet hver uge, én, to eller flere. De blev hentet og samlet en bestemt ugedag. Vi fik også lidt besætning i løbet af sommeren 1977: et par kalve, lidt slagtesvin og 50 daggamle kyllinger. Nu havde vi vort eget landbrug! Vi var godt nok begge på arbejde, og det har vi været i langt de fleste år, Lis som butiksansat hos Spar i Bedsted og jeg som kvæginseminør i Sydthy/Thyholm. Bortset lige fra de år hvor vi havde små børn, var Lis hjemmegående med lidt rengøring hist og her. Men vores tre børn har ikke været passet i børnehave eller lign. Apropos udvikling/afvikling, så var der i 1976 over 30 ejendomme i Heltborg sogn med malkekvæg, og langt de

flESTE havde også nogle grise. I dag er der tre malkekvægbesætninger i sognet, og så er der vel fem svinebesætninger, men der bliver nok lavet mere mælk og flæsk i sognet i dag, end der blev produceret på de mange små brug i 1976.

Når man i dag tænker på, at en familie kunne få føden og lidt mere på sådan en ejendom i 40er/50erne, så skal vi ikke glemme, at de brugte al deres tid på at arbejde på den lille parcel. Det hele foregik med hesteforspand. Jeg tænker af og til, at det er fantastisk at tænke på, at en mand og to små islændere har pløjet og harvet op og ned ad de bakker, som jeg af og til med en traktor har haft svært ved at trække igennem. Sidst i halvfjerdserne var det stadig meget almindeligt på landet, at man om efteråret, når efterårsarbejdet var gjort, blev indbudt til nabogilde. Så var der kaffe med boller, kringler, sandkage, hvide og brune lagkager og til slut forskellige småkager. Aftenen sluttede med is med jordbærsovs. Alt imens blev der fortalt om, hvad der rørte sig i sognet, kommet med

spydigheder om, hvem der var væltet med et læs halm og lign. Sådanne aftener trak altid ud til efter midnat. Man gik ikke hjem samme dag, som man var ankommet. Jeg havde prøvet flere gange som karl på landet om foråret at fylde såsæd i såmaskinen og køre i marken for at så, men det er en hel anden fornemmelse, når det er ens eget lille jordlod, man skal ud at tilså. Det er spændende at følge udviklingen af væksten i løbet af sommeren. Så kommer årets højdepunkt, når det hele skal høstes. Nu kan landmanden gøre året op: har det været godt eller skidt? Vi har igennem årene prøvet lidt af hvert. Vi har enkelte gange avlet over 100 tdr. hvede pr. ha, men vi har også et år prøvet, at vi først fik sået først i maj, og så regnede det resten af måneden og fra grundlovsdag og ind til høst, fik vi ikke mere vand, end der kunne være i en kop. Det blev et år med en lille høst. I 20 år var vores varmekilde halm, så fra 1980 og indtil 2003 pressede vi ca. 3000 små baller halm og bjergede dem ind i laden. Så var der halm til varme i det næste år og halm til de dyr,

Lis og Ebbe gifter sig.

der var i stalden. Vi havde de sidste mange år fem ammekøer og deres kalve. Dengang halmene skulle bjerges i små baller, kunne nogle ekstra hænder gøre megen gavn, og vi havde i mange år en skoledreng til at hjælpe med at køre halm. Vi har også haft besøg af naboer, som en aften kom og tilbød hjælp til arbejdet. Så var vi mange til aftensmaden, og vi har flere gange sluttet sådan et arbejde med at nyde aftenkaffen på terrassen i haven. I 1986 syntes vi, at pladsen til familien blev for lille, og vi byggede 30 m² til. Nu blev der plads til 3 børn i stueetagen, og loftet blev indrettet til gildesal, eller vi kan kalde det storstuen.

Nogle ting holder længere end andre. Vi har i vort soveværelse en loftslampe, og den er blevet sat op i forbindelse med byggeriet og har hængt der siden og et par døre, som vender mod nord, er stadig de samme som der blev sat ind ved byggeriet.

Nu har vi boet på det lille husmandsbrug i 45 år, og hvem ved, hvor længe vi bliver boende? Vi har det jo godt med masser af luft omkring os. De sidste 15 år har jorden været lejet ud. Vi har hverken hund eller kat, så der er ikke

Gammel loftslampe.

noget, der holder på os. Vi har en campingvogn, så vil vi se lidt andet af landet, kan vi hænge den på krogen bag på bilen og køre et andet sted hen og kan gå rundt et nyt sted og glæde os til, at vi skal vende hjem til vort husmandsbrug med udsigt ned over Limfjorden. Vi har fra køkkenvinduet udsigt til en lille strimmel vand mod nord i Visby bredning.

Husmandsbruget

Husmandssang

Af lærer Chr. Larsen

Et ophold på Askov Højskole gav Chr. Larsen, der var fra Taastrup, lyst til lærergerningen, og i 1914 tog han lærereksamen fra Blaagaard Seminarium i København.

I 1918 kom han til Hørdum som førstelærer, hvor han sammen med hustruen virkede indtil 1951, da Chr. Larsen gik på pension. Han var meget afholdt af sine elever, var politisk aktiv

og i særdeleshed forkæmper for ædruelighedens sag, men måtte på sine ældre dage opleve at se mange bevillinger gå igennem.

Et andet talent var hans håndlag for at skrive vers, hvilket det følgende er et bevis på. Gennem et langt liv blev det til adskillige digte spændende over vidt forskellige emnekredse som religion, politik, rejseindtryk og historie.

Husmandssang

Mel.: Langt højere bjerge, så vide på jord

*Jeg har kun en hjemmen på 12 tønder lang
og jorden er ej af de bedste
men dog har det vist det kan føde en mand
fem køer og to islandske heste
en godsejer finder den grænse for trang
endskønt han skal nøjes med mindre engang.*

*Jeg under så gerne en rigmand hans stol
med puder og fjer under ryggen
thi jeg er for træt under middagens sol
og ønsker at ligge i skyggen
min "chesterfieldstol", er lidt hø i vor lo
der hviler jeg bedre end greven min tro.*

*Langt finere smukkere haver man får
ved villæer, gårde og slotte
hvor fremmede garthene planter og sår
og klipper de hække så flotte
min har vi selv plantet hvert eneste træ
og elsket det frem som et levende kræ.*

*Og derfor når aftenklokkene slår
og solen står lavt over grave
så tår vi hinanden i hånden og går
en tur i vor mark og vor have
vi standser og ser på hvert frø og hvert blad
og alt hvad der trives, det gør os så glad.*

*Lad andre kun glædes ved vin og guld
ved varietier og klæder
vi henter vor lykke på Danmarks muld
der nyder vi arbejdets glæder
lad børsherren frydes ved pengenes glans
vi vil dog ej bytte vor skæbne med hans.*

Af Chr. Larsen, førstelærer, Hørdum, ca. 1926

Lodbjerg Fyr – under krig og besættelse

Af Jenny Kobberø, Bedsted

Lørdag den 4. september 2021 indbød Egns-historisk Forening for Sydthy til et foredrag med Jens Andersen ved Lodbjerg Fyr. Dette foredrag var en opfølgning på Jens Andersens artikel i Årbogen fra 2019. Vi fik en levende og medrivende fortælling om fyrmester Wilsters problemer og fortrædeligheder med den tyske besættelsesmagt, der benyttede fyret som

observationspost og pejlestation, indtil man var nødt til at evakuere alle beboerne på fyret. Efter det indledende foredrag gik man videre til den restaurerede bunker, som ligger i forlængelse af den underjordiske tunnel. For de medlemmer, som var forhindrede denne dejlige sensommereftermiddag, kan man med fordel genlæse Jens Andersens artikel fra 2019.

Jens Andersen præsenterer den modige fyrmester Wilster.

Deltagere står ved trappen til tyskernes bunker.

Bunkeren. - Fotos: Tage Holdgaard Andersen, Vestervig.

Lidt om mine slægtninge fra Heltborg

Af Kirsten Dybdahl, Heltborg

Jeg vidste ikke, at jeg skulle komme til at bo i min oldefars bageri, men efter Ruth Ussings død i foråret 2019 blev huset sat til salg. Da ingen af arvingerne ville købe det, slog jeg til og købte det fint istandsatte hus. Det tidligere bageri er beliggende på landevejen 31 i Heltborg, og den gamle kolos – 4x4 m – af en bageovn står stadig i huset.

Bageovnen.

Jeg var så heldig, at min morbror, Hans Gerhard Tybirk, havde indhentet alle oplysninger om hele min morfars familie, og her vil jeg forsøge at skrive lidt om dem:

Oldefar, Christian Pedersen, var bager, møler og ejer af gården "Æ hånningwol" (hul) beliggende i Ullerup. Han blev født i 1851 i Odby. Som bager kom han "måske" til Morup Mølle, hvor han mødte Dorte Marie Jensen, født 1850 i Ørum på gården Hellebjerg. Hun var datter af Jens P. Eriksen (1818-1871) og Maren Sørensdatter (1820-1897).

De giftede sig i 1876 og flyttede så til Heltborg, hvor Kristen startede som bager på ma-

Gravsted over oldeforældre.

trikel 1C, som formodentlig var udstykket fra kirkejorder.

Mine oldeforældre fik 7 børn, hvoraf den ene var min morfar Peder N. Pedersen.

Den ældste af oldefars døtre, Kirstine blev i 1897 gift med en bagermester, Jens P. Jensen (1874-1961), og samme år overtog de bageriet på Landevejen 31. Det vil sige, at oldefar altså solgte bageriet til sin ældste datter og svigersøn. De fik 6 børn, men Kirstine døde 33 år gammel i 1911, vistnok af sukkersyge. Dermed forsvandt min mors faster ud af billedet, og vi besøgte aldrig bageriet i min tid. Min mor har helt sikkert været der. Hun fortalte om, hvordan de kørte i jumbø til Heltborg fra Villerslev, og at hesten selv kunne finde vejen hjem.

En af Kirstines sønner var Jens Dahl Jensen og således min mors fætter. Han var vognmand i Bedsted.

Min grandfætter, Jens P. Dahl, bosat i Bodum, har fortalt, at han kom i bageriet som barn. Han kan bl.a. huske, hvor den store rugbrødsælter stod, og at der blev holdt familiefester i bageriet. Jens Peters bedstefar, Jens P. Jensen, kørte rundt i et folkevognsrugbrød med rugbrød til hele egnen. Hans sønner, Verner og Ejner, overtog bageriet, som blev drevet indtil omkring 1967.

Verner og Ejner foran butikken.

Jeg har talt med flere fra Heltborg, der er kommet i bagerbutikken. Jens P. Jensen blev jo enkemand, da Kirstine faldt bort som 33-årig, men han fandt en ny kone, som skænkede ham yderligere 6 børn.

Verner og Einers gravsteder.

Ifølge mundtlig overlevering var den nye kone en ond stedmor, og måske derfor emigrerede nogle af første kuld til Amerika. Det var netop i denne periode masseudvandringen

Jens P. Jensen med den nye kone og nogle af børnene.

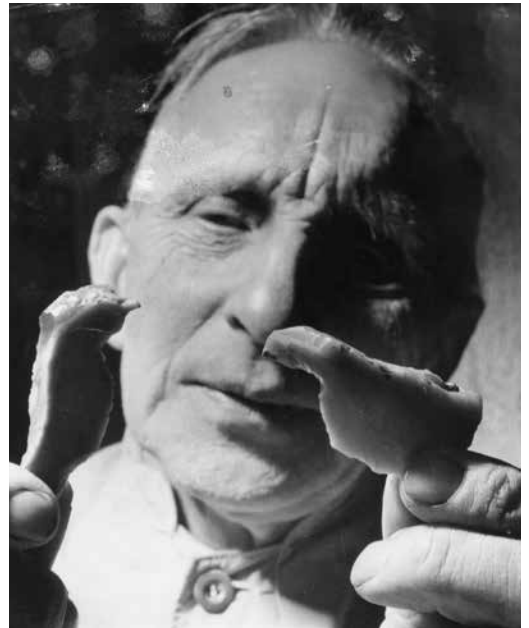
Jens P. Jensens jubilæum.

fandt sted. I næsten alle familier var der flere end fire børn, så fødselsoverskuddet var stort!

I 1898, året efter afståelsen af bageriet, købte oldefar "Æ hånningwol", Ullerupvej 10, af

Dorthe Marie i vinduet på Høgholm.

Farbror Ajs.

Mads Mikkelsen med aftale om aftægt til Mads. Nu blev oldefar landmand og møller på Heltborg Mølle og døde i 1917. Hans kone, Dorte

Marie flyttede ned til farbror Ajs, alias Ajs Pesen, Krogen 6 eller Høgholm. Dorte Maries søn var alene, og det var jo min mors farbror. Dorte Marie blev 92 år.

Vi besøgte farbror Ajs flere gange, og jeg husker, at der bare var petroleumslamper og stearinlys – eller tællelys. Vi skulle altid se hans stensamling – altså danefæ – flinteøkser, flinteflækkere, pile og spidser mm, som han gik og samlede i Heltborg og omegn. Da farbror Ajs døde, fik Museum Thy i Thisted alle "danefæ". Jeg fik en gammel kiste og vægeklipper, som jeg stadig har.

Min morfar, Peder N. Pedersen (1884-1957), søn af Christen og Dorte Marie, blev omkring 1909 gift med Kirstine Jensen, datter af Kristiane Kappel. Hun var da hjemmeboende på

gården Liltoft og nærmede sig de 30 år. Kirstine kunne, ifølge min mors udsagn, ikke forstå, hvorfor Peder altid kom over diget fra "Æ hånninghwol" og til Liltoft.

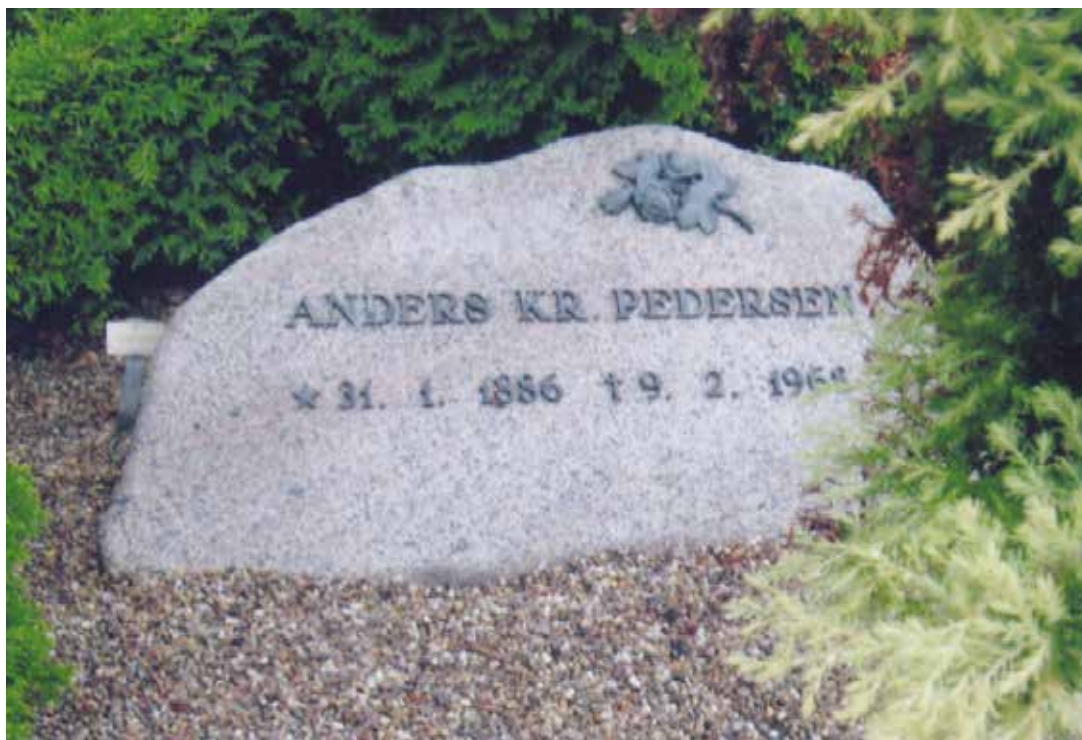
Men Peder fik friet, de blev gift og købte så gården "Svalgård" i Villerslev. Peder og Kirstine fik 4 børn:

Andrea, død 34 år gammel.

Dora Dybdahl - min mor - død i 1988, 74 år gammel.

Hans Gerhard Tybirk og
Folmer Tybirk.

Da jeg flyttede ind i bageriet, kom hele min forståelse af mit ophav fra Heltborg frem. De informationer, jeg her fremlægger, kommer fra min mors fortællinger!

Ajs' gravsted i Heltborg.

Ravkongens døtre

Af Marie Markvad Andersen

Det sidste år har været et ganske særligt år for alle. Da jeg skrev manuskriptet til "Ravkongens døtre" i 2019, var verden en anden, og ingen vidste, at corona ventede lige om hjørnet. Men jeg er stolt og glad over, at jeg på trods af lidt ventetid endelig fik lov til at sidde på en smuk sommeraften og opleve fortællingen om Ravkongens døtre på de skrå brædder.

Historien om "Ravkongens døtre" tager afsæt i fortællingerne om Ravvejen, hvor handelskaravaner fra det kolde Nord har fragtet det kostbare rav sydpå, for at vende tilbage med tilsvarende eksotiske varer fra fjerne lande. Allerede 400 f.Kr. skrev grækeren Herodot om en handelskaravane af teutonere, som kom til Grækenland med kostbart rav fra "Landet hinsides Nordenvinden" i det yderste Europa. Man mener i dag, at teutonerne kunne have været thyboer. De rejste langs Rhinen og ned gennem Rhonedalen til Marseille og videre til de keltiske magtcentre ved Salzburg, Hochdorf og saltminebyen Hallstatt, der aftog rav i store mængder. Herfra videre til Grækenland, hvor græske købmænd overtog restlageret af den kostbare last. Det mytologiske grundstof, der ligger i drømmen om at rejse ud mod fjerne egne og søge vidunderlige rigdomme, har til alle tider draget mennesker.

"Ravkongens døtre" handler dog ikke nær så meget om dem, der drager ud, som dem, der bliver tilbage. For hvad skal man stille op, når man er kvinde eller endda kun en pige og ingen magt har over sin egen skæbne? Unge piger har muligvis haft en høj værdi som brude i alliancer mellem familier og i kraft af deres evne til at føde børn og dermed føre slægten videre. Men nogen egenværdi eller selvbestemmelse har nok været de færreste forundt. På samme

måde har det været helt almindeligt med trælle, hvis liv har været underlagt den person, som de tilhørte. I årets fyrsplil får "Ravkongens døtre" muligheden for at påvirke deres skæbne, men det afføder en grum og uigenkaldelig handling. Mens fortidens piger således slås med skæbnetunge valg, spiller en anden historie sig ud på præcis samme sted, bare mange århundreder senere. En flok teenagepiger fra vores egen tid må også tage hånd om deres egen skæbne, da en ukueligt friluftsselskende livsstilcoach pludselig kræver det utænkelige af dem: En vildmarkstur UDEN mobiltelefoner! Selvom pigerens skæbner på tværs af tid er vidt forskellige, er der alligevel fællestræk at spore. Venskab, søsterskab og ønsket om at frigøre sig fra de voksnes formynderi. Alle pigerne er nødt til at træffe deres egne valg og finde ud af, hvad der virkelig betyder noget. Men pigernes skæbner er bestemt ikke de eneste, vi følger på tværs af de to tidsaldre. Historien er fyldt med både kloge, snedige, lumske og charmerende karakterer og rummer alt fra slangebids og mystiske ravskatte til knallerter og dating-apps.

"Ravkongens døtre" er fiktion, men jeg har i min research forsøgt at sætte mig ind i, hvilke livsvilkår mennesker i oldtiden har været underlagt, og forsøgt at skabe en historie, der rummer det alment menneskelige, som går igen på tværs af århundreders civilisationsudvikling: kærlighed, had, slægtskab, svigt og håb. De fantastiske fyrspillere løftede som altid historien langt ud over manuskriptets ord og gav liv og sjæl til karaktererne, så publikum for en stund fuldstændig glemte tid og sted. Det har endnu engang været en stor ære og fornøjelse at samarbejde med Fyrspillene.

Styrmanden fra Stockholm

Af Jimmy Munk Larsen, Vorupør

Vi forbinder normalt ikke Nørhå med strandinger og skibsforslis. Landsbyen ligger knap ti kilometer fra kysten, men havet har alligevel sat sig aftryk på den stedlige kirkegård. Før Stenbjerg fik egen kirke i 1895, blev de døde herfra nemlig begravet i Nørhå. De fleste maritime gravminder findes ikke mere, men et enkelt består, nemlig det jernkors, der er rejst over styrmand Osterberg og fire andre søfolk, der i 1861 omkom, da det gode skib Carl XV strandede ved Nørre Aalum knap 2,5 km nord for Agger. I artiklen prøver vi at komme lidt tættere på styrmanden, hans kammerater og den tid, hvor de sejlede på de syv have.

Jernkorset i Nørhå. I baggrunden anes det nordvestlige hjørne, hvor de fem søfolk er begravet.

Foto: Jimmy Munk Larsen.

Den femmastede bark Carl XV af Stockholm var i efteråret 1861 på rejse fra Bombay til Christiania. Ombord var seksten sjæle og en last bestående af 2.000 baller bomuld og 250 sække salpeter. Mumbai, dengang kaldet Bombay, har siden koloniseringens start været udgangspunktet for indisk eksport. Lasten af bomuld og salpeter var typisk for 1800-tallet, hvor befolkningstilvækst fik efterspørgslen på bomuld til tøj til at stige, mens salpeter hovedsageligt blev brugt til krudt og gødning. Skibets mål, Oslo, hed dengang Christiania. Norge var

i personalunion med Sverige, så der var intet underligt i, at et svensk skib ført af svenskere stod for importen fra Ostindien til Norge. Carl XV havde tilbagelagt størstedelen af sin lange rejse, da femmasteren mødte Jernkysten.

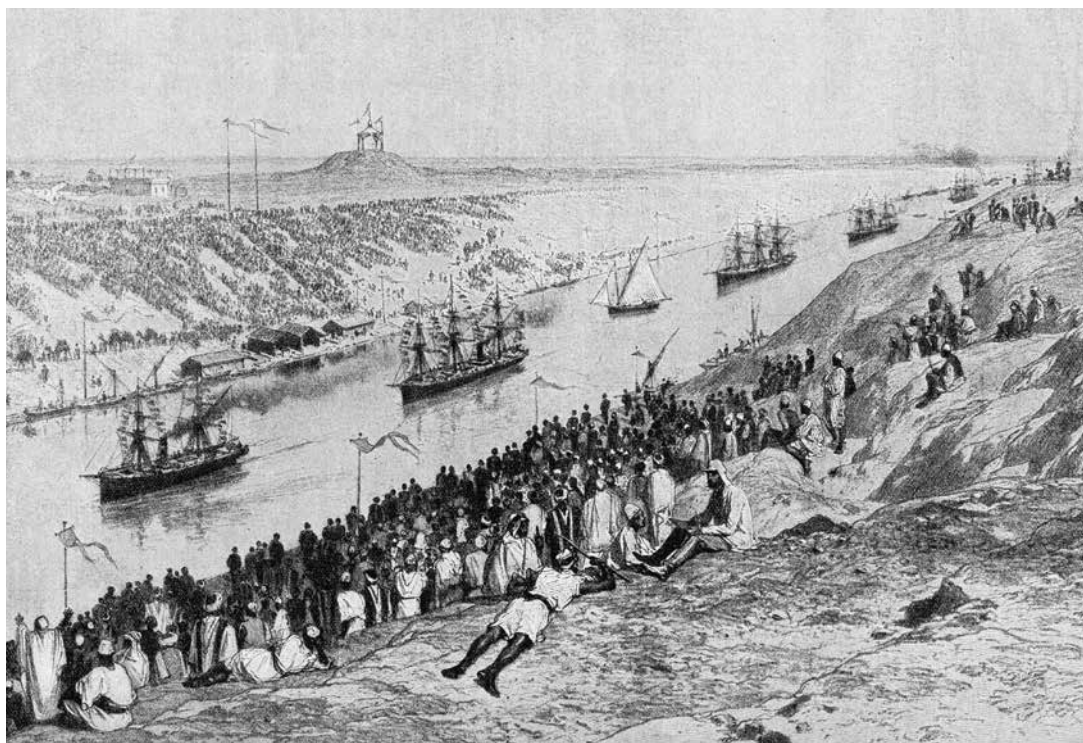
Postkort fra Bombay, cirka 1880. Det var portugiserne, der nåede Indien først og navngav byen Bombaim – god bugt. Da englænderne overtog kolonien, blev det til Bombay. Mumbai har en dyb, naturlig havn, som gjorde den ideel til udskibning af varer fra hele det indiske subkontinent. Foto: Old Indian Photos.

Lang rejse

Da Carl XV lettede anker og forlod havnen i Indien, skulle skibet først og fremmest syd om Afrika. To år tidligere var byggeriet af Suezkanalen ellers blevet indledt, men der gik yderligere otte år, før kanalen var færdig, og skibsfarten kunne spare den lange rejse rundt om Kap Det Gode Håb. Uanset om turen gik syd om Afrika eller gennem Suez, slap skibene dog ikke for Biscayen og Den Engelske Kanal inden mødet med Jernkysten, hvor så mange skibe og havfolk er gået til. Af samme grund blev Det Kongelige Danske Fyrvæsen oprettet i midten af 1500-tallet, og fyrtårne opstilledes de næste århundreder langs Jyllands vestkyst. Vippefyret i Skagen blev etableret allerede i 1600-tallet. I 1700-tallet kom Det Hvide Fyr

til, og i 1858 byggedes Det Grå Fyr. Carl XV nåede dog aldrig Skagen eller Hanstholm for den sags skyld, hvor fyret blev tændt i 1843. Først godt tyve år efter strandingen i 1883 etableredes Lodbjerg Fyr. Der var med andre ord endnu ikke megen hjælp at hente fra fyrtårnene. Godt ti år inden strandingen var der imidlertid blevet etableret et redningsvæsen, som fra land kunne hjælpe nødstedte søfolk. Redningsstation Vesteragger kom således de ombordværende på Carl XV til undsætning, da en forrygende efterårsstorm den 27. november 1861 var årsagen til, at skibet strandede ud for Trædholm ved Nørre Aalum. Samme nat strandede et andet skib ved Klitmøller.

otte blev kun to reddet – resten druknede, da skibsbåden kæntrede. De fem drev i land ved Stenbjerg, Vorupør, Vangså og Klitmøller. Hvad der blev af den sjette – den engelske passager – vides ikke. Carl XV stod cirka 100 favne – knap 200 meter – fra land, men var til dels i hel tilstand. Skibet blev dog anset for et vrak, da planker hist og her gik ud, ligesom der var vand i skibet. At få Carl XV på ret køl var ikke en mulighed. Lasten blev regnet for havareret, men ved stille sø forventede man at kunne bjerge den. Med raketapparatet lykkedes det redningsmændene fra Redningsstation Vesteragger at redde de resterende ombordværende syv besætningsmedlemmer samt en svensk

Russisk gengivelse af åbningen af Suezkanalen i 1869. Åbningen blev foretaget af kejserinde Eugénie af Frankrig, der var gift med Napoleon 3. Byggeriet kostede 120.000 arbejdere livet.

Foto: Public Domain.

100 favne fra land

Klokken var to om natten, da Carl XV ramte Aalum Strand. Ved skibets grundstødning havde otte mand, deriblandt en engelsk passager, forsøgt at forlade barken i en skibsbåd. Af de

passager. En måned efter strandingen, den 28. december 1861, kunne man i Aalborg Stiftstidende læse, at Carl XV nu var sønderslået. Noget af ladningen var med strømmen blevet ført gennem Agger Kanal og ind i Limfjorden.

Redningsstation Agger, 2021. Det var redningsmændene herfra, der bjærgede en del af den svenske barks besætning samt en passager. Redningsstation Hedegaardene etableredes kort efter den 23. januar 1862. Redningsstation Lyngby kom først til i 1882. Foto: Jimmy Munk Larsen.

Styrmandens skæbne

Den 8. december 1861 begravedes de fem ilanddrevne besætningsmedlemmer i en stor fællesgrav i det nordvestlige hjørne af Nørhå Kirkegård. På jernkorset fylder styrmanden Mathias Österberg, der var bror til skibets kaptein, mest. De fire øvrige nævnes således ikke ved navn, selvom man i kirkebogen og på deres ligvers kan finde deres navne. Styrmand Mathias Österberg var fra Stockholm, endnu ugift, og blev 24 år gammel.

De fire søfolk

I kirkebogen er de fire øvrige søfolk identificeret ved navns nævnelse og stilling om bord. Der var tale om Gustaf Åke Hjalmar Höökenberg, født i Stockholm den 9. november 1838. Han var baron og søofficers-aspirant og fik styrmandseksamen i 1860. Vilhelm Maartz Hoggren var ligeledes søofficers-aspirant og endnu ugift. Mathias Petterson var ugift ma-

"Her hviler styrmand Mathias Österberg med sine 4 skibskammerater druknede d. 27. novbr. 1861 ved forliset af skibet Carl XV paa reisen fra Ostindien i en alder af 24 år.« På jernkorsets bagside står der "Dybt begrædt og savnet af søskende og venner«.

Foto: Jimmy Munk Larsen.

tros, mens O.O. Flodin var ugift tømmersmand. I Fiskerhuset i Agger hænger ligversene over de fem svenskere fra begravelsen. Identificeringen og stavningen tog man ikke så nøje, for her er de fem søsmænds navne Mathias Østerberg, Hjalmer Hockenberg, Vilhelm Høigreen, Petter Petterson og tømmersmand Flodin.

Kirkebogen for Nørhå Sogn. Foto: Arkivalieronline.

Ligversene i Fiskerhuset i Agger. Foto: Jimmy Munk Larsen.

Fra jomfrurejse til strandingsauktion

Carl XV var søsat samme år, det forliste, så der var tale om et helt nyt skib – 268 svenske kommercelæster drægtigt¹. Vragets stand var ikke uvæsentligt for efterspillet. Da der nærmest var tale om en nybygning – endnu metalforhudet med kobberfast skrog – var strandingsauktionerne, der fulgte i kølvandet på enhver stranding, ekstra interessante for købere af materiel og last. Al inventar var af bedste beskaffenhed

og brugbart for skibe af samme type. Carl XV besad ovenikøbet en vis elegance i sin samtid. Den agterste mast, mesanmasten, gik således ned i kahytten, hvor den var formet ottekantet. På hver af de otte flader var der spejlglass. I Aarhus Stiftstidende kunne man den 11. januar 1862 læse en skrivelse fra Hassing Refs Her-

redskontor. Efter begæring af kaptajn Østerberg og konsul Bendixen, Thisted, varsledes der tirsdag den 14. januar og de følgende dage offentlige auktioner kl.10:00 på Aalum Strand over bjerget inventar fra Carl XV. På strandingsauktionen kunne interesserede byde på vraget, bjærgen inventar samt proviant. Fjorten dage senere afholdtes endnu en strandingsauktion over det opbrækkede skibsvrag, heriblandt dæksplanker, fedt, døre, en mast, to nye sejl,

¹ En svensk læst omkring 1860 svarede til ca. 4,3 tons. 83

34 stykker skibssejl, seks skibssankere, ankerkætting, fortøjningskætting, skjøde-kætting, en betydelig del tovværk, jernbolter, banter, stag, trosser, blokke, spiger og kahytinventarium m.m. Man kunne også byde på selve skibsvraget, som det lå i havstokken. Desuden røg en betydelig del skibsprøviand på auktion: Flæsk, kød, brød, kaffe, sukker, te, vine, olier m.m. Man kunne også byde på en del af ladningen, herunder ni sække havareret peber, seks sække kaffe hvoraf en del mokka var delvist uhavareret samt – hvis der kom et antageligt bud – en del syltede kinesiske frugter. Det var dog ikke alt, der endte på strandingsauktionerne. Man sagde således, at når det hændte, at Aggerfolk fandt en kobberplade fra Carl XV, så gemte de den under tøjet omkring livet, for at komme uset hjem med byttet...

Efter Begjæring af Capitain Österberg og Commissionair, Consul Wendixen af Ålborg, bliver Tirsdagen den 14de Januar 1862 og følgende Dage, hver Dag Formiddag Kl. 10, afholdt offentlig Auction paa Valum Strand, Ålborg Amt, over det hjergete Inventarium fra det paa Reisen fra Bombay til Christiania sammesteds indstrandede Barkskib „Carl den Femtende“, saafom:

34 Stkr. Skibssail, 6 Skibssankere, en Ankerkætting, Fortøjningskætting, Skjodekættinger, Banter, Stag, Trosser, en betydelig Deel Tøgværk, Blokke, Kahytinventarium m. m. m., samt endelig over Skibsvraget, saaledes som dette ligger i Havstokken.

Det bemærkes, at Skibet kun var 1 Aar gl., 208 Commercelaster drægtigt, kobberfast og metalforbudet, samt at samtlige Inventariedele ere af bedste Beskaffenhed og brugbare for et Skib af lignende Størrelse.

Endvidere bortfælges ved samme Auction en betydelig Deel Skibsprøviand, bestaaende af: Flæsk, Kød, Brød, Kaffe, Sukker, Thee, Vine, Olier m. m., samt som henhørende til Ladningen 9 Sække havareret Peber og 6 Sække Kaffe, hvoraf endel Mocca tildeels uhavareret og saafremt antageligt Bud paa et endel syltede kinesiske Frugter.

Hædning—Reis Herredsscontoir, den 30te Decbr. 1861. Voigt.

Gengivelse af Aarhus Stiftstidende,
den 11. januar 1862.

En værre søforklaring

Om historien er sandfærdig eller ej, kan ikke siges med sikkerhed, men kaptajn Österberg havde – som den stolte søfarer han naturligvis var – muligvis ikke tilstrækkelig respekt for Jernkysten. I søforhøret skulle han angiveligt

have udtalt følgende, da han blev spurgt om, hvorfor han valgte ikke at lodde havbunden: *"Jag har sejlet överalt på verdenshavarna – skulle jag lodde i slig pisserende?"* I kaosset omkring strandingen mistede kaptajn Österberg i øvrigt sin gode riffel, som tidligere havde reddet hans liv, så den måtte for enhver pris skaffes tilbage. Dagen efter fandt man den heldigvis i et hjulspor, hvor "finderen" formodentlig må have efterladt den efter at have følt jorden brænde under sig. De Aggerfolk...

De skibbrudnes skæbne

I 1960 blev Nørhå Kirkegård sat i stand. Da man nåede til det nordvestlige hjørne, nåede man også det gamle jernkors, der kunne ses over kirkediget fra landevejen. Graven var flankeret af to gamle, hængende tjørne og lå helt op ad diget. Ved den anledning valgte pastor Wagner at flytte det næsten 100 år gamle jernkors fra graven i det nordvestlige hjørne og ind på en central plads umiddelbart foran kirkens nordmur ved indgangen til kirken. Pastoren udtalte dengang: *"Jeg syntes, det var synd at lade korset staa saa ubemærket derovre*

Nørhå Kirke set fra øst. I dag kan jernkorset ses herfra. Foto: Jimmy Munk Larsen.

under muren. Som det nu er anbragt med beplantning omkring, har vi det for øje ved indgangen til kirken."

Svensk-norsk unionsflag brugt i flåden 1844-1905. Flaget blev også brugt som diplomatflag, blandt andet på konsulater i udlandet
Foto: Public Domain.

Sverige-Norges skæbne

Den svensk-norske union var et resultat af Freden i Kiel, der i 1814 afsluttede Danmark-Norges deltagelse i Napoleonskrigene og bragte Tvillingeriget til fald. Som et plaster på såret efter tabet af Finland til Rusland i 1809, gav stormagterne Sverige lov til at overtage Norge. Personalunionen blev et kompromis mellem de to lande, hvor svenskerne på den ene side ønskede en sammensmeltning, mens nordmændene ønskede selvstændighed. Unionen holdt til 1905, hvor Norge blev et selvstændigt kongerige. I 1925 skiftede målet for styrmænd Østerberg og Carl XV – Christiania – navn til Oslo.

Kildemateriale og litteratur:

Samtidige og senere avisartikler fra www.mediestream.dk – særligt "Da barkskibet "Carl d. XV" strandede ved Vester Agger", Viborg Stiftstidende og Herning Avis, 5. december 1961. Siden bragt i Horsens Avis og Ærø Avis.

Fra museets arbejdsmark 2021

Af Jytte Nielsen, Museum Thy

Hverdagen er tilbage?

Den 10. september 2021 var Covid-19 ikke længere at betragte som en samfundskritisk sygdom i Danmark. Alle restriktioner blev ophævet, så coronapas, afstandskrav, mundbind og forsamlingsforbud var ikke længere faktorer, som satte begrænsninger for hverdagen på Museum Thy. Det var en stor lettelse, for igennem det sidste års tid havde vi næsten konstant levet under restriktioner af forskellig art. Her i Nordjylland blev vi grundet Covid-19 mutationen i minkbestandene underlagt strenge begrænsninger med udrejseforbud fra kommunerne først i november 2020. Vi måtte derfor aflyse en række foredrag og arrangementer næsten frem, til vi genåbnede 21. april 2021. Derfor kunne vi heller ikke afholde det traditionsrige julemarked på Heltborg Museum i weekenden, hvor 1. søndag i advent falder. Det var første gang siden 1992, at husflidsjulemarkedet med boder og flotte produkter samt fællessang og tænding af adventskransen ikke kunne gennemføres. Men vi tager revanche her i 2021, måske i en lidt anden form, for vi har stadig Covid-19 blandt os i befolkningen, så vi skal stadig passe på hinanden trods vaccination og flokimmunitet.

Jættestuen Lundehøj genåbnet

Et af de første arrangementer, der blev gennemført i april måned i år, var genåbningen af jættestuen Lundehøj i Heltborg. Den 25. april løb den nationale fortidsmindedag af stablen, og eftersom jættestuen er et af de prægtigste fortidsminder i Thy, var det nærliggende at genåbne den på dagen. Lundehøj havde været lukket gennem en længere periode, fordi en af de store sten ved indgangen skulle stabiliseres, men hen over vinteren var medarbejdere fra Slots- og Kulturstyrelsen på restaureringsarbejde ved højen, og reparationerne havde fået lov til at stabilisere sig før genåbning. Det blev en dejlig eftermiddag med fortælling og taler af

Lars Bjarke Christensen fra Styrelsen, museets formand Poul Hvass Hansen og formidlingsinspektør Charlotte Boje Andersen, som også serverede smagsprøver på "stenalderkost". Nu kan jættestuen igen aflægges et besøg, hvilket mange tusind gæster har gjort i årenes løb. Læs om restaureringsarbejdet af Lundehøj andetsteds i denne bog.

Kantens potentialer

Igennem de sidste fire år har et hold studerende fra Det Kongelige Akademis Arkitektskole under kyndig vejledning af studielektor Knud Aarup Kappel været på et tre ugers studieophold i Agger. Her har de studeret den lokale byggeskik og forsøgt at besvare en opgave med titlen "Hvordan kan en bygning til kropskultur sætte en positiv forandring i gang"? Det er blevet til mange interessante besvarelser i de forløbne år, og denne sommer blev 16 af dem udstillet i plancheform og modeller i annexet ved Fiskerhuset i Agger. De studerende har hvert år brugt Fiskerhuset som studieobjekt, dvs. opmålt det, kigget på højremskonstruktionen, udsud og mange andre detaljer. Museum Thy har stor glæde og udbytte af dette samarbejde, idet dialogen åbner op for nye erkendelser. Fiskerhuset er måske ikke en

Fiskerhuset i Agger

arkitektonisk perle, men en storslået repræsentant for den lokale byggeskik og kulturarv. Det bæredygtige hus, som Fiskerhuset jo er, kan fortælle om dramatiske historier i Agger området, om naturkatastrofer, hvor sand og vand har sat dagsordenen igennem flere århundreder. Udstillingen i Agger blev besøgt af mange denne sommer, og eftersom husets mangeårige museumsvært Anni Nielsen desværre ikke længere kan berette for gæsterne om husets historie, er der opsat en skærm, hvorpå der afspilles en film med Anni af godt 10 minutters varighed. Her fortæller hun netop om huset og dets indbyggeskabte skæbne på overbevisende måde. Fra museet skal der lyde en stor tak til Anni og Gunnar Nielsen, Agger for deres store vedholdende indsats af formidlingen af Fiskerhuset.

Smagen af Thy

Igennem de sidste par år har Museum Thy deltaget i et forskningsprojekt under overskriften "etnobotanik" sammen med fire andre museer i Nordvestjylland og Aalborg Universitet. Museum Thy bidrager med en undersøgelse af emnet "Smagen af Thy". Det er både de historiske emner og den nutidige branding, som museets medarbejdere undersøger, og foruden et par forskningsartikler har projektet også dette år resulteret i en ny udstilling på Vorupør Museum med titlen "Smagen af Thy". På udstillingen for-

Pixibog om børn og bær, illustreret af Stine S. Fohlmann.

tælles om de nyttige bær på klithederne: mo-sebølle, sortbær, havtorn, tranebær samt et par andre spiselige vækster. Udstillingen inddrager også produkter, samt fortællingen fra tre generationer af kvinder, som på hver sin måde har udnyttet klitheden i form af sankning – bær-plukning. I skolesommerferien har der været forskellige aktiviteter på museet – fremstilling af syltetøj og pandekagebagning, sanketure og foredrag. Til udstillingen er der udarbejdet et lille katalog samt en pixibog: "Kirsten og Arne

Vangsaa 1952. Ellen Louise Larsen og børn plukker bær.

plukker bær". Den lille bog til oplæsning for børn er illustreret af Stine S. Fohlmann, Istrup. Det er museets plan at udbygge formidlingen omkring den stedbundne smag i de kommende år, så Vorupør Museum er det sted i Thy, som man skal besøge, hvis man vil vide noget om madtraditioner – både tilvejebringelse, tilberedning og selve smagen af produkterne.

Tranebærvej.

Olsen-Banden i Thy

Netop i år er det 50 år siden, at den tredje Olsen Banden film, »Olsen Banden i Jylland«, fik premiere. En stor del af filmens scener er optaget her i Thy, nærmere bestemt omkring Hanstholm og på Agger Tange. De store betonbunkere fra 2. Verdenskrig spiller en central

rolle i filmens plot. Det drejer sig om en tvilling til Bunkermuseum Hanstholms anlæg, og derfor blev det besluttet at lave en udstilling om filmen og bunkernes betydning. På den måde kunne der både fokuseres på det lokalhistoriske og det nationale. Ideen til udstillingen kom egentlig fra Paul Wenzel og Steffen Paatz, tilflyttere fra Tyskland til Thy og medlemmer af Olsenbandenfanclub Deutschland. Det blev til et større detektivarbejde med at identificere indspilningssteder – lokationen – opspore lokale, som var inddraget i filmoptagelserne og finde genstande til udstillingen. Det blev også besluttet at lave en bog om hele historien, og hvilken bog! Her er oplysninger for den nørdede Olsen Banden-fan, men også gode, finurlige og oplysende informationer for thyboen. Faktisk er filmen jo et bidrag til den lokale kulturarv. I løbet af sommeren er der afholdt utallige rundvisninger og vandringer i Olsen Bandens fodspor både inde i særudstillingen og ude i terrænet omkring museumsbunkeren. Der hersker ingen tvivl om, at både danskerne, men i særdeleshed også tyskerne stadig elsker den folkelige film med de tre småforbrydere Egon, Keld og Benny – ikke at forglemme Yvonne og Børge. Udstillingen vises også i 2022 og 2023 på afdelingen Bunkermuseum Hanstholm.

Lokomotivet, som anvendes i Olsen-Banden i Jylland filmen, på Vandbygningsvæsenets baneterræn i Agger. Billede fra filmen.

Formidling i lange baner

Grundet de mange Covid-19 restriktioner det sidste år har Museum Thy forsøgt at flytte flere formidlingsaktiviteter ud i landskabet. I det forgangne år har der været en række kirkevandringer i Sydthy i samarbejde med Ældre Sagen, flere cykelture dels omkring Sjørring Sø og dels på Boddum, og endelig har der på ugebasis været vandringer i købstaden Thisted i samarbejde med Thisted Station. Den 5. september gennemførte museet i samarbejde med Lemvig og Holstebro museer og Holstebro Dansekompagni en danseforestilling på stranden

ved Agger. Projektet, Dans under åben himmel, trak flere hundrede gæster til de to forestillinger, som var inspireret af havets historier og dets indvirkning på menneskers liv. Virtual Reality, VR holdt også sit indtog på Vorupør Museum. Her kunne man iføre sig VR-briller og høretelefoner og opleve værket "Havfolket kalder mørknet vand", og på Heltborg Museum vises en retrospektiv udstilling med keramik af Bent Skytte-Rasmussen. Keramikeren har boet i Thy i flere årtier og været inspireret af naturen og havet.

Han har boet i Lild Strand, Hellebjerg ved Vang og nu Faddersbøl. Værkerne var fade, skulpturer og relieffer, alle glaseret i farver fra Bent Skytte-Rasmussens palet. I skrivende stund vises på Heltborg Museum en udstilling

Dans under åben himmel. Agger, 5. september 2021.

den ved Agger. Projektet, Dans under åben himmel, trak flere hundrede gæster til de to forestillinger, som var inspireret af havets historier og dets indvirkning på menneskers liv. Vir-

med titlen "Myterne og isens land" med værker af Kirsten Klein, Steen Folmer og Jørgen Bork – alle kunstnere bosat på Mors, men med en fælles passion for Grønland og motiver derfra.

Keramisk fad af Bent Skytte-Rasmussen.

Nyt Thisted Museum

Thisted Museum er nu lukket for publikum og i sommeren 2023 – altså om halvandet år – åbner det igen på den anden side af gaden – nemlig Jernbanegade. Medarbejdere, arkitekter og udstillingsarkitekter er i fuld gang med projektering af det nye Thisted Museum, og vi glæder os utrolig meget til at kunne lukke dørene op til nye udstillinger og oplevelser. Når det har været nødvendigt at lukke Thisted Museum nu, skyldes det behovet for at kunne få konserveret mange genstande før ny præ-

sentation. Mange – især oldtidsfund – trænger til et tilsyn af konservatorer efter snart 30 år i den gamle udstilling. Men det gamle Thisted Museum trænger også til renovering, hvilket gerne skulle ske i nedlukningsperioden. Det nye Thisted Museum får syv basisudstillinger, som hver repræsenterer en fortælling fra Thys historie. Flintminen, gravhøjen, gården, striden, byen, fabrikken og netværket er titlerne på de syv nedslag, og i hver udstilling skal museums-genstandene være talrige og sætte dagsordenen. Det nye museum vil også rumme gode rum for skoletjeneste, butik og lounge/café. Samtidig med dette arbejde pågår også flytningen af Museum Thys magasiner fra Vang til industrikvarteret i Thisted. Men det er en god proces, hvor alle museets genstande får fornyet opmærksomhed, bl.a. fotografering og evt. konservering, før de enten går udstillings- eller magasinvejen. Med udgangen af 2023 skulle Museum Thy gerne være et tidssvarende museum, som er godt rustet til fremtiden. Thy bør kendes på sin rige kulturarv og de gode fortællinger derom.

Vi håber, at vi har lagt det meste bag os, hvad angår Covid-19, for vi glæder os til at genoptage de gode takter i samarbejdet og dialogen med jer, men også til at finde nye platforme og relationer i tiden fremover. Tak for jeres forståelse og tålmodighed i den forløbne tid. På gensyn i 2022.

Forslag til udstilling af Kallerup-fundet i Nyt Thisted Museum. JAC Studios.

Egnshistorisk Forening for Sydthy

Af Henrik Eriksen, Bedsted

Vores forening var i over halvandet år påvirket af noget, som vi ikke har været herre over, og som vi derfor har opfattet som uretfærdigt. Nogle udtrykker det på den måde: Vi vil have vores liv tilbage! Længslen efter samvær og fællesskab er stor - ikke mindst for dem, der er alene. Spørgsmålet er dog, om det liv, vi levede før coronaen, ubetinget var godt? Har pandemien ikke haft positive virkninger, som vi skal forsøge at holde fast i? Ville vi påskønne lyset, hvis vi ikke kendte mørket? Mange fokuserer heldigvis også på de positive ting i vores dagligliv under coronaen: f.eks. mindre travlhed, mere fordybelse og eftertanke, mere tid til familien, mere motion og mere tid i naturen. Modgang kan åbne for en ny forståelse af tilværelsen. Livet er noget, der bliver os skænket. Mit håb er derfor, at vi i vores forening også fremover vil huske nogle af de førnævnte positive ting og tænke dem ind i vores liv/i foreningens liv.

Foreningen kunne ikke afholde generalforsamling i november 2020 grundet myndighedernes restriktioner. Bestyrelsen besluttede i stedet for en udsættelse af den ordinære generalforsamling først at gennemføre denne i november 2021. Dog har bestyrelsen i foråret 2021, pga. Willy Mardals sygdom, indkaldt suppleant, Britta Nielsen. Willy Mardal kom ind i

bestyrelsen i 2012. Han har altid i sit arbejde i bestyrelsen været velforberedt. Hans artikler i vores årbog har været præget af høj faglighed. Når Willy fik en opgave, det kunne f.eks. være planlægning af vores udflugt, blev arrangementet en succes på baggrund af hans store forarbejde. Nationalparkrådet har også haft glæde af Willys store engagement. Tak Willy!

Vores forening kunne først efter sommerferien gennemføre to planlagte arrangementer. Disse kan I læse om andet steds i årbogen.

I foråret 2017 fik vi oprettet en offentlig Facebook-gruppe under navnet "Vi er også fra Sydthy!". Her er der mulighed for at komme med små lokalhistoriske indslag. Heldigvis kommer gruppens medlemmer med mange forskellige lokalhistoriske bidrag. Under coronaen kom der adskillige indslag, som blev kommenteret flittigt af vores medlemmer. Gruppen tæller her medio september 1130 medlemmer, hvilket er over forventning.

Foreningen tæller i dag ca. 525 medlemmer. Jeg håber, at det kommende foreningsår vil byde på mange oplevelser for vores medlemmer – uden for mange forhindringer. Tak for jeres opbakning, når vi indbyder!

Jeg vil slutte med et vers af fra "Lærken over Agger", som er skrevet af Inge Hertz Aarestrup.

*Her er så højt til himlen
og langt til jordens rand,
når solen bryder skyen
står vand og luft i brand.
Det lys som sprænger mørket
kan nå vort hjertes grav
og finde glædens sider
som sol der rammer rav.*

Sådan får du kontakt til Egnshistorisk Forening for Sydthy

Drejer det sig om medlemsskab, spørgsmål og/eller forslag til foreningsarbejdet med mere: Kontakt da et bestyrelsesmedlem eller en kontaktperson.

Bestyrelsen:

Henrik Eriksen (formand), Rishøjvej 16,
7755 Bedsted. Tlf. 97 94 58 40/52 17 85 26
henrikeriksen1953@gmail.com

Britta Nielsen, Ingeborgs Alle 18,
7770 Vestervig. Tlf. 20 33 06 95
brittabjarne365@adslmail.dk.

Gitte Jensen, Vesterhavsvej 44, Agger,
7770 Vestervig. Tlf. 23 67 88 56
aggergitte@gmail.com

Rita S. Christensen, Gyvelvænget 2,
7755 Bedsted. Tlf. 20 36 11 88
ritachristensen2@gmail.com

Ruth Thinggaard, Klostergade 34
7770 Vestervig. Tlf. 97 94 12 42
rwt@live.dk

Kasserer (ej medlem af bestyrelsen)
Knud Ole Henriksen, Skolegade 36,
7755 Bedsted. Tlf. 97 94 56 16
til@knudole.dk

Sogne-kontaktpersoner:

Agger: Jens Andersen, Blåbærvej 10,
Agger, 7770 Vestervig. Tlf. 97 94 26 29

Bedsted: Leif Krogsgaard, Morup Møllevej 11,
7755 Bedsted. Tlf. 21 44 47 11

Jenny Kobberø, Syrenvej 3,
7755 Bedsted. Tlf. 51 31 64 35

Boddum: Erik Gravgaard, Fugløvej 1,
Boddum, 7760 Hurup. Tlf. 43 54 54 16

Gettrup: Evald Lousdal, Vestervej 32,
7760 Hurup. Tlf. 97 95 62 12

Grurup: Bodil Lund Larsen, Visbyvej 23,
7755 Bedsted. Tlf. 97 94 56 75

Hassing: Peter Østergaard, Åbrovej 9,
Hassing, 7755 Bedsted. Tlf. 97 94 61 21

Helligsø: Evald Lousdal, Vestervej 32,
7760 Hurup. Tlf. 97 95 62 12

Heltborg: Jerry Madsen, Krogen 2, Heltborg
7760 Hurup. Tlf. 97 95 33 13

Hurup: Svend Kristensen, Svanevej 12,
7760 Hurup. Tlf. 97 95 24 12
Kristian H. Kristensen, Thyrasvej 43,
7760 Hurup. Tlf. 97 95 61 87

Hørdum: Jens Handrup, Tøttrupvej 5,
Koldby, 7752 Snedsted. Tlf. 30 50 69 92

Koldby: Jens Handrup, Tøttrupvej 5,
Koldby, 7752 Snedsted. Tlf. 30 50 69 92

Lodbjerg: Betty Jensen, Rønheden 6,
7755 Bedsted. Tlf. 97 94 82 02

Skyum: Ghita Noermark, Skyumvej 140,
7755 Bedsted. Tlf. 51 74 93 11

Snedsted: Bjarne Madsen, Gisselbækvej 5,
7752 Snedsted. Tlf. 97 94 58 03

Svankjær: Vera Møller, Storkjærvej 2,
Svankjær, 7755 Bedsted. Tlf. 97 94 81 63

Sønderhå,
Nørhå og

Hørsted: Bjarne Madsen, Gisselbækvej 5,
7752 Snedsted. Tlf. 97 94 58 03

Thisted: Erik Boesen, Gråkildevej 73,
7700 Thisted. Tlf. 97 91 25 40

Vestervig: Uggi Larsen, Ydbyvej 30,
7770 Vestervig. Tlf. 40 53 12 99

Ruth Thinggaard, Klostergade 34,
7770 Vestervig. Tlf. 97 94 12 42

Bjarne Madsen, Gisselbækvej 5,
7752 Snedsted. Tlf. 97 94 58 03

Villerslev: Ghita Noermark, Skyumvej 140,
7755 Bedsted. Tlf. 51 74 93 11

Visby: Henrik Eriksen, Rishøjvej 16,
7755 Bedsted. Tlf. 97 94 58 40/52 17 85 26

Ydby: Jytte Sunesen, Brendgårdsvej 67,
Ydby, 7760 Hurup. Tlf. 97 95 64 05

Ørum: Vera Møller, Storkjærvej 2,
Svankjær, 7755 Bedsted. Tlf. 97 94 81 63

*Årbogen tilsendes alle medlemmer:
Kontingent for 2021: Kr. 150,00*